

1951

η φύση

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 156

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2017

η φύση

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 156

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2017

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

Νίκης 20, 105 57 Αθήνα
Τηλ.: 210-3224944, 210-3314563, FAX: 210-3225285
E-mail: info@eepf.gr - Ιστοθέση: www.eepf.gr

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: **Νίκος Πέτρου**
Αντιπρόεδρος: **Σταμάτης Σκαμπαρδώνης**
Γεν. Γραμματέας: **Γιώργος Πολίτης**
Αναπλ. Γεν. Γραμματέας: **Αλέξια Νικηφοράκη**
Ταμίας: **Σπύρος Μπισακούλης**
Έφορος Εκδηλώσεων: **Ντόναλντ Μάθιους**
Μέλη: **Σμαράγδα Αδαμαντιάδου,**
Σοφία Καινούργιου, Χρήστος Κατσαρός,
Άγγελος Σωτηρόπουλος
Αν. Μέλος: **Αντιόπη Φραντζή**
Επίτιμος Πρόεδρος: **Γιώργος Σφήκας**

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Σμαράγδα Αδαμαντιάδου, Χρήστος Κατσαρός,
Ντόναλντ Μάθιους, Νίκος Πέτρου,
Γιώργος Πολίτης, Σταμάτης Σκαμπαρδώνης,
Μαρία Ρουσσουμουστακάκη.

Εκδότης - Υπεύθυνος ύλης
Σταμάτης Σκαμπαρδώνης, Νίκης 20, 105 57 Αθήνα

Τα ενυπόγραφα άρθρα αντιπροσωπεύουν
τις απόψεις των συγγραφέων
και όχι αναγκαστικά της Εταιρίας.

Επιμέλεια έκδοσης: **Σταμάτης Σκαμπαρδώνης**

Σελιδοποίηση - επιμέλεια εκτύπωσης
Άρης Βιδάλης

Τυπογραφείο: **ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ Α.Ε.**

Τιμή Τεύχους 4 ΕΥΡΩ
Στα μέλη διανέμεται δωρεάν.

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ
Νίκης 20, 105 57 Αθήνα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Φύση και πολιτισμός

..... Γ. Πολίτης, Σ. Σκαμπαρδώνης	3
Το ταξίδι του «Διαζώματος»	
· Μ. Σοφικίτου, Κ. Αβραμοπούλου, Ε. Φρέγκογλου	6
#χyzδιάζωμα, η αρχή του σε ένα μικρό	
παράμυθι..... Ε. Λιοσάτου - Δ. Καλογεράς	17
Μνημεία σε αναμονή..... Β. Ευθυμίου	21
Η ΕΕΠΦ και το Διάζωμα στην Ολυμπία	
Διαδρομή..... Μ. Γκλέτσος	23
Ναός Επικούριου Απόλλωνα - ένας ναός	
με στέγαστρο..... Μ. Ρουσσουμουστακάκη	25
Τα αυτοφυή φυτά στους αρχαιολογικούς	
χώρους..... Γ. Σφήκας	28
Η Άμπελος και η ιστορία της..... Γ. Σφήκας	31
Εικόνες της άνοιξης:	
πουλιά και λουλούδια..... Ν. Πέτρου	34
Βάρβαρη επιδρομή στη λίμνη	
του Καλλιδρόμου..... Γ. Πολίτης	38
Εκτός ισχύος το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού	
Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης	
για τον Τουρισμό του 2009..... Γ. Πολίτης	39
Νέα είδη της ελληνικής χλωρίδας	
..... Γ. Μπαζός, Π. Δημόπουλος	41
Τα σπάνια φυτά του Πάρνωνα..... Γ. Σφήκας	42
Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών..... Γ. Σφήκας	42
Βιβλιοπωλείο της ΕΕΠΦ.....	39
«ForOpenForests»..... Χ. Γεωργιάδης	44
Πρόγραμμα «ICON»..... Ν. Πέτρου, Χ. Γεωργιάδης	45
«Life Natura THEMIS»..... Χ. Γεωργιάδης	46
«Γαλάζια Σημαία»..... Δ.Ν. Βουρδουμπά	47
«Green Key»..... Ν. Αντωνοπούλου	48
Οι συντονιστικές επιτροπές των προγραμμάτων	
της ΕΕΠΦ..... Στ. Σκαμπαρδώνης	52
«Μαθαίνω για τα Δάση»..... Δ. Γκότζος	54
«Φύση χωρίς Σκουπίδια»..... Μ. Ρουσσουμουστακάκη	55
Στη μνήμη της Pauline Boufis..... Μ. Δεδάκη	56
Σεμινάριο εκπαιδευτικών στο Μουσείο	
Τσαλαπάτα Βόλο..... Σ. Καινούριου	57
Εξόρμηση στη Λιμνοθάλασσα Μουστου.....	58
Ανάβρα - Λίμνη Κάρλας - Κερασιά..... Ι. Σπαντιδάκης	59
Πρόγραμμα Εκδρομών - Ομιλιών.....	62
Εγγραφές μελών - Δωρεές.....	63

Εξώφυλλο: Αρχαία Κασσώπη (φωτ. Γιώργος Πολίτης).

Η Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης έχει ως αποστολή της να ενημερώνει και να ευαισθητοποιεί τόσο τους Έλληνες, όσο και αυτούς που αγαπούν την Ελλάδα, για τη φυσική κληρονομιά της χώρας μας και να δραστηριοποιείται για την προστασία της.

Αρχαίο θέατρο Δωδώνης, 1990 (φωτ. Γιώργος Πολίτης)

Φύση και πολιτισμός

Ο ελλαδικός χώρος κατοικείται αδιάκοπα εδώ και χιλιετίες, με τον Άνθρωπο παρόντα σε κάθε γωνιά του. Παντού στην Ελλάδα το χτες και το σήμερα συνυπάρχουν, η φύση και ο πολιτισμός συμβαδίζουν, αλληλοεπηρεάζονται και συνδιαμορφώνονται. Παντού γύρω μας βλέπουμε το μετασχηματισμό της Φύσης μέσα από τη δημιουργία της Ιστορίας.

Το μεγάλο ιστορικό παλίμψηστο του ελλαδικού χώρου ξεδιπλώνεται και αποκαλύπτεται σε όλο το μεγαλείο και την πολυπλοκότητά του μέσα από τα ιστορικά και αρχαιολογικά στρώματα, που μας δίνουν τα γραπτά έργα και οι αρχαιολογικές ανασκαφές.

Ο πολυκατοικημένος αυτός χώρος γέμισε οικισμούς, λιμάνια, ιερά και ναούς για τη λατρεία και τον εξουμενισμό των θεών, μαντεία για την κάλυψη της βασιανιστικής αγωνίας για το αύριο, ιερά δένδρα, ασκληπιεία, υδραγωγεία, οχρωματικά έργα, κάστρα, ωδεία και θέατρα. Το δέος, που ένωσε ο Άνθρωπος απέναντι στη Φύση, έστειλε τους θεούς του επάνω στις επιβλητικές κορυφές του Ολύμπου. Η φύση αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τον πολιτισμό, που γέννησε την τέχνη.

Η σχέση και η συνύπαρξη Ανθρώπου - Φύσης προφανώς δεν ήταν μόνο και πάντα αρμονική. Η εξυπηρέτηση των ανθρώπινων αναγκών έχει αφήσει από νωρίς, παντού τα σημάδια της: οι οικισμοί κατέλαβαν φυσικό χώρο, η υλοτομία με σκοπό την απόληψη ξυλείας, τη θέρμανση κ.ά., και η καλλιέργεια, η βόσκηση και οι πυρκαγιές εξαφάνισαν μεγάλο μέρος των αρχέγονων δασών, τα λατομεία διέσπασαν τη συνέχεια του τοπίου.

Όπως σημειώνει ο καθηγητής Πέτρος Θέμελης*, «Το ενδιαφέρον για την αλλοίωση και την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος έχει επίσης τις ρίζες του στην κλασική αρχαιότητα. Ο Πλάτων ενδιαφερόταν ζωηρά για το φυσικό περιβάλλον. Με ευαισθησία περιγράφει το τοπίο γύρω στις όχθες του ποταμού Ιλισσού που αγαπούσε ιδιαίτερα ο Σωκράτης. Ο σοφιστής Κριτίας στον ομώνυμο διάλογο του Πλάτωνα (111, α-δ) περιγράφει με μελανά χρώματα την αποψίλωση των δασών και την απογύμνωση της γης: «Είναι σαν να αρρώστησε βαριά το σώμα της και τού 'μειναν μονάχα τα οστά, καθώς ξεπλύθηκε το παχύ και απαλό της χόμα. Ενώ παλιά και οι γήλοφοι και τα λεγό-

* «Το φυσικό περιβάλλον και η σημασία του», 16.4.2017. www.eleftheriaonline.gr

θησαυρός του Μινύα, Ορχομενός, 2017 (φωτ. Γιώργος Πολίτης)

μενα βραχώδη της πεδία γεμάτα ήταν με πλούσια γη, και τα βουνά της γύρω δασωμένα. Τώρα, θάμνοι φυτρώνουν στα βουνά, μονάχα για τις μέλισσες τροφή. Δεν πέρασε πολύς καιρός από τότε που τα δέντρα ήταν ακόμα σώα και πρόσφεραν το ξύλο τους για τις μεγάλες οροφές των οικοδομημάτων. Το ετήσιο νερό δεν έρρεε ανεξέλεγκτα από τη αποψιλωμένη γη στη θάλασσα, το χώμα το συγκρατούσε, το απορροφούσε και το αποταμίευε σε κοιλάτρες, και υπήρχε άφθονο παντού νερό στις κρήνες, στα ποτάμια, στις πηγές...

Στις μέρες μας, η αδιάσπαστη ενότητα Φύσης και Πολιτισμού, η συνειδητοποίηση της υποβάθμισης του φυσικού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος και η υποχρέωση προστασίας του, αποτυπώθηκαν και κατοχυρώθηκαν πανηγυρικά στο ανώτατο από νομικής απόψεως επίπεδο. Το 1975 ψηφίζεται από την Ε΄ Αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων, την πρώτη, μετά την κατάρρευση της επταετούς δικτατορίας, το Σύνταγμα της Ελλάδας. Η ένταξη του άρθρου 24, του σχετικού με την προστασία του περιβάλλοντος, στο σώμα του Καταστατικού Χάρτη της χώρας, αποτελεί μία καινοτομική κίνηση ύψιστης σημασίας και αξίας, η οποία μάλιστα δεν είχε προηγούμενο σε κανένα άλλο ευρωπαϊκό σύνταγμα της εποχής. Οι διατάξεις του καλύπτουν και τις δύο εκφάνσεις του περιβάλλοντος: «Άρθρον 24. 1. Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωσιν του Κράτους. Το Κράτος υποχρεούται να λαμβάνη ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα προς διαφύλαξιν αυτού ... 6. Τα μνημεία και αι παραδοσιακά περιοχά και στοιχία τελούν υπό την προστασίαν του Κράτους ...»

Αυτή την αδιαμφισβήτητη πραγματικότητα προσεγγίζουμε και αναδεικνύουμε στο παρόν τεύχος, με αφορμή την παρουσίαση της συνεργασίας της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης με το ΔΙΑΖΩΜΑ. Τα δύο σωματεία αφού έλαβαν υπ' όψιν τους ότι υπηρετούν τον ίδιο αξιακό σκοπό, δηλαδή την προστασία και ανάδειξη της ελληνικής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, ότι η φυσική και η πολιτιστική κληρονομιά μας συνιστούν μία ενιαία και αδιάσπαστη ενότητα, ότι η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την ανάδειξη τόσο των προβλημάτων και απειλών, όσο και της σημασίας και της αξίας των μνημείων φύσης και πολιτισμού, αποφάσισαν την εφαρμογή ενός κοινού πλαισίου δράσεων (όπως ενημερωτικές εκδηλώσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα, οργάνωση πολιτιστικών – περιβαλλοντικών διαδρομών). Η συνεργασία αυτή στοχεύει:

- στην ανάδειξη και προβολή των μνημείων φύσης και πολιτισμού, και της αδιάσπαστης ενότητάς τους,
- στην προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς,
- στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού γύρω από τις ανάγκες προστασίας και τις δυνατότητες για ήπια τοπική ανάπτυξη μέσα από την ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και των αρχαίων μνημείων στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας.

Το σωματείο ΔΙΑΖΩΜΑ ιδρύθηκε το 2008. Το όραμα που οδήγησε στη γέννησή του, αποτυπώνεται στις παρακάτω λέξεις: «Όσοι συμμετέχουμε στο ΔΙΑΖΩΜΑ είμαστε αποφασισμένοι να κάνουμε πράξη την αγάπη μας για τα μνημεία και την πολιτιστική κληρονομιά. Επίκεντρο του ενδιαφέροντός μας είναι η ανάδειξη των αρχαίων θεάτρων, η εξεύρεση πόρων και η ένταξή τους στην καθημερινότητα μας. Ανοιχτό σε όλους, το ΔΙΑΖΩΜΑ επιδιώκει να ανοίξει μια αγκαλιά για την προστασία των αρχαίων θεάτρων, αυτού του κορυφαίου επιτεύγματος της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής, εκεί ακριβώς όπου συντελέστηκε η έκρηξη των δημοκρατικών θεσμών και άνθισε η πολιτιστική και πνευματική δημιουργία». Για την υλοποίησή του οράματός του, το ΔΙΑΖΩΜΑ πέτυχε ήδη να φέρει στο ίδιο τραπέζι τους αρχαιολόγους, τον τουρισμό, τις τράπεζες, τους επιχειρηματίες, τα ιδρύματα και την ψηφιακή τεχνολογία. Ιδιωτικοί πόροι χρηματοδοτούν τις μελέτες για την προστασία και αποκατάσταση των αρχαίων θεάτρων. Ακολουθεί η σύνδεση με την τοπική αυτοδιοίκηση και τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες. Μέσα από τις συνέργειες ξεκινούν προγράμματα, πορείες και διαδρομές προς την αειφορία, τη βιωσιμότητα και την τοπική ανάπτυξη, που αρθρώνονται γύρω από τα αρχαία θέατρα και άλλα μνημεία. Τα παραπάνω συνιστούν, σύμφωνα με τον Σταύρο Μπένο, πρόεδρο του ΔΙΑΖΩΜΑΤΟΣ, την έννοια του «νέου πατριωτισμού».

Η Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης ιδρύθηκε το 1951, από εμπνευσμένους ορειβάτες και φυσιολάτρες, αρχαιολόγους, λογοτέχνες και άλλες κορυφαίες προσωπικότητες των επιστημών, των γραμμάτων και των τεχνών. Μεταξύ των ιδρυτικών μελών της ήταν ο Ηλ. Βενέζης, ο Σπ. Μαρινάτος, ο Ιακ. Σαντοριναίος, ο Β. Αντίπας, ο Π. Μπρούσαλης. Η Εταιρία μας έσκυψε πάντοτε με αγάπη και ενδιαφέρον επάνω από την ελληνική φύση και τις αξίες της. Συνειδητοποίησε με αγωνία την προϊούσα υποβάθμισή της. Από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα, εδώ και εξήμιση δεκαετίες, αγωνίζεται αδιάκοπα για την προστασία της ελληνικής Φύσης, χωρίς να ξεχνά τον Άνθρωπο, τα έργα του και τη θέση του μέσα σε αυτήν.

Εν προκειμένω, η Ε.Ε.Π.Φ. μέσα από τη συνεργασία της με το ΔΙΑΖΩΜΑ αναδεικνύει με ακόμη μεγαλύτερη έμφαση την αδιάσπαστη ενότητα και τη συνύπαρξη των σημαντικών φυσικών περιοχών με τα μνημεία του πολιτισμού και ευαγγελίζεται μια διαφορετική ανάπτυξη, που βασίζεται στην προστασία και στην προσεκτική ανάδειξή τους με ευαισθησία και σεβασμό. ■

Γιώργος Πολίτης, Σταμάτης Σκαμπαρδώνης

Αρχαία Κασσώπη, 2016 (φωτ. Γιώργος Πολίτης)

Θ΄ Γενική Συνέλευση του Σωματείου ΔΙΑΖΩΜΑ στο αρχαίο θέατρο Άργους

Το ταξίδι του «Διαζώματος»

Μαρία Σοφικίτου (αρχαιολόγος), Κατερίνα Αβραμοπούλου (οικονομολόγος),
Ευδόκιμος Φρέγκογλου (επικοινωνιολόγος - τεχνολόγος πολιτισμού).

Κάθε πρωί η ζωή του «ΔΙΑΖΩΜΑΤΟΣ» ανατέλλει με τον πρωινό καφέ.

Η Μαρία, ο Ευδόκιμος και η Κατερίνα απλώνουν ένα δίκτυο ιδεών, προτάσεων, προσδοκιών, ονείρων που διαποτίζουν με την ενέργεια και την αυθεντικότητά τους τη ζωή και τα βήματά μας.

Έτσι τρεις νέοι άνθρωποι, δέκτες και πομποί ταυτόχρονα της συλλογικής μας δουλειάς, είναι οι καταλληλότεροι να μας αφηγηθούν την ιστορία και τις προοπτικές της οικογένειας του «ΔΙΑΖΩΜΑΤΟΣ».

Σταύρος Μπένος

Η δημιουργία της Κίνησης Πολιτών «ΔΙΑΖΩΜΑ»

Στις 8 Ιουλίου 2008 η Κίνηση Πολιτών «ΔΙΑΖΩΜΑ» γίνεται πραγματικότητα. Με πρωτοβουλία του κ. Σταύρου Μπένου μια ομάδα ανθρώπων, «σαν έτοιμοι από καιρό...», μοιράστηκαν και έκα-

ναν πράξη το κοινό τους όραμα και την αγάπη τους για τα μνημεία και την πολιτιστική κληρονομιά. Την ομάδα του «ΔΙΑΖΩΜΑΤΟΣ» πλαισίωσαν αρχικά 279 ιδρυτικά μέλη. Σιγά σιγά επιστήμονες (αρχαιολόγοι, αναστηλωτές, συντηρητές), διανοούμενοι, καλλιτέχνες, άνθρωποι της Περιφερειακής και Τοπικής αυτοδιοίκησης, μαθητές, καθηγητές, επιχειρήσεις, ιδρύματα και ενεργοί πολίτες αγκάλιασαν το «ΔΙΑΖΩΜΑ». Σήμερα το «ΔΙΑΖΩΜΑ», συμπληρώνοντας 9 χρόνια λειτουργίας, έχει 1.000 περίπου μέλη.

Η οικογένεια του ΔΙΑΖΩΜΑΤΟΣ

Τι είναι όμως το «ΔΙΑΖΩΜΑ»; Είναι μία μεγάλη οικογένεια, που αποτελείται από τα μέλη του –τακτικά, αρωγά, εταιρικά– τους χορηγούς του, τους φίλους του και το «Άνω Διάζωμα». Μία οικογένεια, στην οποία μοιράζονται όλοι μαζί μοναδικές στιγμές. Ο κόσμος του σωματείου επικοινωνεί με διάφορους τρόπους (εκδηλώσεις, συνελεύσεις, συναντήσεις εταιρικών μελών, συναντήσεις Άνω

Διαζώματος) και βρίσκεται σε μία διαρκή αλληλεπίδραση. Όλοι μαζί αισθάνονται μέρος μιας κοινής προσπάθειας, ενός σπουδαίου και υψιπετή στόχου, της προστασίας και ανάδειξης των αρχαίων θεάτρων, αλλά και της ένταξής τους στη σύγχρονη ζωή.

Αναγνωρίζοντας ότι ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικά κοιτάσματα που παράγει και δημιουργεί πλούτο και ελπίδες στη χώρα μας είναι ο κόσμος των επιχειρήσεων, το «ΔΙΑΖΩΜΑ» απήχθησε πρόσκληση προς οικονομικές δυνάμεις της Ελλάδας. Στόχος ήταν η δημιουργία μιας ωραίας συνεργασίας με στόχο την προσπάθεια αναβάθμισης του χορηγικού θεσμού και της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, καθώς και η εμπλοκή των εταιρειών – επιχειρήσεων σε μείζονα προγράμματα ανάδειξης των μνημείων.

Η ανταπόκριση ήταν άμεση και θεαματική: 31 διακριτά μέλη της επιχειρηματικής οικογένειας της πατρίδας μας ανταποκρίθηκαν στην πρόσκληση του «ΔΙΑΖΩΜΑΤΟΣ» και συμμετέχουν πλέον ως εταιρικά μέλη μιας πρωτοβουλίας που για πρώτη φορά εφαρμόζεται στην Ελλάδα.

Ο σκοπός του ΔΙΑΖΩΜΑΤΟΣ

Κύριος σκοπός του σωματείου είναι η συμβολή στην προστασία και την ανάδειξη μιας ιδιαίτερης κατηγορίας αρχαίων μνημείων: των αρχαίων χώρων θέασης και ακρόασης (θεάτρων, ωδείων, σταδίων, αμφιθεάτρων) και η ευαισθητοποίηση των αρμόδιων φορέων και πολιτών προς την κατεύθυν-

ση αυτή. Γιατί, όμως, το «ΔΙΑΖΩΜΑ» επέλεξε ως πεδίο δράσης του τα θέατρα; Τα αρχαία θέατρα, το κέλυφος μέσα στο οποίο γεννήθηκε η αρχαία ελληνική δημοκρατία και εκφράστηκε ο δραματικός λόγος στην πιο τέλεια μορφή του, αποτελούν μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς και εξακολουθούν να σαγηνεύουν όποιον τα επισκέπτεται. Επιπλέον, έχουν το μοναδικό προνόμιο να μπορούν να χρησιμοποιούνται (υπό ορισμένες προϋποθέσεις) και σήμερα με χρήση ομόλογη της αρχικής τους. Συνεπώς, η βίωση των μνημείων και η ένταξή τους στη ζωή εξελίσσεται από τάση σε απαίτηση της σύγχρονης κοινωνίας.

Ως πρωταρχικός στόχος του σωματείου τέθηκε, επίσης, η υποστήριξη της καταγραφής και της τεκμηρίωσης των αρχαίων χώρων θέασης και ακρόασης μέσα από έντυπες εκδόσεις, επιστημονικά δελτία, φιλμ-ντοκιμαντέρ, τρισδιάστατες απεικονίσεις, λήμματα για αρχαία θέατρα στην ανοιχτή πλατφόρμα της Wikipedia με τη συμβολή του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, αλλά και η παρουσίαση στο ευρύ κοινό των στοιχείων που αφορούν στην έρευνα, την προστασία και τη διαχείριση των αρχαίων χώρων θέασης. Τα τελευταία πέντε έτη το «ΔΙΑΖΩΜΑ» αναπτύσσει μια δυναμική συνεργασία με το Megaτοπ Plus και οργανώνει κύκλους διαλέξεων για γνωστά και άγνωστα θέατρα της Ελλάδας, οι οποίοι είναι ανοιχτοί προς το ευρύ κοινό.

Το «ΔΙΑΖΩΜΑ», λοιπόν, υποκινεί καθημερινά

3η συνάντηση Εταιρικών Μελών στην Πάργα

Τρισδιάστατη απεικόνιση του αρχαίου θεάτρου του Διονύσου Αττικής

τις δυνάμεις της ελληνικής κοινωνίας (πολίτες, δημάρχους-περιφερειάρχες, πανεπιστήμια, πολιτιστικούς φορείς) και δρα ως καταλύτης στην ανάπτυξη συνεργειών, οι οποίες στοχεύουν στην ανάδειξη και την καθολική προστασία των αρχαίων χώρων θέασης και ακρόασης.

Η πορεία του ΔΙΑΖΩΜΑΤΟΣ

Η εννιάχρονη πορεία του Σωματείου μπορεί να διακριθεί σε δύο θεμελιώδεις φάσεις.

Α' περίοδος:

Κατά την πρώτη περίοδο το «ΔΙΑΖΩΜΑ» έθεσε ως πρωταρχικό του στόχο τη συμβολή στην ανάδειξη των αρχαίων θεάτρων, η οποία χωρίζεται σε πέντε διακριτές φάσεις:

1. Γεωφυσικές έρευνες
2. Απαλλοτριώσεις

3. Ανασκαφές
4. Μελέτες αποκατάστασης
5. Εργασίες αποκατάστασης

Το «ΔΙΑΖΩΜΑ» με τη μεγάλη κοινωνική συμβαχία που έχει συγκροτήσει, και πάντοτε σε απόλυτη συνέργεια με το Υπουργείο Πολιτισμού, συνδράμει στην ωρίμανση των τεσσάρων πρώτων φάσεων ανάδειξης ενός μνημείου. Για να οδηγηθεί κάθε αρχαίο θέατρο στην τελευταία φάση –υλοποίηση εργασιών αποκατάστασης– την οποία χρηματοδοτεί η Ευρωπαϊκή Ένωση, προηγούνται διαδικασίες που απαιτούν πολύ μεγάλο μόχθο, όπως υπογραφή προγραμματικών συμβάσεων για τη χρηματοδότηση των ανασκαφών, ολοκλήρωση απαλλοτριώσεων και γεωφυσικών ερευνών, ανάθεση μελετών αποκατάστασης, εγκρίσεις από τα αρμόδια όργανα του Υπουργείου κ.ά.

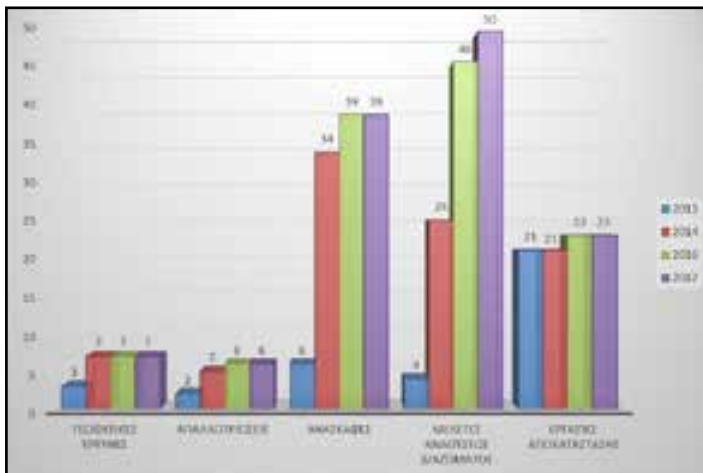
Μέγαρο Μουσικής

	ΓΕΩΦΥΣΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ	ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΙΣ	ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ	ΜΕΛΕΤΕΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
Αρχαίο θέατρο Αβδήρων					
Αρχαίο θέατρο Αιγείρας					
Μικρό θέατρο Αμβρακιάς					
Αρχαίο θέατρο Αμφιαραείου			*		
Αρχαίο θέατρο Αμφιπόλης					
Αρχαίο θέατρο Απτέρας					
Αρχαίο θέατρο Άσκρης			*		
Αρχαίο θέατρο Αχαρνών					
Ρωμαϊκό θέατρο Γόρτυνας				*	
Αρχαίο θέατρο Γιτώνων					
Αρχαίο θέατρο Γυθείου			*	*	
Αρχαίο θέατρο Δελφών					
Αρχαίο θέατρο Δήλου					
Αρχαίο θέατρο Δημητριάδος					
Αρχαίο θέατρο Διονύσου					
Αρχαίο θέατρο Διονύσου (Ικαρίας Αττικής)					
Ρωμαϊκό ωδείο του Δίου					
Αρχαίο θέατρο Δωδώνης					
Αρχαίο θέατρο Ζέας			*		
Αρχαίο θέατρο Επιδαύρου					
Μικρό θέατρο αρχαίας Επιδαύρου					
Αρχαίο θέατρο Ερέτριας					
Ωδείο Ηρώδου του Αττικού					
Αρχαίο θέατρο Θάσου					
Αρχαίο θέατρο Θήρας					
Αρχαίο θέατρο Θορικού					
Αρχαίο θέατρο Ιεράπυτνας					
Αρχαίο θέατρο Καβριείου Θήβας				*	
Αρχαίο θέατρο Καλυδónας					
Αρχαίο θέατρο Καρθαίας Κέας					
Αρχαίο θέατρο Κασσώπης					
θέατρο Κουφονησίου Λεύκης					
Αρχαίο θέατρο Λάρισας					
Αρχαίο θέατρο Λίνδου					
Αρχαίο θέατρο Μακύνειας					
Αρχαίο θέατρο Μαρώνειας					
Αρχαίο θέατρο Μεγαλόπολης					
Αρχαίο θέατρο Μεσσήνης					
Αρχαίο θέατρο Μήλου					
Αρχαίο θέατρο Μίεζας					
Αρχαίο θέατρο Μικροθηβών					
Ρωμαϊκό θέατρο Νικόπολης					
Ρωμαϊκό ωδείο Νικόπολης					
Αρχαίο θέατρο Οινιαδών					
Αρχαίο θέατρο Ορχομ. Αρκαδίας					
Αρχαίο θέατρο Ορχομ. Βοιωτίας					
Αρχαίο θέατρο Πηλατιάνας					
Αρχαίο θέατρο Πλευρώνας					
Αρχαίο θέατρο Σικυώνας					
Αρχαίο θέατρο Στρατού					
Αρχαίο θέατρο Σπάρτης					
Αρχαίο θέατρο Τραχώνων				*	*
Αρχαίο θέατρο Φιλίππων					
Αρχαίο θέατρο Φερών					
Ρωμαϊκό θέατρο Χερσονήσου					

Πίνακας με μια ματιά

Οι πέντε διακριτές φάσεις ανάδειξης των θεάτρων (2011, 2014, 2016 και 2017)

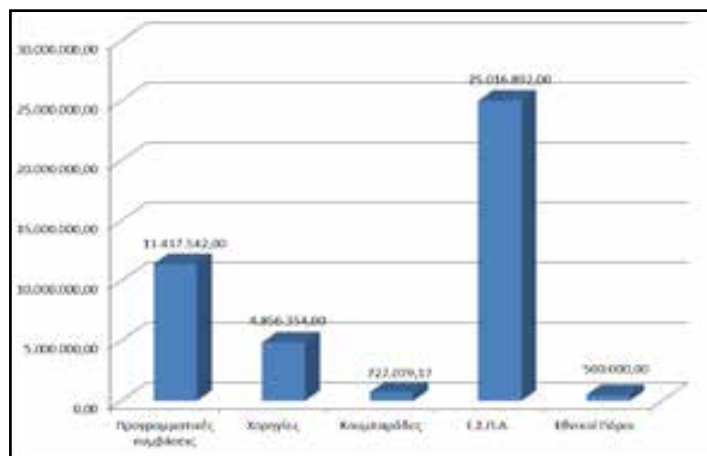
Σχηματικά θα μπορούσαμε να αποτυπώσουμε την εξέλιξη στις πέντε διακριτές φάσεις ανάδειξης των θεάτρων, στην οποία συνέβαλε και το «ΔΙΑΖΩΜΑ», επιλέγοντας τέσσερα διαφορετικά έτη: 2011, 2014, 2016, 2017 (σχήμα επάνω).

Πιο συγκεκριμένα το «ΔΙΑΖΩΜΑ» συμβάλλει στην εξασφάλιση της απαραίτητης χρηματοδότησης για την υλοποίηση των φάσεων ανάδειξης ενός μνημείου. Για την επίτευξη του στόχου αυτού χρησιμοποιούνται αφ' ενός οι ήδη υπάρχοντες κρατικοί πυλώνες χρηματοδότησης (κρατικοί πόροι και πόροι προερχόμενοι από την Ευρωπαϊκή Ένωση - πρόγραμμα Ε.Σ.Π.Α.).

Αφ' ετέρου το «Διάζωμα» ανοίγει τρεις πυλώνες χρηματοδότησης, οι οποίοι απευθύνονται:

1. στην Τοπική και Περιφερειακή αυτοδιοίκηση που μπορεί να συνεισφέρει οικονομικά μέσω προγραμματικών συμβάσεων, οι οποίες υπογρά-

φόροι που έχουν συγκεντρωθεί για την αποκατάσταση των αρχαίων θεάτρων

φονται μεταξύ των Δήμων ή των Περιφερειών και του Υπουργείου Πολιτισμού,

2. στις οικονομικές δυνάμεις της χώρας που μπορούν να γίνουν «Χορηγοί», μέσω του Χορηγικού Νόμου και

3. στους πολίτες, οι οποίοι μπορούν να συνεισφέρουν οικονομικά, μέσω των ξεχωριστών τραπεζικών λογαριασμών, «κουμπαράδων», που ανοίγει το σωματείο για διαφορετικά μνημεία.

Μέχρι και σήμερα έχουν ανοιχθεί κουμπαράδες για 62 αρχαία θέατρα και έχουν ανατεθεί από το «ΔΙΑΖΩΜΑ» 50 μελέτες αποκατάστασης για αρχαία θέατρα.

Χάρη στη δυναμική συνεργασία όλων των φορέων, έχει συγκεντρωθεί το ποσό των 41.867.867,17 ευρώ για την αποκατάσταση των αρχαίων θεάτρων, όπως φαίνεται στο διάγραμμα κάτω αριστερά.

Ένα ακόμη καινοτομικό πρόγραμμα χρηματοδότησης που υλοποιήθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα για τα μνημεία είναι το Crowdfunding («χρηματοδότηση από το πλήθος»), το οποίο πραγματοποιείται από το «ΔΙΑΖΩΜΑ» και την Εθνική Τράπεζα, Εταιρικό μέλος του Σωματείου. Το πρόγραμμα «My Kassori» για την ανάδειξη του αρχαίου θεάτρου της Κασσώπης, με το αξιακό πρόσταγμα «Θέλωμε λίγα από πολλούς και όχι πολλά από λίγους», αξιοποίησε τη συμμετοχικότητα, τον εθελοντισμό των απλών ανθρώπων, των συλλόγων και της επιχειρηματικής κοινότητας και συγκέντρωσε το ποσό των 80.500 ευρώ που απαιτείται για τις μελέτες αποκατάστασης του αρχαίου θεάτρου της Κασσώπης.

Β' περίοδος:

Από το 2012 το «ΔΙΑΖΩΜΑ» εισέρχεται σε μια νέα, πιο δυναμική φάση. Αξιοποιώντας, πλέον, τα αποτελέσματα της απόλυτης συνέργειας μεταξύ των πολιτών, των φορέων και των θεσμών του κράτους, των χορηγών και των ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών προγραμμάτων, σχεδιάζει και προτείνει την υλοποίηση νέων προγραμμάτων, στόχος των οποίων είναι αφ' ενός η συντήρηση και αποκατάσταση των μνημείων, αφ' ετέρου η σύνδεσή τους με την αειφορία και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Με γενικό πρόσταγμα «Τα

Το αρχαίο θέατρο της Κασσώπης σήμερα (επάνω) και φωτορεαλιστική απεικόνιση του θεάτρου της Κασσώπης μετά την ολοκλήρωση της αποκατάστασής του (κάτω).

μνημεία στο κέντρο της ζωής» σχεδιάζει ολιστικά Προγράμματα Πολιτιστικών και Περιβαλλοντικών Διαδρομών, τα οποία σταδιακά επεκτείνονται σε όλες σχεδόν τις Περιφέρειες της χώρας μας. Η πολιτιστική διαδρομή είναι ένα εξειδικευμένο και επώνυμο τουριστικό προϊόν, το οποίο διαμορφώνεται με βάση ένα συγκεκριμένο συνεκτικό στοιχείο, αρχαιότητες, όπως π.χ. παρεμφερή στοιχεία της ίδιας περιόδου ή διαφόρων περιόδων ή ακόμη και ιστορικές διαδρομές, μύθοι κ.ά. Στόχος των παραπάνω προγραμμάτων είναι να αποτελέσουν κινητήριο μοχλό για την ανάπτυξη μιας περιοχής, μια ανάπτυξης που θα είναι βιώσιμη και οικονομικά και κοινωνικά και περιβαλλοντικά, αλλά και να συνδέσουν τα σπουδαία μνημεία της φύσης και του πολιτισμού με την τοπική επιχειρηματικότητα και την παραγωγή του πρωτογενούς τομέα της περιοχής.

Όπως αποτυπώνεται και στη φιλοσοφία των νέων προγραμμάτων του ΕΣΠΑ (2014-2020) ως βασικός στρατηγικός άξονας τίθεται πλέον η σύνδεση των μνημείων με τις πραγματικές υποδομές, την τοπική κοινωνία, την αειφορία και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Τα τρία νέα εργαλεία που εξυπηρετούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τον παραπάνω στόχο είναι:

Τα αρχαία θέατρα της Ηπείρου

α) η Ολοκληρωμένη Χωρική Επένδυση (Ο.Χ.Ε.) που αφορά τις πρωτοβουλίες σε επίπεδο Περιφέρειας,

β) η Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη (Β.Α.Α.) για μεγάλους Δήμους,

γ) η Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων (Τ.Α.Π.-Τ.Ο.Κ.) για μικρότερες κοινότητες.

Έχει ήδη σχεδιασθεί με πρωταγωνιστικό ρόλο της Περιφέρειας Ηπείρου και του Υπουργείου Πολιτισμού η πρώτη πολιτιστική διαδρομή των αρχαίων θεάτρων της Ηπείρου, η οποία εκτείνεται σε τέσσερις Περιφερειακές Ενότητες, περιλαμβάνει πέντε αρχαιολογικούς χώρους, οκτώ αρχαίους χώρους θέασης και ακρόασης (μεταξύ των οποίων και τα θέατρα της Νικόπολης, της Δωδώνης, της Κασσώπης και των Γιτάνων), 344 χιλιόμετρα διαδρομής και 2.300 χρόνια ιστορίας. Το έργο αυτό αποτελεί μάλιστα και το πρώτο έργο της χώρας που εντάχθηκε στο νέο ΕΣΠΑ (2014-2020), με προϋπολογισμό 37.000.000 ευρώ. .

Η πρώτη αυτή διαδρομή χρησιμεύει ως πιλότος για τη δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών και σε άλλες περιοχές (π.χ. Πολιτιστική Διαδρομή στα αρχαία θέατρα της Στερεάς Ελλάδας, στα μνημεία της Εγνατίας Οδού, της Ολυμπίας Οδού, στη Θεσσαλία κ.ά.)

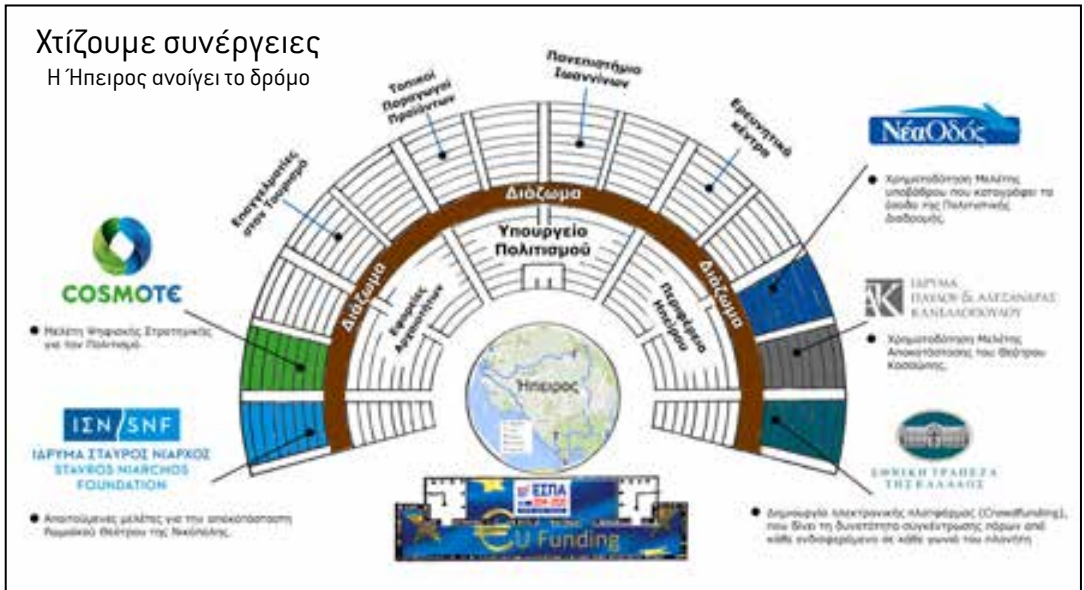
Επίσης, ένα εξίσου σημαντικό πρόγραμμα, η υλοποίηση του οποίου έχει ήδη ξεκινήσει, είναι τα αρχαιολογικά πάρκα. Την τελευταία περίοδο εργαστήκαμε πιλοτικά με όλους τους κοινωνικούς μας εταίρους για τη δημιουργία του αρχαιολογικού πάρκου του Ορχομενού Βοιωτίας. Αξιοποιώντας τη μεγάλη δυναμική που απέκτησε ο «κουμπάρς» του αρχαίου θεάτρου του Ορχομενού Βοιωτίας χάρη στις συνδρομές ιδρυμάτων, απλών πολιτών και εταιρειών της περιοχής, ανέθεσε όλες τις απαιτούμενες μελέτες για τη δημιουργία του αρχαιολογικού πάρκου. Οι περισσότερες μελέτες έχουν εγκριθεί από τις αρμόδιες υπηρεσίες και το Νοέμβριο του 2016 το έργο «Αναβάθμιση Αρχαιολογικού Χώρου Ορχομενού Βοιωτίας και αποκατάσταση του Αρχαίου Θεάτρου», εντάχθηκε με χρηματοδότηση, ύψους 1.992.000 ευρώ, στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Στερεάς Ελλάδας (ΕΣΠΑ 2014-2020).

Το τελευταίο διάστημα, σε συνεργασία με όλους τους αρμόδιους φορείς, προτείνουμε το σχεδιασμό και την υλοποίηση του «Ολοκληρωμένου Προγράμματος Περιβαλλοντικής Ανάδειξης του Ευρύτερου Χώρου του Ασκληπιείου της Επιδαύρου στο πλαίσιο των παρεμβάσεων σε θέματα φύσης και πολιτισμού».

Στόχος του ολοκληρωμένου προγράμματος περιβαλλοντικής ανάδειξης του Ασκληπιείου είναι να αποκατασταθεί η αυθεντική υπόσταση του μνη-

Χτίζουμε συνέργειες

Η Ήπειρος ανοίγει το δρόμο

Γράφημα, όπου αποτυπώνονται οι συνέργειες για την υλοποίηση του προγράμματος Πολιτιστικής Διαδρομής των Αρχαίων Θεάτρων της Ηπείρου.

μειακού συγκροτήματος και να προσφερθεί στους επισκέπτες μια μοναδική εμπειρία: να γνωρίσουν και να βιώσουν το τι ήταν και πώς λειτουργούσε το Ασκληπιείο κατά την αρχαιότητα, αλλά και πώς η θρησκευτική λατρεία συνδυάστηκε με την ανακάλυψη της ιατρικής επιστήμης. Τέλος, μέσω του προγράμματος τα μνημεία του Ασκληπιείου θα συνδεθούν με την αειφόρο ανάπτυξη και τις παραγωγικές δυνάμεις της περιοχής.

Το Φεβρουάριο του 2017 εγκαινιάζεται θεσμι-

κά η συνεργασία μεταξύ του Δήμου Ηρακλείου Κρήτης και του Σωματείου «ΔΙΑΖΩΜΑ», με θέμα την εφαρμογή ενός προγράμματος Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης για την ανάδειξη της παλιάς πόλης του Ηρακλείου και του αρχαιολογικού χώρου της Κνωσού, καθώς και τη σύνδεση της πόλης με τον αρχαιολογικό χώρο. Η υλοποίηση του παραπάνω προγράμματος θα βελτιώσει τις συνθήκες ζωής και διακίνησης στην πόλη του Ηρακλείου, θα αναδείξει τα εντός αυτής σημεία ιδιαίτερου πολι-

Τρισδιάστατη απεικόνιση Αρχαιολογικού Πάρκου Ορχομενού Βοιωτίας

τιστικού ενδιαφέροντος, όπως π.χ. το ενετικό τείχος, στο οποίο θα προσδοθούν και νέες πολιτιστικές και τουριστικές χρήσεις, θα τη συνδέσει με τον αρχαιολογικό χώρο της Κνωσού και θα προσελκύσει περισσότερους επισκέπτες στην ιστορική πόλη του Ηρακλείου.

Επίσης, το τελευταίο διάστημα το «ΔΙΑΖΩΜΑ» συνεργάζεται με τους αρμόδιους φορείς, το Δήμο Μεσσήνης και την Αναπτυξιακή Μεσσηνίας για το σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός προγράμματος Τοπικής Ανάπτυξης με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων για το Δήμο Μεσσήνης. Το πρόγραμμα ΤΑΠ-ΤΟΚ θα αποτελέσει ένα ισχυρό εργαλείο για την ανάπτυξη της Μεσσηνίας. Επίσης, θα προβλέπει τη σύνδεση της πόλης με την Αρχαία Μεσσήνη, έναν από τους μεγαλύτερους αρχαιολογικούς χώρους της χώρας μας.

Ο λογότυπος του προγράμματος Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης Ηρακλείου

Με το σχεδιασμό και την υλοποίηση των παραπάνω ολιστικών προγραμμάτων το «ΔΙΑΖΩΜΑ» έχει συμβάλει στην ενεργοποίηση των παρακάτω χρηματοδοτήσεων:

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ
Πολιτιστική διαδρομή αρχαίων θεάτρων της Ηπείρου – Περιφέρεια Ηπείρου	Συν. προϋπολογισμός: 37.000.000 €
Αρχαίο θέατρο Γιάνων	1.200.000 €
Αρχαίο θέατρο Αμβρακίας	749.400 €
Αρχαίο θέατρο Δωδώνης	5.000.000 €
Αρχαίο θέατρο Κασσώπης	1.000.000 €
Αρχαίο θέατρο Νικόπολης	2.800.000 €
Πολιτιστική διαδρομή αρχαίων θεάτρων της Στερεάς Ελλάδας – Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας	
Αρχαίο θέατρο Ερέτριας	1.050.000 €
Αρχαίο θέατρο Ορχομενού Βοιωτίας	1.992.000 €
Αρχαίο θέατρο Δελφών	1.700.000 €
Πολιτιστική διαδρομή «Via Egnatia» – Περιφέρεια Αν. Μακεδονίας & Θράκης	Συν. προϋπολογισμός: 50.000.000 €
Αρχαίο θέατρο Θάσου	3.500.000 €

Παράλληλες δράσεις της Κίνησης Πολιτών «ΔΙΑΖΩΜΑ»

Αξίζει, επίσης, να αναφέρουμε δύο πολύ σημαντικές κοινότητες που γεννήθηκαν στους κόλπους του ΔΙΑΖΩΜΑΤΟΣ: η εκπαιδευτική κοινότητα και το «ΑΝΩ ΔΙΑΖΩΜΑ».

Το Σωματείο υποκινεί τη δημιουργία εκπαιδευτικών δράσεων, οι οποίες έχουν ως στόχο οι μαθητές:

- να μάθουν για τους αρχαίους θεατρικούς χώρους της περιοχής τους,
- να μάθουν για τη γέννηση και εξέλιξη του θεάτρου,
- να ευαισθητοποιηθούν στο θέμα της μέριμνας για την ανάδειξη και την προστασία των αρχαίων μνημείων,
- να εκπαιδευθούν εκπαιδευτικά προγράμματα μελέτης του αρχαίου θεάτρου,
- να οργανώσουν δράσεις βιωματικής μύησης του θεάτρου με διδασκαλία παραστάσεων,
- να οργανώσουν συνεργατικά προγράμματα με άλλες μαθητικές κοινότητες του εσωτερικού και εξωτερικού και
- να υιοθετήσουν τα αρχαία θέατρα της επιλογής τους.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο σχεδιάστηκε από το ΔΙΑΖΩΜΑ και υλοποιείται σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων και το Υπουργείο Πολιτισμού το πρόγραμμα: «Υιοθεσία αρχαίων θεάτρων. Μαθητές ξεναγούν μαθητές στα αρχαία θέατρα». Μάλιστα κατά το εκπαιδευτικό έτος 2016 οι μαθητές κλήθηκαν να μας οδηγήσουν σε μια εικονική ξενάγηση στα αρχαία θέατρα της περιοχής τους, μέσα από ερασιτεχνικά βίντεο διάρκειας έως 10 λεπτών, τα οποία και απέστειλαν στην ΕΡΤ, όπου και αξιολογήθηκαν από ειδι-

κή Επιτροπή. Τα τρία πρώτα βραβεία απέσπασαν:

1. Μουσικό Σχολείο Λάρισας, βίντεο με θέμα το ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΛΑΡΙΣΑΣ,
2. 2ο Γυμνάσιο Χανίων βίντεο με θέμα το ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΑΠΤΕΡΑΣ και
3. Γυμνάσιο Βελισσαρίου, βίντεο με θέμα το ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΔΩΔΩΝΗΣ.

Το «ΑΝΩ ΔΙΑΖΩΜΑ», το οποίο δημιουργήθηκε το 2015, αποτελείται από εκπροσώπους της νεότερης γενιάς των Διαζωματικών μελών και αποτελεί μια «θερμοκοιτίδα» καινοτόμων ιδεών, που προέρχονται κυρίως από νέους, ανοιχτούς σε ερεθίσματα, ανθρώπους. Οι ιδέες που επεξεργάζονται τα μέλη του «ΑΝΩ ΔΙΑΖΩΜΑΤΟΣ» έχουν ως στόχο την προώθηση της κοινής προσπάθειας του «ΔΙΑΖΩΜΑΤΟΣ» για την ανάδειξη των αρχαίων θεάτρων, αλλά και την ένταξή τους στη βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη της χώρας μας.

Από τον Απρίλιο του 2016 το «ΔΙΑΖΩΜΑ» ξεκίνησε μια νέα προσπάθεια μεταλαμπάδευσης του μηνύματός του προς το εξωτερικό. Το έναυσμα δόθηκε από την πρόσκληση που απέστειλαν η World Bank και το Georgetown University. Μια ομάδα του Σωματείου ταξίδεψε στην Ουάσιγκτον και παρουσίασε το έργο και τις δράσεις του, εγκαινιάζοντας ένα διεθνές δίκτυο που στηρίζει με ποικίλους τρόπους τη δράση του Σωματείου.

Τέλος, από τον Οκτώβριο του 2016 το «ΔΙΑΖΩΜΑ» και η «Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης», υπηρετώντας τον ίδιο αξιακό σκοπό, δηλαδή την προστασία και ανάδειξη της ελληνικής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, συνεργάζονται δυναμικά για την εφαρμογή ενός κοινού πλαισίου δράσεων (όπως ενημερωτικές εκδηλώσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα, οργάνωση πολιτιστικών – περιβαλλοντικών διαδρομών), με στόχο:

Στιγμιότυπο από εκπαιδευτική δράση

- την ανάδειξη και προβολή τόσο των ίδιων των μνημείων φύσης και πολιτισμού, όσο και της αδιάσπαστης ενότητάς τους,
- την προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς,
- την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού γύρω από τις ανάγκες προστασίας των παραπάνω μνημείων και τις δυνατότητες για ήπια τοπική ανάπτυξη μέσα από την ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και των αρχαίων μνημείων στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας.

Το «ΔΙΑΖΩΜΑ» σε μια νέα ψηφιακή εποχή

Τα τελευταία δύο έτη το «ΔΙΑΖΩΜΑ», στην προσπάθειά του να αξιοποιήσει την ψηφιακή τεχνολογία για την προστασία και την ανάδειξη των μνημείων της φύσης και του πολιτισμού, εισέρχεται σε μία νέα ψηφιακή εποχή. Ένα από τα ωραιότε-

ρα οχήματα για τη συνάντηση των ανθρώπων με τα μνημεία είναι οι νέες τεχνολογίες. Έχουμε δημιουργήσει, λοιπόν, ένα δημιουργικό τμήμα, το οποίο ασχολείται με το σχεδιασμό και την ανάπτυξη πολυμεσικών εφαρμογών.

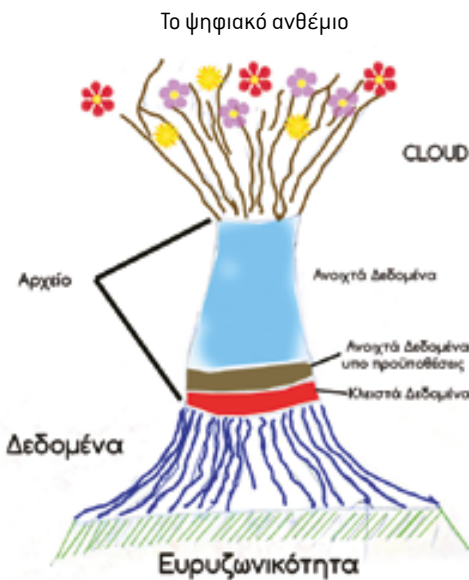
Σε ένα πρώτο επίπεδο δημιουργούμε εφαρμογές, οι οποίες έχουν ως στόχο την τεκμηρίωση των αρχαίων θεάτρων. Πρόκειται για τρισδιάστατες απεικονίσεις μνημείων ή και ευρύτερων αρχαιολογικών χώρων, ψηφιακές ξεναγήσεις μέσω έξυπνων κινητών τηλεφώνων, ψηφιακά πανοράματα αρχαιολογικών χώρων, διαδραστικούς - ψηφιακούς χάρτες που αξιοποιούν την τεχνολογία Kinect, ντοκιμαντέρ, ενημερωτικά video και πλατφόρμες μάθησης εξ' αποστάσεως (e-learning).

Επιπλέον, το σωματείο «ΔΙΑΖΩΜΑ», στο πλαίσιο της συνεργασίας που αναπτύσσει με τα Εταιρικά του Μέλη, προβαίνει στο σχεδιασμό και τη δημιουργία ειδικών ψηφιακών εφαρμογών, οι οποίες στοχεύουν στην κοινή μετάδοση του μηνύματος της προστασίας και της ανάδειξης των μνημείων μας και προσφέρονται ως αντίδωρο στα Εταιρικά μας μέλη για τη σπουδαία προσφορά τους.

Τέλος, το «ΔΙΑΖΩΜΑ» έχει αναθέσει μια πρωτοποριακή, διαρκώς επικαιροποιούμενη μελέτη, για την εκπόνηση μιας «Ψηφιακής Στρατηγικής για τον Πολιτισμό». Βασικό όραμα της προσπάθειας αυτής είναι η δημιουργία ενός κεντρικού αρχείου (αποθετηρίου), όπου θα συγκεντρώνονται όλα τα ανοιχτά δεδομένα, προκειμένου να είναι άμεσα και εύκολα διαθέσιμα σε όλες τις υπηρεσίες και τους πολίτες του κόσμου.

Επίλογος

Χρόνο με το χρόνο το σωματείο ωριμάζει πνευματικά. Αυτή την ωριμότητα τη ζούμε καθημερινά. Τα αποτελέσματά τα βιώνουμε κάθε μέρα και αποτελούν αφορμή για ακόμη περισσότερη δουλειά, για ακόμη μεγαλύτερα όνειρα, για ακόμη πιο ψηλούς στόχους. ■

#xyzdiazoma, η αρχή του σε ένα μικρό παραμύθι...

Εβίνα Λιοσάτου - Διονύσης Καλογεράς (μέλη Διαζώματος)

Το #xyzdiazoma προτάθηκε στην Γενική Συνέλευση του Διαζώματος το 2016, από την Εβίνα Λιοσάτου, τη Τάνια Πλουμή, το Θώμα Χαρίση, το Θωμά Λιοσάτο και το Διονύση Καλογερά.

Παυλίνα: Μπαμπά, Μπαμπά, σε παρακαλώ πες μου μια ιστορία για να κοιμηθώ.

Πατέρας: Βεβαίως μικρή μου! Πες μου τι ιστορία θες να σου πω;

Παυλίνα: Θέλω να μου πεις για το xyzdiazoma.

Πατέρας: Χμμμμμ! Ωραία, ας ξεκινήσουμε μικρή μου.

«Κόκκινη κλωστή δεμένη στην ανέμη τυλιγμένη, δώσε κλότσο να γυρίσει παραμύθι να αρχινήσει! Μια φορά και ένα καιρό ήταν ένα καλό χωριό. Στο χωριό αυτό, οι άνθρωποι θέλανε να προσφέρουν στην ανθρωπότητα και τον πολιτισμό της. Γι' αυτό το λόγο είχαν όλοι ενωθεί για να σώσουν τα αρχαία θέατρα και να προβάλλουν την αξία και την προσφορά τους στην ανθρωπότητα και τον πολιτισμό της. Δούλευαν σκληρά και μεθοδικά και βήμα - βήμα είχαν καταφέρει να αλλάξουν κάποια πράγματα ακόμη και σε άλλα χωριά και πόλεις και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό, ώστε ο κόσμος εκεί και οι

άρχοντες, να καταλαβαίνουν πόσο σημαντικός είναι ο πολιτισμός.»

Παυλίνα: Αχ Μπαμπά μου πολύ σπουδαίοι άνθρωποι σε αυτό το χωριό. Τι ωραία να ζούσαμε και εμείς εκεί!

Πατέρας: Μικρή μου Παυλίνα, ναι πολύ σπουδαίοι, μην ανησυχείς όμως αγάπη μου... και εσύ θα ζήσεις κάποτε σε ένα τόσο σπουδαίο κόσμο!

“...και στο χωριό αυτό κάποιοι νέοι λένε μια φορά: γιατί δεν συνδέουμε τα μνημεία με το περιβάλλον που τα φιλοξενεί, ώστε να προβάλουμε τη περιβαλλοντική κληρονομιά τους, ως μια επιπλέον διάσταση της περιουσίας τους. Και αυτή η περιουσία δεν θα αποτελούσε μόνο μια συλλογή γνώσης που μέχρι σήμερα δεν υφίσταται, αλλά θα συνέβαλε ταυτόχρονα στις μελέτες συντήρησης του θεάτρου και του χώρου, δίνοντας τα δεδομένα για την προστασία αυτής της ευαίσθητης σχέσης θεάτρου - περιβάλλοντος. Αυτή η ιδέα άρεσε

Αρχαίο θέατρο Κασσώπης, 2016 (φωτ. Γιώργος Πολίτης)

Αρχαία Κασσώπη, 2016 (φωτ. Γιώργος Πολίτης)

πολύ στους ανθρώπους του χωριού και τους έδωσαν το «πράσινο φως» να το οργανώσουν. Οι νέοι αυτοί καθίσαν και σκέφτηκαν: τελικά τι πρέπει να είναι αυτό που θα παραδώσουν στο χωριό; δεν θα έπρεπε αυτό να έχει συνέχεια στο χρόνο και να αποτελεί και μια καλή ευκαιρία να ευαισθητοποιηθούν ακόμη περισσότερο άνθρωποι από άλλα χωριά και πόλεις; Και έτσι αποφάσισαν ότι το καλύτερο που έχουν να κάνουν είναι να προτείνουν

Αρχαίο θέατρο Κασσώπης, 2016 (φωτ. Γιώργος Πολίτης)

τη δημιουργία ενός «συστήματος» που ουσιαστικά θα συνδέει τα αρχαία θέατρα με το περιβάλλον τους. Και όταν λέμε «σύστημα» μικρή μου Παυλίνα, εννοούμε κάτι που δεν έχει μόνο υπολογιστικές μηχανές, αλλά κατά βάση διαθέτει διαδικασίες και ανθρώπους. Άρα ως πρώτος τους στόχος, τέθηκε η δημιουργία του συστήματος ώστε ακόμη και μετά από αυτούς του νέους, ακόμη και όταν οι νέοι μεγαλώσουν, αυτό που θα ξεκινήσουν να συνεχίσει να υπάρχει και να προφέρει στο χωριό και τους ανθρώπους.

Παυλίνα: Πολύ ωραίο ακούγεται μπαμπά αυτό.

Πατέρας: Ναι μικρούλα μου. Αλλά και δύσκολο ταυτόχρονα.

Παυλίνα: Ναι υποθέτω... και για πες μου, πως θα κάναν αυτή την πως-την-είπες, σύνδεση του περιβάλλοντος με το μνημείο;

Πατέρας: Θα έλεγαν στον κόσμο να τους βοηθήσει. Εξάλλου αν θες να κάνεις κάτι για το κοινό καλό, δεν μπορείς να το κάνεις μόνος σου. Θα ζητούσαν λοιπόν, στους άλλους ανθρώπους να βγάλουν φωτογραφίες από τη φύση σε κάθε θέατρο. Γενικές φωτογραφίες, από το χώμα, τα λουλούδια, τα δένδρα, τα πουλιά τόσο από κοντά όσο και από μακριά. Στη συνέχεια θα μάζευαν όλες αυτές τις φωτογραφίες και με τη βοήθεια ειδικών θα αναγνώριζαν τα είδη του περιβάλλοντος. Θα κάναν και άλλα ειδικά πράγματα. Τα σημαντικά είναι όσα κάνουν οι άνθρωποι μαζί γ' αυτό και δεν σε κουράζω τώρα με αυτές τις λεπτομέρειες. Κατόπιν, θα επεξεργάζονταν όλα αυτά τα αποτελέσματα και θα είχαν αποκτήσει μια γνώση μεγάλης αξίας που θα συνέδεε τα θέατρα με το περιβάλλον τους.

Παυλίνα: Τώρα καταλαβαίνω γιατί είπες ότι είναι δύσκολο. Εγώ μπαμπά μου βλέπω δύο προβλήματα σε αυτά που μου λες. Το πρώτο είναι που θα βρουν τον κόσμο να βγάλει φωτογραφίες και το δεύτερο γιατί ο κόσμος να τους εμπιστευτεί;

Πατέρας: Αγάπη μου ακριβώς αυτό είναι το σημείο που βασάνισε τους νέους αυτούς. Άκου λοιπόν τι σκέφτηκαν. Για να μαζέψουν όλες αυτές τις φωτογραφίες πρέπει να τους βοηθήσει πολύς κόσμος, και μάλιστα κόσμος ικανός να τρέχει από εδώ και από εκεί και να βγάζει φωτογραφίες. Σκέφτηκαν λοιπόν να ζητήσουν βοήθεια και από άλλους καλούς ανθρώπους που βρίσκονται σε άλλα χωριά ή πόλεις να τους βοηθήσουν.

Παυλίνα: Και πως θα τους έβρισκαν μπαμπά μου αυτούς τους ανθρώπους;

Πατέρας: Θα κάναν χρήση του διαδικτύου και θα τους προσέγγιζαν κάνοντας εκμετάλλευση όλων των εργαλείων που παρέχονται από αυτό.

Παυλίνα: Χμμ... πολύ σύγχρονο και μάλλον αποτελεσματικό μου φαίνεται μπαμπά μου. Απάντησε μου όμως και στο δεύτερο ερώτημα μου. Γιατί οι άνθρωποι αυτοί να προσέφεραν τις φωτογραφί-

Αρχαία Κασσώπη, 2016 (φωτ. Γιώργος Πολίτης)

ες τους; Τι εγγυήσεις θα είχαν;

Πατέρας: ...εδώ τα πράγματα είναι πολύ σοβαρά είχες δίκιο. Κοίτα λοιπόν τι σκέφτηκαν. Πρώτα-πρώτα πρέπει να φτιάξουν ένα αποθηκευτικό σύστημα των φωτογραφιών, το οποίο θα είναι ασφαλές και θα μπορεί να στηρίζει τις απαιτήσεις του εγχειρήματος σε βάθος χρόνου. Θα έφτιαχναν λοιπόν μια εφαρμογή που θα εγγυόταν ότι οι φωτογραφίες που θα ανεβάζουν οι εθελοντές (που μέχρι πρότινος αποτελούσαν δική τους πνευματική ιδιοκτησία) θα φυλασσόταν με ασφάλεια καθώς επίσης η ταυτότητα των εθελοντών. Έτσι δεν θα χανόντουσαν και κανένας δεν θα μπορούσε να κατηγορήσει ποτέ το χωριό ότι τους κοροΐδευσε και προσέφεραν κάτι που το καλό χωριό, έχασε! Από την άλλη, τακτικά θα ενημερώναν και θα βράβευαν με διαφόρους τρόπους τους εθελοντές για τα αποτελέσματα της προσφοράς τους. Για παράδειγμα θα μπορούσαν αργότερα να τοποθετήσουν μια διακριτική πινακίδα στο χώρο του θεάτρου που θα είχε ένα ηλεκτρονικό κωδικό. Έτσι, οι επισκέπτες του θεάτρου θα μπορούσαν με τη χρήση του κωδικού αυτού να μάθουν ποιο καλοί πολίτες έχουν συμβάλει στο *xyzdiazoma*. Εξάλλου, οι μεγάλοι ήρωες του *xyzdiazoma* θα ήταν ο απλός κόσμος που θα φωτογράφιζε.

Παυλίνα: Δηλαδή έλυσαν το πρόβλημα αυτό, λέ-

γοντας στους εθελοντές ότι τα στοιχεία και η προσφορά τους θα παραμείνει ασφαλής και ότι η προσφορά τους πραγματικά έχει νόημα!

Πατέρας: Εξαιρετικά Παυλίνα μου! Αυτό ακριβώς. Και όλα αυτά που είπαμε τα έκαναν ένα πλήρες σχέδιο και διάφορες χρονικές φάσεις, έτσι καλά και οργανωμένα, και τα έδωσαν στο χωριό. Μάλιστα πρότειναν να τρέξουν την ιδέα για ένα έτος δοκιμαστικά. Το έργο το είχαν χωρίσει σε 7 φάσεις. Αυτά όμως είναι λεπτομέρειες. Σημασία έχει ότι άμεσα θα δοκίμαζαν τη ιδέα τους στο αρχαίο θέατρο της Μεσσήνης. Έτσι μετά από ένα χρόνο θα είχαν δοκιμάσει και βελτιώσει την ιδέα τους και θα είχαν έτοιμο το σύστημα (άνθρωποι - διαδικασίες - υλικά) που κάνει την ιδέα τους πράξη. Όπως σου είπα σκοπός τους ήταν να γίνει κάτι καλό από την αρχή που να μην εξαρτάται από τα πρόσωπα που θα το κάνουν αλλά τελικά από όλο το χωριό.

Παυλίνα: Μπαμπά, πες μου λίγο για το θέατρο της αρχαίας Μεσσήνης.

Πατέρας: Το θέατρο βρίσκεται στη νότια Πελοπόννησο λίγα χιλιόμετρα βόρεια του Μεσσηνιακού κόλπου. Έχει ηλικία 2.300 ετών και αρχικά είχε κατασκευαστεί για να φιλοξενεί 12.000 ανθρώπους. Σήμερα με τις προσπάθειες ενός σπουδαίου ανθρώπου του καλού μας χωριού αλλά και τον κόπο και τον ιδρώτα άλλων ανθρώπων έχει ξανά λειτουργήσει

και μπορεί να φιλοξενεί περίπου 3.000 ανθρώπους. Ο επισκέπτης του θεάτρου εκτός των άλλων, μπορεί να δει μια ολόκληρη αρχαία ελληνική πόλη διατηρημένη εξαιρετικά μέσα στο χρόνο. Με τα τεράστια τείχη της, τις μνημειακές πύλες, με την Αγορά, το Ασκληπιείο, το Εκκλησιαστήριο, το μεγάλο δωρικό ναό της, το Γυμνάσιο, το Στάδιο, το Θέατρο, τα ιερά, την Κρήνη Αρσινόη, ακόμη και το ιπποδάμειο πολεοδομικό σύστημα πόλης. Άκου τώρα μικρή μου, μερικά ακόμη στοιχεία που δείχνουν πόσο σημαντικό είναι να ξεκινήσει από εκεί, το xyzδιάζομα. Το θέατρο της Μεσσήνης ανήκει στα μεγάλα σκηνικά οικοδομήματα της αρχαιότητας. Το πλέον εντυπωσιακό στοιχείο αυτού του θεάτρου είναι ότι από τον 3ο π.Χ. αιώνα, διέθετε ήδη κινητή σκηνή, όπως ανακάλυψε αυτός ο σπουδαίος άνθρωπος που σου ανέφερα προηγουμένως όταν οι εργασίες του, έφεραν στο φως τρεις παράλληλες λίθινες αύλακες όπου κυλούσαν οι τροχοί της. Έτσι, όταν δίνονταν παραστάσεις η σκηνή συρόταν στην ορχήστρα του θεάτρου και μετά αποσυρόταν και αποθηκευόταν στη σκηνοθήκη, που αποτελεί έναν κλειστό χώρο στην ανατολική πάροδο. Αυτό έχει μεγάλη σημασία γιατί δείχνει ότι η κινητή σκηνή είναι ελληνική εφεύρεση και όχι ύστερη. Το θέατρο βρίσκεται μακριά από τις σημερινές μεγάλες πόλεις. Αυτό το γεγονός δημιουργεί μια πρόκληση. Μια πρόκληση για το όλο εγχείρημα του xyzδιάζομα, αλλά και όσους θα συμμετάσχουν στις δράσεις του.

Παυλίνα: Ω, τότε είναι πράγματι πολύ σημαντι-

κό μπαμπά μου. Πες μου όμως, γιατί το χωριό να εμπιστευόταν αυτούς τους νέους;

Πατέρας: Πρώτα από όλα ήταν άνθρωποι του καλού χωριού. Αυτό από μόνο του, τους παρείχε μια πρώτη εγγύηση για τους σκοπούς και το ήθος τους. Μετά, Παυλίνα μου οι ίδιοι δεν θα κέρδιζαν τίποτε χρηματικά. Θα κέρδιζαν όμως περηφάνια και τιμή που θα είχαν παράσχει όλη τη γνώση τους μέσα από τη καρδιά τους. Μετά αγάπη μου, το πιο σημαντικό είναι ότι ήταν νέοι. Αν δεν εμπιστευτεί κάθε χωριό του νέους του, τότε αργά ή γρήγορα είναι, καταδικασμένο σε θάνατο. Γι' αυτό μικρή μου Παυλίνα, το χωριό εμπιστευόταν τους νέους.

Παυλίνα: Τι ωραία! Θα ήθελα και εγώ κάποτε να σκεφτώ να κάνω κάτι καλό για την κοινωνία.

Πατέρας: Είμαι σίγουρος αγάπη μου! Εσύ θα κάνεις σπουδαία πράγματα.

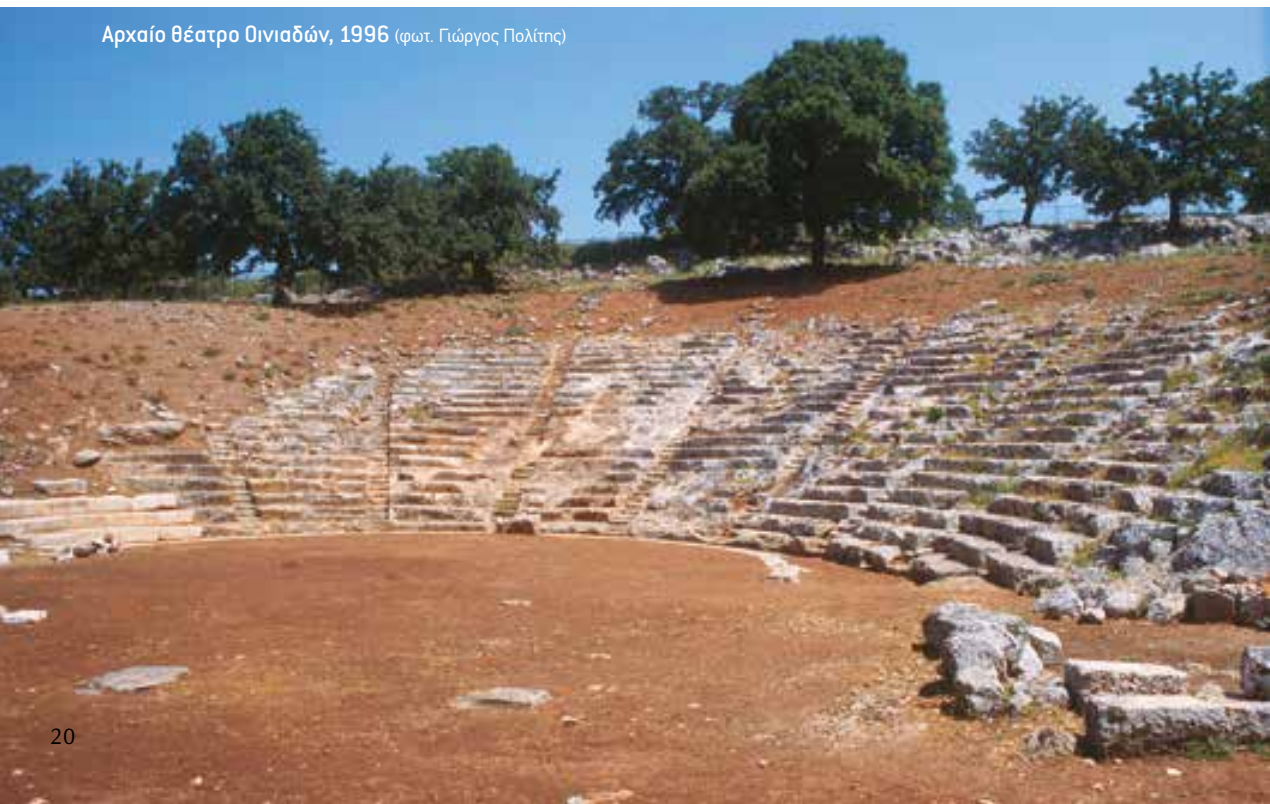
Παυλίνα: Ωραία μπαμπά μου. Σε ευχαριστώ για το παραμύθι. Αλήθεια πως τελειώνει;

Πατέρας: Αγάπη μου! Το παραμύθι αυτό δεν τελειώνει ποτέ αλλά συνεχίζεται κάνοντας τους ανθρώπους του καλού χωριού να σκέφτονται να κάνουν ακόμη πιο πολλά ακόμη πολλά! για να ζήσουν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα!

Παυλίνα: Πόσο μου αρέσει μπαμπά μου θέλω και εγώ να πάω στο χωριό αυτό. Καληνύχτα μπαμπά μου!

Πατέρας : Καληνύχτα μικρή μου Παυλίνα και όνειρα γλυκά! Θα πας στο χωριό αγάπη μου! Θα πας! ■

Αρχαίο θέατρο Οινιαδών, 1996 (φωτ. Γιώργος Πολίτης)

Μνημεία σε αναμονή

Βαγγέλης Ευθυμίου (σκηνοθέτης-παραγωγός)

Ήταν ένα ηλιόλουστο πρωινό, στις 23 Ιανουαρίου 2015 και κατευθυνόμουν για ακόμη μία φορά προς τα γραφεία του Διαζώματος. Αυτή τη φορά η συνάντηση αφορούσε την πολιτιστική διαδρομή της Β. Πελοποννήσου, την Ολυμπία διαδρομή.

Ο Σταύρος Μπένος μας υποδέχθηκε με το ξεστό του χαμόγελο, έκανε τις απαραίτητες συστάσεις με τα στελέχη της Ολυμπίας Οδού, Σοφία Στάμου και Κέλλυ Κοζυράκη και καθίσαμε στο τραπέζι μαζί με την ομάδα του Διαζώματος Βασικό θέμα η δημιουργία μιας ταινίας για τη διαδρομή της Ολυμπίας Οδού.

Οι πρώτες ιδέες «στρώθηκαν» στο τραπέζι και καθώς η ώρα περνούσε οι βελτιώσεις έρχονταν με γρήγορους ρυθμούς. Θα έλεγα, μια κλασική συνάντηση εργασίας στο κλίμα του Διαζώματος. Ωραίες ιδέες και ο καθένας να βάζει τη δική του πινελιά!

Φύγαμε έχοντας καταλήξει με ποια μνημεία

θα ασχοληθούμε στην ταινία, έτσι ώστε να υπάρχει μια ενδεικτική εκπροσώπηση του πλούτου της διαδρομής.

Συνεχίσαμε τη διαβούλευση διαδικτυακά και φτάσαμε σε σημείο ωρίμανσης για να κάνουμε ρεπεράζ στους αντίστοιχους χώρους αρχαιολογικού και περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος.

Έτσι μαζί με την Κέλλυ Κοζυράκη ξεκινήσαμε για την εξερεύνηση της διαδρομής. Οι πρώτοι σταθμοί οικειοί από άλλες επισκέψεις: Ελευσίνα και Κόρινθος. Αλλά πάντα έχεις κάτι νέο να μάθεις, όπως τα δύο λιμάνια της αρχαίας Κορίνθου και ειδικά αυτό του Λέχαιου. Η λίμνη Στυμφαλία στα υψίπεδα της Ζήρειας έχει περιβαλλοντικό ενδιαφέρον αλλά και ιστορικό - αρχαιολογικό ταυτόχρονα. Η κρήνη της αρχαίας Στυμφάλου λειτουργεί ακόμη δίπλα στη λίμνη.

Η πρώτη μεγάλη έκπληξη ήρθε στο θέατρο της

Αρχαιολογικό Μουσείο Πατρας, 1926 (φωτ. Θωμάς Καρανίκας)

Σικυώνας. Η θέση αλλά και το μέγεθος του μνημείου εντυπωσιάζουν. Στέκει αμήχανο στη σιωπή του.

Επόμενος σταθμός στην Αιγείρα. Το θέατρο, λαξευμένο στο βράχο, έχει μία από τις καλύτερες θέσεις στον Κορινθιακό κόλπο. Αυτό που βλέπεις από τις κερκίδες είναι ικανό να σε καθηλώσει όσο και μια προσεγμένη παράσταση.

Και κάπου εκεί κοντά το φαράγγι του Βουραϊκού, με τη διεθνή του πλέον αναγνώριση ως Γεωπάрко στο δίκτυο της UNESCO.

Συνεχίσουμε προς την Πάτρα με το έντονο ρωμαϊκό αποτύπωμα. Το Ωδείο, το Στάδιο αλλά και την πολύ καλά σωζόμενη γέφυρα, δείγμα της οδοποιίας των Ρωμαίων. Εδώ η μεγάλη έκπληξη ήταν το αρχαιολογικό μουσείο. Ένα σύγχρονο κτήριο με αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Στο εσωτερικό του, τεράστια ψηφιδωτά αναρτημένα στους τοίχους σε ταξιδεύουν στη Ρωμαϊκή Πάτρα με τις επαύλεις. Στο τμήμα του μουσείου που αφορά τη νεκρόπολη της Βούντενης δεν μπορείς να μην αναρωτηθείς αν η μοντέρνα τέχνη πάει τελικά τόσο πίσω στο χρόνο (3.500 χρόνια πριν). Τα σχέδια των κεραμικών της Βούντενης σου εξάπτουν το ενδιαφέρον να επισκεφθείς και τον αρχαιολογικό χώρο που είναι στις παρυφές της πόλης, στους πρόποδες του Παναχαϊκού. Ένα Μυκηναϊκό νεκροταφείο με υπόσκαφους θαλαμωτούς τάφους. Εδώ ο αρχαιολόγος Λάζαρος Κολώνας έκανε μια υποδειγματική δουλειά. Δεκάδες διάδρομοι σε οδηγούν μέσα στη γη σε τάφους διαφόρων κοινωνικών τάξεων. Έφυγα από τη Βούντενη συνεπαρμένος από αυτό που είδα και αισθάνθηκα. Δεν είχα ξανακούσει το όνομα Βούντενη και νομίζω πως δεν αποτελεί εξαίρεση. Ένα καταπληκτικό μνημείο, άψογα αποκατεστη-

μένο, βυθισμένο στη μοναξιά του.

Επόμενος σταθμός ο υγρότοπος του Κοτυχίου – Στροφυλιάς με τις κουκουναριές να καθρεπίζονται στις εσωτερικές λίμνες. Ονειρική διαδρομή με τις αλληπάλληλες ζώνες στεριάς και νερού.

Συνεχίσουμε προς το τέλος της διαδρομής την αρχαία Ολυμπία, που έδωσε το όνομα της στη διαδρομή αλλά και σε τόσα άλλα θέματα σε ολόκληρη την οικουμένη.

Οι εθελοντές του Διαζώματος μαζί με την Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης συνέχισαν τις μελέτες για τη διαδρομή της Ολυμπίας Οδού. Σκοπός η ολιστική προσέγγιση της διαδρομής και η δυνατότητα στους ταξιδιώτες να βιώσουν μια ποικιλόμορφη εμπειρία στο τόπο και το χρόνο.

Τελικά και μετά από αρκετούς μήνες, ολοκληρώσαμε την ταινία της πολιτιστικής διαδρομής της Ολυμπίας Οδού. Μια διαδρομή που οι άνθρωποι περπατούν τα τελευταία τουλάχιστον 3.500 χρόνια. Άνθρωποι που αφήνουν τα ίχνη τους παντού στο δρόμο, φτιάχνοντας μύθους και γράφοντας ιστορία. Και όλα αυτά σε ένα φιλόξενο περιβάλλον κοντά στην ακτογραμμή.

Ολοκληρώνοντας την έρευνα για τη διαδρομή αυτή κατάλαβα πως δεν υπάρχουν μικρά και μεγάλα αλλά γνωστά και άγνωστα μνημεία. Και αν σκύψεις πάνω στα άγνωστα θα εκπλαγείς από αυτά που θα δεις, θα μάθεις και θα νιώσεις.

Διάσπαρτα σε όλη τη χώρα εκατοντάδες άγνωστα μνημεία γεμάτα εκπλήξεις, περιμένουν να σου αποκαλυφθούν και να ξεφύγουν από την αφάνεια και τη μοναξιά τους.

Η ταινία είναι ανεβασμένη σε αυτό το link: <https://vimeo.com/161318490> ■

Βούντενη (φωτ. Θωμάς Καρανίκας)

Ακροκόρινθος (φωτ. Μίλτος Γκλέτσου)

Η Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης και το Διάζωμα στην Ολυμπία Διαδρομή

του Μίλτου Γκλέτσου

Η Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης και το Σωματείο «Διάζωμα» συναντήθηκαν πριν περίπου ένα χρόνο, το 2016, και συζήτησαν για τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας, και για τις δυνατότητες προστασίας και ανάδειξής της από κοινού, και με τη συνεργασία και συμμετοχή αρμόδιων φορέων, των τοπικών κοινωνιών, εμπειρογνομόνων και επιστημόνων, και της κοινωνίας των πολιτών.

Η μελέτη πάνω στην Πολιτιστική Διαδρομή της Ολυμπίας Οδού ήταν η πρώτη συνεργασία της ΕΕ-ΠΦ και του Διαζώματος, με σκοπό την καταγραφή και ανάδειξη των πολύτιμων στοιχείων της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς κατά μήκος του άξονα της διαδρομής από την Αθήνα προς την Αρχαία Ολυμπία. Και πράγματι, η Ολυμπία Οδός – ο αυτοκινητόδρομος που συνδέει την Ελευσίνα με την Ολυμπία διαμέσου του Ισθμού της Κορίνθου και της Πάτρας – διέρχεται από ή γειτνιάζει με περιοχές ιδιαίτερα πλούσιες σε ιστορικά μνημεία και αρχαιολογικούς τόπους, με έντονη μυθολογική αύρα, αλλά και με φυσικό κάλλος και υψηλή βιοποικιλότητα.

Ο κατάλογος των αρχαίων ή μεσαιωνικών μνημείων κατά μήκος της διαδρομής και στη γύρω περιοχή είναι μακρύς: Ελευσίνα, Ηραίο Λουτρακίου, Αρχαία Κόρινθος και Ακροκόρινθος, Αρχαία Στύμφαλος και Μονή Ζαράκων, Αρχαία Φενεός, αρχαία θέατρα Αιγείρας και Κερύνειας, κάστρα Χλεμού-

τσι και Γλαρέντζα, Ήλιδα, Ολυμπία, Βάσες, καθώς και άλλα λιγότερο γνωστά μνημεία. Τα πολιτιστικά μνημεία πλαισιώνονται από εντυπωσιακό φυσικό περιβάλλον, στον άξονα της διαδρομής και σε κοντινές παρακάμψεις: Στα όρια Αττικής-Κορινθίας, οι Σκυρωνίδες πέτρες, η λίμνη Βουλιαγμένης και το ακρωτήριο Ηραίο. Στην ορεινή Κοριν-

Ναός του Επικούριου Απόλλωνα στις Βάσες (φωτ. Μίλτος Γκλέτσου)

θία, η λίμνη Στυμφαλία, ο Ολίγυρτος και η Ζήρια, το λεκανοπέδιο Φενεού και η τεχνητή λίμνη Δόξα. Στην ορεινή Αχαΐα, το Εθνικό Πάρκο Χελμού Βουραϊκού, που περιλαμβάνει τη λίμνη Τσιβλού, τα Ύδατα Στυγός και την υψηλή ζώνη του Χελμού, και το φαράγγι του Βουραϊκού. Κατά μήκος της βόρειας παραλιακής ζώνης, το Δάσος Ξυλοκάστρου, η Αλυκή Αιγίου, και το Εθνικό Πάρκο Υγροτόπων Κοτυχίου Στροφυλιάς. Στη δυτική Πελοπόννησο, το αρχαίο δρυοδάσος της Φολόης, η λιμνοθάλασσα Καϊάφα και η Νέδα.

Ο μίτος που συνδέει τα μνημεία της φύσης με τα μνημεία του πολιτισμού δίνει μία οικοτουριστική και πολιτιστική διαδρομή υψηλής αξίας. Με τον κατάλληλο σχεδιασμό η διαδρομή μπορεί να αποτελέσει ένα επώνυμο τουριστικό προϊόν της χώρας, με μεγάλη αναπτυξιακή δυναμική. Άλλωστε, οι πολιτιστικές διαδρομές όπως έχουν καταγραφεί στη διεθνή και ειδικότερα την ευρωπαϊκή εμπειρία δίνουν μία ολοκληρωμένη ατζέντα, η οποία μπορεί να καλύψει τις επιθυμίες ενός σύγχρονου ταξιδιώτη-τουρίστα.

Για τη σχεδίαση της Πολιτιστικής Διαδρομής της Ολυμπίας Οδού το Διάζωμα και η ΕΕΠΦ συναντήθηκαν με τις Εφορείες Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Κορίνθου, Αχαΐας και Ηλείας, με τους Φορείς Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Χελμού-Βουραϊκού και του Εθνικού Πάρκου Υγροτόπων Κοτυχίου Στροφυλιάς, αλλά και με σειρά εμπλεκόμενων φορέων και εμπειρογνομόνων που έχουν μελετή-

σει ή εργαστεί στις τοποθεσίες αυτές, και κατέγραψαν τις προτάσεις τους. Το αποτέλεσμα ήταν η συγκρότηση ενός φακέλου της Πολιτιστικής Διαδρομής με προτάσεις για παρεμβάσεις και μικρά έργα βελτίωσης υποδομών, σήμανσης, ανάδειξης της περιοχής, και ενίσχυσης της επισκεψιμότητας, και με στόχο την ένταξη για χρηματοδότηση από ευρωπαϊκά προγράμματα. Στον φάκελο περιλαμβάνονται 42 μνημεία, φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, για τα οποία έχουν προταθεί τα έργα υποδομής και ανάδειξης, καθώς και 29 ακόμη μνημεία, τα οποία είναι ενταγμένα σε τουριστικό διαδικτυακό οδηγό και που όλα μαζί απαρτίζουν τη διαδρομή.

Η υλοποίηση των δράσεων που προτείνει η μελέτη της «Πολιτιστικής Διαδρομής της Ολυμπίας Οδού» στοχεύει και στη βιώσιμη οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική ανάπτυξη της περιοχής στην οποία απευθύνεται. Σκοπός δεν είναι μόνο η χρηματοδότηση των υποδομών στις περιοχές ενδιαφέροντος, αλλά και η βιωσιμότητα. Από το πρόγραμμα πρέπει να προκύπτουν δράσεις, τα αποτελέσματα των οποίων θα επιτρέψουν την ανάληψη ευθύνης από τις τοπικές δυνάμεις και την ενεργό συνέχεια της προσπάθειας.

Η αποτελεσματική προστασία και ανάδειξη της κληρονομιάς μας, φυσικής και πολιτιστικής, περνάει μέσα από σχήματα συνεργασίας και συμπληρωματικότητας, και η συνεργασία της ΕΕΠΦ με το Διάζωμα κινείται σε αυτή την κατεύθυνση. ■

Στροφυλιά (φωτ. Μίλτος Γκλέτσος)

Ναός Επικούριου Απόλλωνα - ένας ναός με στέγαστρο

της Μαρίας Ρουσομουστακάκη

Στο κέντρο της Πελοποννήσου, στα όρια της Αρκαδίας, της Τριφυλίας και της Μεσσηνίας, νότια της Ανδρίτσαινας, στην περιοχή των Βασσών, κοντά στην αρχαία πόλη Φιγάλεια, στο όρος Κωτίλιο, σε υψόμετρο 1.130, θεμελιωμένος πάνω σε βράχο, σε ειδικά διαμορφωμένο πλάτωμα, βρίσκεται ο επιβλητικός ναός του Επικούριου (Επικούρειου) Απόλλωνα.

Στην περιοχή έφθανε κάποιος ακολουθώντας τον ορεινό δρόμο που ξεκινούσε από τη Φιγάλεια, είχε μήκος 7 χλμ. και προσέγγιζε το ναό του Απόλλωνα από τα νοτιοδυτικά. Αυτό το δρόμο, που πρέπει να ήταν η λεγόμενη «ιερά οδός», ακολούθησε και ο περιηγητής Παισανίας όταν επισκέφθηκε το χώρο τον 2ο αιώνα μ.Χ. Ίχνη του έχουν εντοπισθεί 3 χιλιόμετρα βορειοδυτικά της Φιγάλειας, στο χωριό Περιβόλια και καταλήγουν στα δυτικά του ναού.

Ο ναός που υφίσταται σήμερα δεν είναι ο αρχαιότερος που κτίστηκε στο χώρο. Ο πρώτος ναός του Απόλλωνα οικοδομήθηκε γύρω στα τέλη του 7ου αιώνα π.Χ. Ακολούθησαν μία ή δύο οικοδομικές φάσεις του, γύρω στο 600 και στο 500 π.Χ. αντίστοιχα, από τις οποίες σώζονται πολυάριθμα αρχιτεκτονικά μέλη. Η ανέγερσή του ναού του Επικούριου Απόλλωνα που βλέπει σήμερα ο επικέκτης τοποθετείται στο 420-400 π.Χ. και αρχι-

τέκτονάς του θεωρείται ο Ικτίνος, ο αρχιτέκτονας του Παρθενώνα.

Το επίθετο «επικούριος», οφείλεται σύμφωνα με την παράδοση στο γεγονός ότι ο Απόλλωνας εμπόδισε την εξάπλωση επιδημίας που έπληττε την περιοχή στα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή οφείλεται στο ότι ο θεός συνέδραμε τους Φιγαλείς στον αγώνα τους κατά των Σπαρτιατών. Επίσης, σε επιγραφή προερχόμενη από την περιοχή, ο Απόλλωνας αναφέρεται και ως «βασσίτας». Επικούριος ο Απόλλωνας λοιπόν, βοηθός στην αρρώστια ή/και στον πόλεμο.

Ο «ικτίνιος» ναός έχει ορισμένα χαρακτηριστικά που τον κάνουν μοναδικό. Το 1986 ανακηρύχθηκε Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς από την UNESCO.

Δεν έχει το συνήθη προσανατολισμό Α-Δ, αλλά Β-Ν όπως και άλλοι ναοί στην περιοχή. Η επιμήκης περίπτερη δομή (39,87X16,3 μέτρα) είναι κατασκευασμένη κυρίως από ανοιχτόχρωμο γκρίζο ασβεστόλιθο τοπικής προέλευσης, ενώ ορισμένα μέρη της οροφής, τα κιονόκρανα του σηκού και ο γλυπτός διάκοσμος είναι από μάρμαρο. Η διακόσμηση είναι αξιοσημείωτη ειδικά λόγω των διαφορετικών υλικών που χρησιμοποιούνται: οι τοίχοι, οι βάσεις και οι κίονες είναι από ασβεστόλιθο, τα ιωνικά κιονόκρανα και το κορινθιακό κιονόκρανο

Εσωτερικό του ναού. Το στέγαστρο έχει ήδη τοποθετηθεί. Εργασίες αποκατάστασης. Πηγή: Υπουργείο Πολιτισμού.

είναι από μάρμαρο Δολιανών όπως και οι λαξευτές μετόπες της εξωτερικής ζωφόρου του κυρίως ναού, οι βάσεις της ιωνικής ζωφόρου στο εσωτερικό του τεμένους, τα ερείσματα και τα κεραμίδια της οροφής.

Συνδυάζει στοιχεία των τριών αρχιτεκτονικών ρυθμών της αρχαιότητας. Είναι δωρικός, δίστυλος εν παραστάσι περίπτερος, με πρόναο, σηκό, άδυτο και οπισθόδομο. Έχει 6 κίονες στις στενές και 15 στις μακρές πλευρές, αντί της καθιερωμένης για την εποχή αναλογίας 6 x 13. Γι αυτό η μορφή του είναι περισσότερο επιμήκης, πιο κοντά στους αρχαϊκούς ναούς παρά στους κλασικούς. Η εξωτερική κιονοστοιχία ακολουθεί ένα εξαιρετικά αυστηρό δωρικό ρυθμό. Η στέγη του ναού είναι δίρριχτη

Επιφάνεια δομικού υλικού καλυμμένη από λειχήνες. Η βιολογική αποσάθρωση από λειχήνες αποτελούσε ένα από τα προβλήματα του ναού. (φωτ. Μαρία Ρουσοσομουστακάκη)

και η κεράμωση μαρμάρινη, κορινθιακού τύπου.

Όμως τα δομικά του χαρακτηριστικά (θεμελίωση, δομικό υλικό κυρίως ασβεστόλιθος), σε συνδυασμό με τις περιβαλλοντικές συνθήκες (παγετός, υγρασία), καθώς και η σεισμικότητα της περιοχής, τον καθιστούν ευάλωτο.

Το 1975 δημιουργήθηκε η «Επιτροπή Συντηρήσεως του Ναού του Επικούριου Απόλλωνος» με καθήκοντα τον προγραμματισμό και τη σύνταξη μελετών συντήρησης και αναστήλωσης. Το 1982 η Επιτροπή ανασυστάθηκε και το Υπουργείο Πολιτισμού ανέλαβε την αποκατάσταση του μνημείου.

Τα βασικά προβλήματα διαπιστώθηκε ότι ήταν:

- Το πλάτωμα στο οποίο είναι χτισμένος, με κίνδυνο τη μετατόπιση του ναού ιδιαίτερα εξ αιτίας σεισμικής δραστηριότητας. Οι κατασκευαστές του ναού, για να αντιμετωπίσουν τις δυσμενείς επιπτώσεις ενός σεισμού είχαν χρησιμοποιήσει μεταλλικές συνδέσεις για να ενισχύσουν το κτίσμα. Δυστυχώς αυτό οδήγησε σε χειρότερη κατάσταση καθώς προκάλεσε βαθμιαία χαλάρωση, διάσπαση, φθορά του δομικού υλικού και αποσάθρωση.
- Οι κλιματολογικές συνθήκες της περιοχής και ιδιαίτερα ο παγετός. Το νερό όταν παγώνει στους πόρους και στα χάσματα του δομικού υλικού, διαστέλλεται και επιτείνει ή και προκαλεί ρηγμάτωση και θρυμματισμό του υλικού.
- Το υλικό από το οποίο είναι φτιαγμένος ο ναός (κυρίως ο ασβεστόλιθος) αποτελεί εύκολο, ευνοϊκό υπόστρωμα ανάπτυξης για τους μικροοργανισμούς. Η βιολογική αποσάθρωση αποτελούσε σημαντικό πρόβλημα, καθώς η υγρασία ευνοούσε ακόμα περισσότερο την ανάπτυξη των οργανισμών. Ο Ναός του Επικούριου Απόλλωνα παρουσίαζε το εξής αξιοσημείωτο: Η καθαρή, -μη ρυπασμένη ατμόσφαιρα- ευνοούσε την ανάπτυξη μικροχλωρίδας, κυρίως λειχήνων, το ετερότροφο τμήμα των οποίων (δηλαδή ο μύκητας) εισχωρούσε στο εσωτερικό του ασβεστόλιθου διαλύοντας και θρυμματίζοντας την επιφάνεια του μνημείου. Αυτή η κατάσταση είναι τελείως διαφορετική από την κατάσταση που υπάρχει στον Παρθενώνα, όπου λόγω της ατμοσφαιρικής ρύπανσης δεν αναπτύσσονται λειχήνες, αλλά ο διαβρωτικός βιολογικός παράγοντας είναι κυρίως τα βακτήρια. Τα

Ο ναός με το στέγαστρο

δυο μνημεία, για τελειώς διαφορετικούς λόγους, καθαρή ατμόσφαιρα και υγρασία στο Ναό του Επικούρειου Απόλλωνα, ρυπασμένη ατμόσφαιρα στον Παρθενώνα, κινδυνεύουν από τη βιολογική διάβρωση.

Οι παραπάνω λόγοι επέβαλαν παρεμβάσεις στο ναό για την προστασία του. Η ανασυσταθείσα Επιτροπή Συντήρησης (Υπουργείο Πολιτισμού) αποφάσισε να εγκατασταθεί αντισταθμιστικό ικρίωμα για τη στήριξη του ναού (1985), σύστημα προστασίας από κεραυνούς και προσωρινό στέγαστρο (1987) με στόχο να τροποποιηθούν οι μικροκλιματικές συνθήκες του ώστε, αποφεύγοντας τη χρήση βιοκτόνων, να προστατευθεί από τον παγετό και την υγρασία και να νεκρωθεί η μικροχλωρίδα που προκαλούσε τη βιοδιάβρωση. Το 1991 εγκαταστάθηκε επιπλέον ένα ολοκληρωμένο σύστημα εξαιρετικά ευαίσθητων οργάνων για την καταγραφή και εκτίμηση των περιβαλλοντικών συνθηκών που ευνοούν την αλλοίωση και αποσάθρωση του δομικού υλικού.

Η τοποθέτηση του στεγαστρού που επεβλήθη ως προσωρινή λύση, με βασικό μειονέκτημα ότι εμποδίζει τη θέαση του ναού, βοήθησε δραστικά στην αντιμετώπιση των προβλημάτων. Όμως θα πρέπει με νέες μελέτες να αναζητηθούν σύγχρονες λύσεις. Πρέπει να μπορεί ο

επισκέπτης να δει σε όλο του το μεγαλείο τον επιβλητικό αυτό ναό. Έτσι όπως αρκετοί από εμάς, που τον είδαν, τον άγγιξαν, τον ένιωσαν και τον νοσταλγούν. ■

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Πανταζίδου Α. & Ρουσσουμουστακάκη Μ. (1992). Φυτικοί μικροοργανισμοί στο ναό Επικούρειου Απόλλωνα των Βασσών, Προβλήματα - Επεμβάσεις - Συνέπειες. - Πρακτικά 12ου Συνεδρίου Ε.Β.Ε, Μυτιλήνη 1992, σελ. 199-201.

Theoulakis, P. 1993. Microclimatic monitoring at the Temple of Apollo Epikourios at Bassae, Greece. In Conservation of Stone and Other Materials. Proceedings of the International RILEM/UNESCO Congress (ed. M. J. Thiel) pp. 808-813.

Pantazidou A., Roussomoustakaki M. & Theoulakis P. (1997). The Temple of Epicurus Apollo (Greece) - Consequences of the Protection work on its Microflora. In. Sinclair A., Slater E. & Gowlett J. (eds.), Archaeological Sciences, Oxbow Monograph 64: pp. 308-312.

Λίγο πριν την τοποθέτηση του στεγαστρού (Φωτ. Μ. Ρουσσουμουστακάκη)

Παπαρούνες *Papaver rhoeas* στην Αρχαία Κόρινθο (φωτ. Μίλτος Γκλέτσος)

Τα αυτοφυή φυτά στους αρχαιολογικούς χώρους

του Γιώργου Σφήκα

Η ελληνική χερσόνησος είναι μια ξηρά που αναδύθηκε μέσα από τη θάλασσα εδώ και 30 εκατομμύρια χρόνια και από τους πρώτους χρόνους της ανάδυσής της αποικήθηκε από χιλιάδες είδη ζώων και φυτών, τα οποία κατοικούσαν ήδη στις γειτονικές ηπείρους. Εκείνες τις μακρινές εποχές δεν υπήρχε το ανθρώπινο είδος και η εξέλιξη της φύσης γινόταν με τους φυσικούς νόμους, ανάλογα με τις εναλλαγές του κλίματος.

Όταν πρωτοεμφανίστηκε ο άνθρωπος, έζησε για χιλιάδες χρόνια σαν τροφосуλλέκτης και κυνηγός και κατοικούσε σε σπήλαια. Από τη Νεολιθική εποχή και μετά οι άνθρωποι άρχισαν να επηρεάζουν το φυσικό κόσμο. Αναπτύσσοντας πόλεις και χωριά και εφευρίσκοντας τη γεωργία και την κτηνοτροφία άρχισαν να αλλοιώνουν την άλλοτε παρθένα φύση αλλά και να στολίζουν την ύπαιθρο με ωραίους ναούς, μνημεία, στάδια και θέατρα.

Ιδιαίτερα οι αρχαίοι μας πρόγονοι, μπορεί να ζούσαν σε σπίτια απλά αλλά κοσμούσαν τις πόλεις

τους με υπέροχα δημόσια κτίρια, στοές, ναούς και θέατρα, όπου δίνονταν παραστάσεις με έργα που έμειναν αθάνατα. Ορισμένα από τα κτίσματα αυτά επιβιώνουν μέχρι τις μέρες μας ή αναστηλώθηκαν από αρχιτέκτονες και αρχαιολόγους. Η φύση όμως διεκδικεί πάντα το ζωτικό της χώρο. Βλέπουμε ότι ανάμεσα στα ερείπια των αρχαίων κτισμάτων φυτρώνουν διάφορα είδη φυτών. Αυτά τα είδη είναι συνήθως κοινά, όπως οι τσουκνίδες και οι μολόχες. Μερικές φορές όμως είναι και σπάνια, όπως η *Microtertia acropolitana*, η οποία φυτρώνει στις κερκίδες του θεάτρου του Διονύσου, στην Αθήνα, και πουθενά αλλού στον κόσμο. Γι αυτόν ακριβώς το λόγο οι αρχαιολόγοι πρέπει να είναι πολύ προσεκτικοί, όταν διενεργούν ανασκαφές ή καθαρισμούς και αναστηλώσεις αρχαίων κτισμάτων. Η αυτοφυής βλάστηση, τα «αγριόχορτα», μοιάζουν εκ πρώτης όψεως να είναι εχθροί, όμως με την κατάλληλη διαχείριση μπορούν να γίνουν και φίλοι μας.

Πρώτα-πρώτα, δεν μπορούμε να βάλουμε στην

ίδια μοίρα ένα σπάνιο φυτό όπως η *Micromeria acropolitana* με ένα κοινότατο ζιζάνιο, όπως η τσουκνίδα. Είναι φανερό πως η τσουκνίδα (*Urtica*) πρέπει να εξολοθρευτεί, γιατί θα πνίξει τα πάντα ενώ η *Micromeria* πρέπει να προστατευθεί.

Επομένως η φυσική βλάστηση των αρχαιολογικών χώρων χρειάζεται κάποια ειδική διαχείριση. Η εύκολη λύση είναι να ριζούμε ζιζανιοκτόνο, εξαφανίζοντας κάθε ίχνος πρασίνου. Η δύσκολη αλλά σωστή λύση είναι η «διαχείριση» των φυτών, με την επιλεκτική χρήση του χορτοκοπτικού καθώς και με τη φύτευση στις κατάλληλες θέσεις κάποιων δένδρων ή θάμνων που θα ομορφύνουν το τοπίο, χωρίς να βλάψουν τα αρχαία.

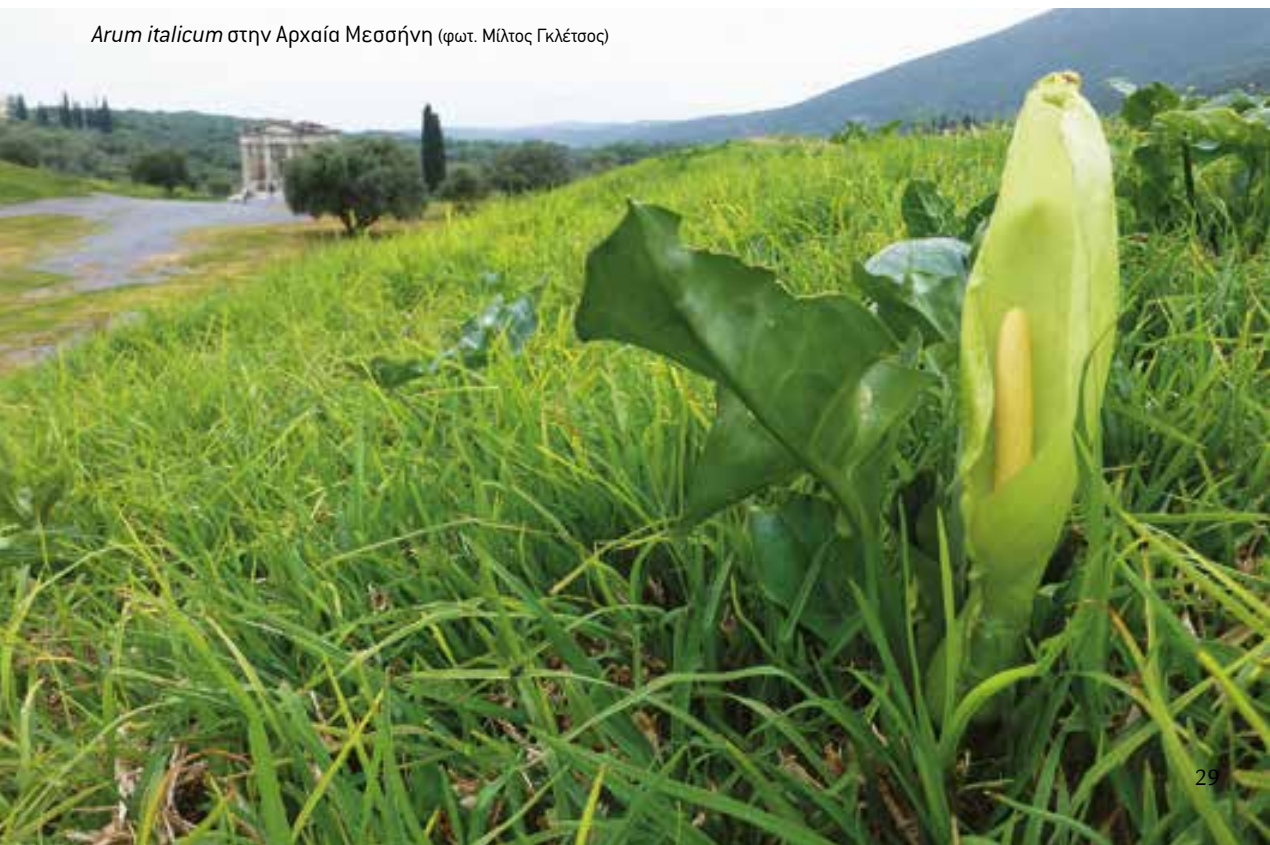
Αναφέρω δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα αρχαιολογικών χώρων όπου εφαρμόστηκαν επιτυχημένα οι αρχές της αειφορίας. Το ένα είναι η Αρχαία Αγορά της Αθήνας, όπου μετά την αποκάλυψή της, ο υπεύθυνος αρχιτέκτονας τοπίου Γκρη-

Micromeria acropolitana (φωτ. Γρηγόρης Τσοούνος)

ογούλτ συνεργάστηκε με τον τότε γνωστό γεωπόνο Μανώλη Βάθη και επέλεξαν να φυτέψουν στην περιοχή γνωστά δένδρα και θάμνους της ελληνικής φύσης, όπως ελιές, πλατάνια, ροδιές, μυρτιές, βελανιδιές, ακάνθους και πολλά άλλα, που σήμερα έχουν πλέον μεγαλώσει και δίνουν την εντύπωση ότι ήταν πάντα εκεί. Το άλλο είναι η περίπτωση του Κεραμικού, όπου επίσης έχουν φυτευθεί και αναδειχθεί δένδρα και θάμνοι ελληνικοί, καθώς επίσης έχει αναδειχθεί και ο μικρός ποταμός Ηριδα-

Arum italicum στην Αρχαία Μεσσήνη (φωτ. Μίλτος Γκλέτσος)

Anemone pavonina στην Αρχαία
Θήβη (φωτ. Μίλτος Γκλέτσος)

νός. Μάλιστα ο Ηριδανός γεμίζει το καλοκαίρι μ' ένα όμορφο «ξενικό» φυτό, την *Canna indica*, αλλά κανείς δεν διανοείται να ρίξει ζιζανιοκτόνο για να την εξολοθρεύσει.

Ένας τρόπος καλής διαχείρισης είναι να κόβουμε τα αυτοφυή φυτά με χορτοκοπτικό, αφού όμως πρώτα ανθίσουν και κάνουν σπόρους, ώστε να τους δώσουμε τη δυνατότητα να ξαναφυτρώσουν και του χρόνου, γιατί πολλά από αυτά είναι μονοετή. Αναφέρω μερικά γνωστά μονοετή, που ομορφαίνουν τους αρχαιολογικούς χώρους και φυσικά και τα αρχαία θέατρα. Κίτρινη μαργαρίτα (*Chrysanthemum coronarium*), Παπαρούνα (*Papaver rhoeas* και *Papaver hybridum*), Χαμομήλι (*Matricaria chamomila*), Καλεντούλα (*Calendula arvensis*).

Υπάρχουν όμως και ωραία πολυετή που ζουν όλο το χρόνο ή διατηρούν στο έδαφος το ριζώμα τους, όπως οι ανεμώνες (*Anemone coronaria* και *Anemone ranonina*), τα Κυκλάμινα (*Cyclamen graecum*, *C. hederifolium*, *C. persicum*) ο Άκανθος (*Acanthus mollis*) και πολλά άλλα.

Φυσικά δεν είναι κακό, αν κάποιος υπεύθυνος αρχαιολόγος δεν γνωρίζει πολλά για την αυτοφυή χλωρίδα να ζητήσει τις συμβουλές κάποιου ειδικού, σχετικά με τα είδη που πρέπει να φυτεύονται ή να προστατεύονται στους αρχαιολογικούς χώρους. ■

Αρχαίο θέατρο Οινιαδών, 1996 (φωτ. Γιώργος Πολίτης)

Αμπέλια στη Ζάκυνθο (φωτ. Άρης Βιδάλης)

Η Άμπελος και η ιστορία της

του Γιώργου Σφήκα

Το αμπέλι είναι από τα πρώτα φυτά που καλλιέργησε ο άνθρωπος, όταν άρχισε και αναπτύσσει μιά, έστω και υποτυπώδη γεωργία, ενώ παράλληλα ζούσε ακόμη, σε μεγάλο βαθμό, σαν τροφосуλλέκτης και κυνηγός. Το άγριο αμπέλι (*Vitis vinifera* var. *sylvestris*) είναι φυτό δίοικο. Υπάρχουν φυτά αρσενικά και φυτά θηλυκά. Τα αρσενικά φυτά ξεχωρίζουν από τα φύλλα τους που έχουν βαθιές εγκοιλώσεις και από τα άνθη τους, που έχουν μόνο στήμονες. Επίσης, όπως είναι φυσικό, τα αρσενικά φυτά δεν κάνουν σταφύλια. Στα θηλυκά φυτά οι εγκοιλώσεις των φύλλων δεν είναι βαθιές και τα άνθη έχουν μόνο ωοθήκες.

Για να γονιμοποιηθούν τα θηλυκά φυτά χρειάζεται η επικονίασή τους από τη γύρη των αρσενικών, κάτι που επιτυγχάνεται με τη βοήθεια των μελισσών, των πεταλούδων και άλλων εντόμων. Μετά από αυτήν τη διαδικασία στα θηλυκά φυτά αρχίζουν να σχηματίζονται σταφυλάκια, με ρόγες μικρές, γύρω στο 1 εκατοστό, σε χρώμα μαύρο.

Το άγριο αμπέλι φυτόρωνε και φυτρώνει μέχρι σήμερα μέσα σε διάφορες ρεματιές, στις παρυφές του δάσους ή των καλλιερειών. Οι πρωτόγονοι άνθρωποι που ζούσαν σαν τροφосуλλέκτες και κυνηγοί ήξεραν τα ρέματα που υπήρχαν τέτοια φυτά και το φθινόπωρο πήγαιναν να μαζέψουν και να φάνε τα σταφύλια. Ίσως μάλιστα κάποιοι να σκέφθηκαν να τα ξεράνουν στον ήλιο, φτιάχνοντας τις πρώτες σταφίδες. Ίσως κάποιοι άλλοι να έστυ-

ψαν μερικά τσαμπιά και το χυμό τους να τον άφησαν να ... βράσει, πετυχαίνοντας το πρώτο στην ιστορία κρασί.

Όταν κατά τη Νεολιθική περίοδο άρχισε να αναπτύσσεται η κτηνοτροφία και η γεωργία, σε κάποια ιστορική στιγμή, κάπου στη Ανατολική Μεσόγειο, κάποιοι πρωτόγονοι γεωργοί, θα σκέφθηκαν, γιατί να μην καλλιερηθούν και το αμπέλι, όπως έκαναν ήδη με το σιτάρι, το κριθάρι και άλλα φυτά. Θα πήγαν λοιπόν το χειμώνα σε μια γνωστή τους ρεματιά που ήξεραν ότι φυτρώνει ένα κλίμα θηλυκό που έκανε κάπως μεγαλύτερες ρόγες από τα άλλα αδερφάκια του. Θα πήραν από κει «βέργες» και θα τις φύτεψαν στον ήδη προετοιμασμένο αγρό. Ύστερα έμαθαν να σκαλίζουν τα φυτά και να τα κλαδεύουν κατάλληλα, ώστε να κάνουν περισσότερα σταφύλια, με πιο μεγάλες ρόγες.

Το πρώτο λοιπόν εξημερωμένο αμπέλι έκανε μαύρα σταφύλια με μικρές ρόγες, κάτι σαν τη σημερινή μαύρη ή κορινθιακή σταφίδα. Πολύ αργότερα, από τυχαία μετάλλαξη, εμφανίσθηκε το πρώτο αμπέλι με λευκές ρόγες. Από κει και πέρα ήταν πλέον θέμα χρόνου να εμφανισθούν και άλλες ποικιλίες, από τυχαίες μεταλλάξεις, με ρόγες μεγαλύτερες ή μικρότερες, με ή χωρίς κουκούτσια, άσπρες, μαύρες ή κοκκινωπές. Σε αυτήν την παραλλακτικότητα έπαιξε φυσικά ρόλο και το κλίμα της κάθε περιοχής, αν σκεφθούμε ότι το αμπέλι έχει προσαρμοστεί και καλλιερείται σ' όλες τις

Αμπέλια σε ένα ιδιαίτερα ξηρό περιβάλλον σε βόρεια πηλαγιά στην Ανάφη (φωτ. Άρης Βιδάλης)

Αμπέλια σε κοιλάδα στη Ζάκυνθο (φωτ. Άρης Βιδάλης)

εύκρατες περιοχές του κόσμου, από τις Ηνωμένες Πολιτείες μέχρι την Τασμανία και τη Νέα Ζηλανδία αλλά και σε χώρες με κλίμα αρκετά ψυχρό όπως η Γερμανία.

Το πραγματικό άγριο αμπέλι φυτρώνει και σήμερα ιδίως στην Ανατολική Μεσόγειο. Υπάρχουν όμως και άγρια φυτά που προέρχονται από σπόρο ήμερων ποικιλιών, από αυτές που έχουν κουκούτσια – σπόρους. Παράδειγμα η ποικιλία «Σαββατιανό» της Αττικής. Οι καρποί της τρώγονται από τα πουλιά. Τα πουλιά κουτσουλάνε στις άκρες των χωραφιών κι εκεί εμφανίζονται φυτά προερχόμενα από σπόρο. Τα φυτά αυτά είναι αρσενικά ή θηλυκά, όπως το άγριο αμπέλι, δεν κάνουν όμως μαύρες ρόγες αλλά άσπρες όπως το μητρικό φυτό.

Εκτός από την *Vitis vinifera* υπάρχουν και άλλα είδη αγρίας αμπέλου που φυτρώνουν στη Βόρεια Αμερική, όπως η *Vitis rotundifolia*, η *Vitis labrusca*, η *Vitis candicans*, η *Vitis rupestris*, η *Vitis verlandieri*, η *Vitis riparia*.

Τα είδη αυτά είναι πολύ ανθεκτικά στον περονόσπορο και τη φυλλοξήρα, δύο ασθένειες που ενδημούν στην Αμερικανική ήπειρο, ήταν όμως άγνωστες στην Ευρώπη. Μετά την ανακάλυψη της Αμερικής οι δύο αυτές ασθένειες εισήχθησαν τυχαία στην Ευρώπη και καθώς βρήκαν την Ευρωπαϊκή άμπελο εντελώς ανίκανη να τους αντισταθεί προκάλεσαν μεγάλες καταστροφές.

Χρειάστηκε να περάσουν χρόνια, ν' ανακαλυφθεί το θειάφισμα με θειάφι ή θειοχαλκίνη και να

Αμπέλια στο Ραμούντα Αττικής (φωτ. Μίλτος Γκλέτσος)

μπολιασθούν τα ευρωπαϊκά αμπέλια πάνω σε αμερικανικά υποκείμενα, για να σωθούν οι ευρωπαϊκοί αμπελώνες.

Σήμερα βέβαια υπάρχουν σ' όλον τον κόσμο αρκετές εκατοντάδες ποικιλίες, προσαρμοσμένες στις τοπικές συνθήκες κάθε περιοχής. Οι πρωτόγονες ποικιλίες κάνουν ρόγες σχετικά μέτριες που έχουν σπόρους. Από αυτές μπορεί να φυτρώσουν άγρια φυτά με μικρές ρόγες. Υπάρχουν όμως και

ποικιλίες με μεγάλες ρόγες, δίχως σπόρους με λευκό, μαύρο ή κόκκινο χρώμα, που μόνο αγενώς μπορούν να πολλαπλασιαστούν.

Ο γεωπόνος, ειδικός στην Αμπελουργία Χαράλαμπος Κοτίνης εξέδωσε το 1985 τον «Ελληνικό Αμπελογραφικό Άτλαντα», όπου περιγράφονται και εικονίζονται 270 ελληνικές ποικιλίες. Μερικές από αυτές είναι σήμερα πολύ σπάνιες και ίσως κάποιες να έχουν κιόλας εκλείψει. ■

Ποικιλία σταφυλιών Μοσχοφίθερο (φωτ. Elisavetch at Greek Wikipedia)

Εικόνες της άνοιξης: πουλιά και λουλούδια

Καμπίσια πέρδικα
ανάμεσα σε ασφοδερίνες

φωτογραφίες Νίκος Πέτρου

Μελωδοτσιροβάκος δίπλα σε λιαδιές

Αμπελουργός σε γαϊδουράγκαθα

Σπίνος σε κερασιά

Μαυροτσιροβάκος σε αρμυρίκια

Μικροτσικνίς σε κίτρινα νούφαρα

Κοκκιντσιροβάκος σε αρμυρίκια

Νερόκοτα με το μικρό της σε κίτρινα νούφαρα

Εικόνες από βίντεο που δημοσιεύθηκε στο Facebook και στο lamiaireport.gr

Παράνομη και καταστροφική για τη φύση η βάρβαρη επιδρομή στην προστατευόμενη λίμνη του Καλλιδρόμου

Στις 13.2.2017 έφτασε στην Εταιρία μας μία καταγγελία ότι μία ομάδα τετρακίνητων οχημάτων είχε πρόσφατα εισβάλει στη μισοπαγωμένη λίμνη του Καλλιδρόμου, στη θέση Νευρόπολη. Τα οχήματα έσπασαν το λεπτό στρώμα πάγου και όργωσαν κυριολεκτικά τον πυθμένα και τις όχθες του προστατευόμενου λιμνίου. Στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είχαν ήδη αναρτηθεί σχετικές εικόνες και βίντεο, μαζί με θριαμβευτικά αλλά και απαξιωτικά σχόλια για τη συγκεκριμένη παράνομη συμπεριφορά. Είναι χαρακτηριστικό, δε, ότι μόλις το θέμα έλαβε διαστάσεις, τα βίντεο και οι εικόνες αποσύρθηκαν από το διαδίκτυο.

Μόλις η Εταιρία μας έλαβε γνώση της καταγελλόμενης παράνομης πράξης, προέβη στις εξής ενέργειες:

- Έκδοση δελτίου τύπου (14.2.2017) (βλ. <https://eepf.gr/el>).
- Επιστολή-αναφορά προς τις Αρχές με θέμα: «Παράνομες και καταστροφικές για προστατευόμενο οικοτόπο δραστηριότητες στην περιοχή του Δικτύου Natura 2000 με κωδικό GR2440006-Ορος Καλλίδρομο» (20.2.2017).
- Αποστολή οπτικοακουστικού υλικού, δημοσιευμάτων κ.ά. στοιχείων προς το Δασαρχείο Λαμίας, όπως μας ζητήθηκε (1.3.2017).
- Επιστολή-αναφορά προς το Συντονιστικό Γραφείο Αντιμετώπισης Περιβαλλοντικών Ζημιών (ΣΥΓΑΠΕΖ) του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέρ-

γειας (2.3.2017).

■ Απευθύναμε ανοικτή πρόσκληση προς τις οργανωμένες ομάδες και λέσχες 4X4, προκειμένου να συμμετάσχουν στη συνάντηση ενδιαφερομένων μερών του έργου Life ForOpenForests (17.3.2017), ώστε να συζητήσουμε μαζί τους, να τους ενημερώσουμε για το ευαίσθητο φυσικό περιβάλλον της περιοχής και να εξηγήσουμε τις επιπτώσεις της επίμαχης συμπεριφοράς. Ουδείς προσήλθε.

Το θέμα καλύφθηκε ειδησεογραφικά από Μ.Μ.Ε. Συγκεκριμένα έγιναν 2 παρουσιάσεις με συνεντεύξεις στην εκπομπή «eco-news» του SKAI, στον ALPHA TV κ.ά. Παράλληλα αναπτύχθηκε διάλογος και υπήρξε αντιπαράθεση μεταξύ υποστηρικτών και πολέμιων της ανεξέλεγκτης κίνησης τετρακίνητων οχημάτων, στο facebook.

Αξίζει να αναφερθεί ότι λίγες ημέρες πριν από το περιστατικό ομάδα του Παν/μίου Αθηνών είχε ανέβει –περπατώντας, λόγω του χιονιού που κάλυπτε την περιοχή– και προχωρήσει σε σπορά για την ενίσχυση των πληθυσμών των χαρακτηριστικών φυτών του προστατευόμενου οικοτόπου, μία δράση στο πλαίσιο του έργου Life ForOpenForests Οίτης-Καλλιδρόμου. Την προσπάθεια αυτή κυριολεκτικά τασπατίτησαν οι οδηγοί-εισβολείς.

Η κίνηση μηχανοκίνητων οχημάτων σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές εν γένει, και ειδικότερα σε οικοτόπους προτεραιότητας όπως ο συγκεκριμένος, συνιστά καταστροφική παρέμβαση, η οποία

απαγορεύεται και τιμωρείται.

Το συμβάν στο Καλλίδρομο καταδεικνύει την αδράνεια των αρχών, οι οποίες οφείλουν να επιβάλουν το νόμο και να προστατεύσουν τη λίμνη.

Ταυτόχρονα δείχνει την έλλειψη παιδείας και την αδιαφορία κάποιων συμπολιτών μας απέναντι στο ευαίσθητο φυσικό περιβάλλον της περιοχής και στην εργασία των επιστημόνων που το μελετούν.

Μας εκθέτει απέναντι στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή η οποία σε μία δύσκολη για τη χώρα περίοδο παρέχει χρηματοδότηση για την προστασία και διαχείριση της ελληνικής φύσης. Αυτό που η Ε.Ε. χρηματοδοτεί, καταστρέφεται από τη συγκεκριμένη παράνομη συμπεριφορά.

Προσβάλλει τέλος την τοπική κοινωνία η οποία έχει μεγαλώσει στο βουνό, το σέβεται και το αγαπάει, και χρησιμοποιεί τα δάση, τους βοσκοτόπους και τις λίμνες του με βιώσιμο τρόπο. Ευτυχώς, φαίνεται ότι το περιστατικό αυτό ήταν η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι της οργής. Η τοπική κοινωνία αντιδρά και οργανώνεται απέναντι στους καταστροφείς της φύσης.

Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει, τέλος, στην άμεση αντίδραση του Δασαρχείου Λαμίας, το οποίο έχει ξεκινήσει έρευνα για την υπόθεση.

Γιώργος Πολίτης

Στο ίδιο μέρος πριν ολίγο καιρό είχε γίνει σποροφύτευση από ομάδα του Πανεπιστημίου Αθηνών για την ενίσχυση χαρακτηριστικών φυτών του προστατευόμενου οικοτόπου.

Με απόφαση του ΣΤΕ τέθηκε εκτός ισχύος το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό του έτους 2009

Οι περιβαλλοντικές οργανώσεις Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, Αρκτούρος, ΑΡΧΕΛΩΝ, Καλλιστώ και ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών χαιρετίζουν την απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας (Ε' Τμ.) 519/2017, που δέχθηκε ότι δεν υπάρχει σε ισχύ Ειδικό Χωροταξικό Σχέδιο για τον Τουρισμό. Παράλληλα το Δικαστήριο επισημαίνει ότι είναι υποχρέωση της Διοίκησης να προχωρήσει το συντομότερο δυνατόν στην κατάρτιση νέου χωροταξικού σχεδίου για τον Τουρισμό, τηρώντας τις προβλεπόμενες νόμιμες διαδικασίες. Την υπόθεση χειρίστηκαν οι δικηγόροι Γ. Πολίτης και Βασ. Δωροβίνης.

Η απόφαση αυτή έρχεται σε συνέχεια του μακρόχρονου δικαστικού αγώνα κατά των δύο χωροταξικών σχεδίων: α. του σχεδίου του 2013 που ακυρώθηκε με την απόφαση ΣΤΕ (Ολ.) 3632/2015, και β. του σχεδίου του 2009 που επιβεβαιώθηκε ότι δεν ισχύει και συνεπώς δεν παράγει έννομες

συνέπειες.

Εκφράζουμε την ικανοποίησή μας για το ότι δύο χωροταξικά σχέδια με αρνητικές συνέπειες για το περιβάλλον έχουν πλέον τεθεί εκτός ισχύος. Η πραγματικότητα αυτή αποτελεί πρόκληση αλλά και ευκαιρία για τη Διοίκηση να επανεξετάσει τις θέσεις της για τη χωροταξία του τουρισμού και να προχωρήσει στην εκπόνηση ενός ουσιαστικού σχεδίου σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση, τους παραγωγικούς φορείς και την κοινωνία των πολιτών. Αποτελεί επίσης ευκαιρία να θεσμοθετησει τα 13 περιφερειακά χωροταξικά σχέδια, που, αν και έτοιμα, εκκρεμούν ακόμη. Οι περιβαλλοντικές οργανώσεις είναι πρόθυμες να συμβάλλουν με τεκμηριωμένες προτάσεις και στόχο την προστασία του περιβάλλοντος και την αειφόρο ανάπτυξη του τουρισμού.

Δελτίο τύπου των συνεργαζόμενων οργανώσεων (προσθήκες- προσαρμογές: Γ. Πολίτης).

Νέα είδη της ελληνικής χλωρίδας

***Achillea grandifolia* Friv. subsp. *hellenica* Kit Tan, Zarkos, V. Christodoulou & G. Vold, subsp. nov.**

Ενδημικό της Ελλάδας το οποίο προτιμά τα ηλιόλουστα ανοίγματα δασών *Abies* και *Fagus*, τις άκρες δασικών μονοπατιών και τις βραχώδεις ασβεστολιθικές θέσεις σε υψόμετρα μεταξύ 700 και 1.650 μ. Διαφέρει από την τυπική *A. grandifolia* στο σχήμα των φύλλων και στο μικρότερο αριθμό κεφαλίων. (Πηγή Phytologia Balcanica 22(1), 2016).

***Anthemis rhodensis* Boiss subsp. *pulvinaris* Rätzel & Ristow subsp. nov.**

Περιγράφηκε από περιοχές που καλύπτονται από φρυγανικές κοινότητες με *Cistus creticus* στο βόρειο τμήμα της Ρόδου (δυτικά Βρυσιά), σε υψόμετρο 60 μ πάνω σε σερπεντινικά κροκαλοπαγή υποστρώματα. (Πηγή: KLEINSTEUBER A., RISTOW M. & HASSLER M. (ed.) 2016: Flora von Rhodos und Chalki 1. – Karlsruhe: Naturwiss. Verlag A. Kleinsteuber)

***Asperula tymphaea* T. Gregor, Meierott & Raus, sp. nov.**

Περιγράφηκε από τις ανατολικές πλαγιές του όρους Αστράκα στην οροσειρά της Τύμφης. Φύεται σε ασβεστολιθικές σάρες και σε υψόμετρο περίπου 2.100 μέτρων. Προς το παρόν το είδος είναι γνωστό μόνο από το *locus classicus*, αλλά καθώς οι σάρες είναι αρκετά συνηθισμένες στην περιο-

χή της Τύμφης και πολύ συχνά δύσκολα προσβάσιμες, δεν αποκλείεται η ανέρευσή του και σε άλλες θέσεις. (Πηγή Phytologia Balcanica 22(2), 2016)

***Bufonia ophiolithica* Ristow, J. Krause & Rätzel spec. nov.**

Περιγράφηκε από περιοχή της Ρόδου που εντοπίζεται περίπου 5 χλμ. ΒΒΔ του χωριού Λάερμα, σε υψόμετρο 280 μ. πάνω σε υπερβασικό πέτρωμα. Είδος συγγενικό με τα είδη *Bufonia paniculata* Dubois 1800 και *B. parviflora* Grisebach 1843, από τα οποία διαφέρει στον αριθμό των στημόνων (8 αντί για 4), ενώ άλλα χαρακτηριστικά όπως ο μικρότερος κάλυκας το διαφοροποιούν από τα είδη: *B. oliveriana* Seringe 1824, *B. padotii* Chrtek & Kríska 1999. (Πηγή: KLEINSTEUBER A., RISTOW M. & HASSLER M. (ed.) 2016: Flora von Rhodos und Chalki 1. – Karlsruhe: Naturwiss. Verlag A. Kleinsteuber)

***Onobrychis citrina* Kit Tan, Stevanović & G. Vold, sp. nov.**

Φύεται σε βραχώδεις ασβεστολιθικές πλαγιές και σε αναχώματα δρόμων. Διακρίνεται από την κίτρινη στεφάνη, τους χέδρωπες που καλύπτονται από λευκές τρίχες, τους βραχείς βότρες και τα στενά γραμμοειδή-ελλειπτικά φύλλα. Ο τύπος του νέου είδους προέρχεται από το όρος Σινιάτικο, αλλά η συνολική εξάπλωσή του στην Ελλάδα είναι κάθε άλλο παρά σαφής καθώς αναφέρεται ότι το φυτό

Anthemis rhodensis
[Φωτ. Stefan Rätzel]

πρωτοσυλλέχθηκε το 2000 από μία θέση στο νομό Σερρών κοντά στα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα. (Πηγή Phytologia Balcanica 22(2), 2016)

***Sedum eriocarpum* Sm. subsp. *cycladicum*
Kit Tan & Polymenakos, subsp. nov.**

Περιγράφηκε από τις Κυκλάδες, όπου φύεται σε πετρώδεις και βραχώδεις ασβεστολιθικές θέσεις, σε υψόμετρο από 10 έως 350 μ. Το νέο υποείδος έχει μορφολογικά χαρακτηριστικά ενδιάμεσα των *S. eriocarpum* subsp. *eriocarpum* και *S. eriocarpum* subsp. *delicum*, κάτι που είχε επισημανθεί και από τον Henk t' Hart πριν από τον πρόωρο θάνατό του. (Πηγή Phytologia Balcanica 22(1), 2016)

***Seseli halkensis* Cattaneo,
Kit Tan & Biel, sp. nov.**

Περιγράφηκε από τα νησιά Χάλκη και Τήλη της Δωδεκανήσου, όπου φύεται σε σχισμές κάθετων, σκιερών ασβεστολιθικών βράχων, σε υψόμετρο από 200 έως 400 μέτρα. Το *S. halkensis* είναι στενά συγγενικό με το ενδημικό είδος του κεντρικού και νοτίου Αιγαίου *S. crithmifolium*. Τα δύο είδη συνυπάρχουν στη Χάλκη σε κάθετους ασβεστολιθικούς βράχους με ΒΑ έως ΒΔ έκθεση. (Πηγή Phytologia Balcanica 22(3), 2016).

***Verbascum delphicum* Boiss. & Heldr.
subsp. *cervi* Zografidis**

Περιγράφηκε από την Πάρνηθα, όπου εντοπίστηκε σε ασβεστολιθικές πλαγιές και σε υψόμετρο 1.100 μέτρων. Το νέο στενότοπο ενδημικό υποείδος διαφέρει από το *V. delphicum* subsp. *delphicum* στο μέγεθος, το σχήμα και το τρίχωμα των φύλλων καθώς και στο χρώμα των νημάτων των στημόνων. Σύμφωνα με το συγγραφέα περιορίζεται σε μικρής έκτασης περιοχή του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας και ο αριθμός των ωρίμων ατόμων δεν πρέπει να υπερβαίνει τα 50. (Πηγή PhytKeys 74, 2016)

Γιάννης Μπαζός, Παναγιώτης Δημόπουλος

Bufonia ophiolithica
(Φωτ. Stefan Rätzel)

Το παραπάνω άρθρο για τα νέα είδη της ελληνικής χλωρίδας αποτελεί αναδημοσίευση από το Ενημερωτικό Δελτίο της **Ελληνικής Βοτανικής Εταιρείας**. Περισσότερες πληροφορίες καθώς και ολόκληρο το δελτίο μπορείτε να βρείτε στο **www.hbs.gr**

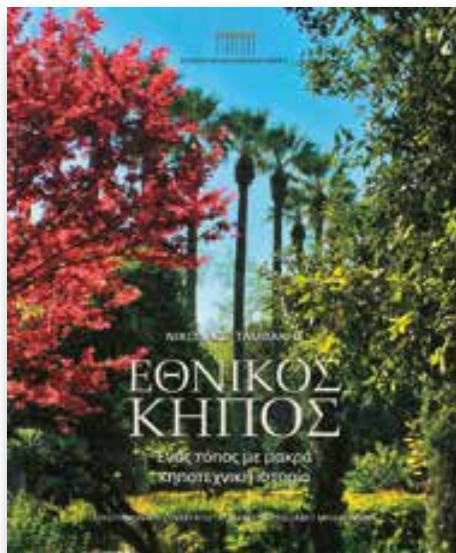

Ένα βιβλίο για τα σπάνια φυτά του Πάρνωνια

Θερμά συγχαρητήρια αξίζουν στον Φορέα Διαχείρισης «Πάρνωνια-Μουστόυ» και στον Πρόεδρό του κο Δημήτρη Μήλιο, για τη γενική δράση του αλλά και ειδικότερα για το ωραίο βιβλίο με τίτλο «**Οδηγός Χλωρίδας προστατευόμενης περιοχής όρους Πάρνωνια και Γυροτόπου Μουστού**» που κάπως καθυστερημένα ήλθε στα χέρια μας.

Το βιβλίο, έκδοσης του 2015, έχουν συγγράψει και εικονογραφήσει με ωραίες φωτογραφίες δύο επιστήμονες του Πανεπιστημίου Αθηνών: ο γνωστός Φάνης Κωνσταντινίδης και ο Δευτέρης Καλπουντζάκης. Το βιβλίο αυτό αποτελεί καρπό αρκετών χρόνων εργασίας στις κορυφές και στις πλαγιές του Πάρνωνια. Έχει γίνει μια ωραία έκδοση, με πολύ καλή εκτύπωση και θαυμάσιες εικόνες. Το εξώφυλλο έχει φιλοτεχνήσει ο Γιώργος Μπουδαλής, με την εικόνα της *Centaurea laconica* ssp. *laconica*, ενός ενδημικού της Νότιας Πελοποννήσου.

Γ. Σφήκας

Άλλο ένα βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών

Τα τελευταία Χριστούγεννα βραβεύθηκε από την Ακαδημία Αθηνών ακόμη ένα επίλεκτο μέλος της Εταιρίας μας. Ο Νίκος Ταμβάκης, επί τριάντα χρόνια διευθυντής του Εθνικού Κήπου της Αθήνας, με την ευκαιρία της έκδοσης του βιβλίου του «**Εθνικός Κήπος - ένας τόπος με μακρά κηποτεχνική ιστορία**».

Από την ημέρα της ίδρυσης της Εταιρίας μας το 1951 έχουν βραβευθεί από την Ακαδημία τα μέλη μας Βύρων Αντίπας, Πέτρος Μπρούσαλης, Δημήτρης Μαργαριτοπούλης, Γιώργος Σφήκας, Νίκος Ταμβάκης, Βασίλης Δωροβίνης, καθώς και η ίδια η Εταιρία για το έργο της.

Γ. Σφήκας

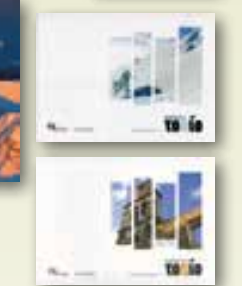

φωτ. PANOLIS

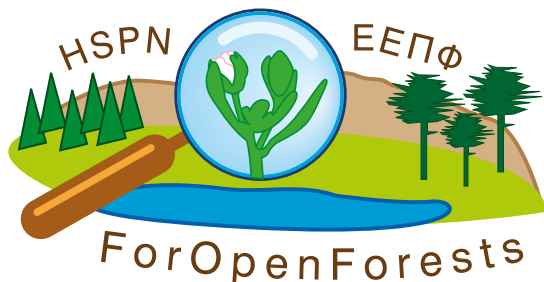
Ελλάδα. Η χώρα της ποικιλότητας. Νίκος Πέτρου. Δεμένο 29x29cm, 372 σελ.	€60
Διατίθεται ξεχωριστά σε ελληνική και σε αγγλική έκδοση.	(για τα μέλη €55)
Δαδιά, Νίκος Πέτρου	€12
Κερκίνα, Νίκος Πέτρου	€12
Οι πεταλούδες της Ελλάδας, Λάζαρος Παμπέρης, 768 σελ.	€85
Χρώματα του Δάσους ΡΟΔΟΠΗ, Νίκος Πέτρου - Κώστας Βιδάκης, 342 σελίδες	€60
Ορχιδέες Της Ελλάδας, Νίκος Πέτρου - Μαρία Πέτρου - Μάριος Γιαννακούλιας, 320 σελ.	€60
Όλυμπος 100 χρόνια. Πηνελόπη Ματσούκα, 123 σελίδες.	€25
Διατίθεται ξεχωριστά σε ελληνική και σε αγγλική έκδοση.	
Πετώντας πάνω από το Αιγαίο. Γιάννης Γαβαλάς.	€18
Οδηγός των πουλιών της Ηρακλείας και των γύρω νησίδων.	
100 Ενδημικά φυτά της Ελλάδας, Σωτήρης Αλεξίου (στα αγγλικά)	€20
Αναζητώντας το τοπίο, Γιώργος Πολίτης	€16
Μεταμορφώνοντας το τοπίο, Γιώργος Πολίτης	€16
Η Φυσική Κληρονομιά μας, Αξία - Προστασία, Πρακτικά Συνεδρίου και Λεύκωμα, 160 σελ.	€25
Φυτά σε αρχαία ελληνικά νομίσματα, Hellmut Baumann, 80 σελ., δεμένο	€20
Οι προστατευόμενες περιοχές Natura 2000 στην Ελλάδα, Γιώργος Σφήκας, 200 σελ.	€25
Οδηγοί Πρεσπών, Εταιρία Προστασίας Πρεσπών, βιβλίο + 4 χάρτες	€22
Η ζωή στις Ελληνικές Θάλασσες και τη Μεσόγειο, 248 σελ.	€22
Τα Ψάρια της Ελλάδας, Δαυίδ Δημήτρης Κουτσογιαννούπουλος	€20
Τα πουλιά της Αττικής, Λευτέρης Σταύρακας & Σπύρος Σκαρέας, 236 σελ.	€20
Γεωλογική Κληρονομιά, Καλειδοσκόπιο, 102 σελ. + cd.	€17
Ανακαλύπτοντας την Πικροδάφνη (για μέλη της ΕΕΠΦ και δημότες Αγίου Δημητρίου ειδική τιμή €7)	€12
Περιβαλλοντική Εκπαίδευση Γένους Θηλυκού, Αντιόπη Φραντζή, Εκδ. Χρ. Δάρδανος	€12
Eco-touristic Guide of Greece, George Sfikas & Grigoris Tsounis	€10
Flowers of Greece, George Sfikas	€10
Φυτά, Γιατριά, Χαρά του νου και του κορμιού, 48 σελ.	€6
Διατηρώντας τη φύση, διατηρείς τη ζωή, Βασικές έννοιες βιολογίας - οικολογίας,	€6
Μελετώ τα φυτά, Σπερματόφυτα, Μαρία Ρουσομοστακάκη, 56 σελ.	
Το ποτάμι που σταμάτησε να κυλά. Χρυσάνθη Τσιαπαλή	€5,50
Θεόφραστος της Ερεσού, Suzanne Amigues, 56 σελ.	€10

Εκτός από τα βιβλία, από τα γραφεία μας μπορείτε επίσης να προμηθευτείτε μια σειρά οικολογικών προϊόντων **γραφικής ύλης** για παιδιά και μεγάλους, **ευκαίριες κάρτες** με εξαιρετες φωτογραφίες με θέμα πουλιά, πεταλούδες, φυτά και μανιτάρια (€5), καθώς και το σήμα της Εταιρίας, με το έμβλημα της, τον **Κρητικό Αίγαγο** (€5 απλό ή €10 σε ασήμ).

LIFE11 NAT/GR/1014

Η υλοποίηση του έργου LIFE11 NAT/GR/1014 συνεχίζεται με εντατικό ρυθμό και σύμφωνα με το προβλεπόμενο χρονοδιάγραμμα.

Στο διάστημα αυτό έγινε κυρίως ο σχεδιασμός για τις δράσεις πεδίου που θα ξεκινήσουν από τον Απρίλιο και περιλαμβάνουν την παρακολούθηση των επιπτώσεων των δράσεων διαχείρισης στα είδη και στους οικοτόπους προτεραιότητας στόχους του έργου. Τις επόμενες μέρες θα γίνει παρακολούθηση για να εξακριβωθεί εάν η σπορά στο εποχικό λιμνίο της Λούκας στην Οίτη πέτυχε το σκοπό της οπότε η *Veronica oetaea** θα φυτρώνει και σε μια τέταρτη θέση στον Εθνικό Δρυμό Οίτης.

Στο πλαίσιο της δράσης Ε.2 συνεχίζεται η προετοιμασία των εκθεμάτων των δύο Κέντρων Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης του έργου. Το ένα που αφορά τον Εθνικό Δρυμό της Οίτης που θα δημιουργηθεί στο πρώην Νηπιαγωγείο της Υπάτης έχει βαφτεί

εσωτερικά και εξωτερικά και στο δεύτερο που αφορά το Όρος Καλλίδρομο στο πρώην Δημοτικό σχολείο Παλαιοχωρίου έχει διαμορφωθεί ο εσωτερικός χώρος.

Στο πλαίσιο της «Εκστρατείας περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης» (δράση Ε.1) έγινε ο σχεδιασμός, σε συνεργασία με τις Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Διευθύνσεις Εκπαίδευσης και το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Στυλίδας-Υπάτης, του προγράμματος των εκπαιδευτικών επισκέψεων μαθητών στις δύο περιοχές υλοποίησης του έργου. Το φετινό πρόγραμμα ξεκινάει με την επίσκεψη μαθητών του ειδικού σχολείου Λαμίας στο Καλλίδρομο στις αρχές Μαΐου. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει γνωριμία με τη χλωρίδα του Καλλίδρομου και της Οίτης καθώς και βιωματικά παιχνίδια περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

Στις εγκαταστάσεις του Ινστιτούτου Δασικών Ερευνών (ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ), συνεχίστη-

καν οι καλλιεργητικές φροντίδες για την ανάπτυξη των δενδριδίων κυπαρισσιού (*Cupressus sempervirens*) τα οποία θα χρησιμοποιθούν ως υποκείμενα για τον εμβολιασμό με μοσχεύματα από μαλόκεδρο (*Juniperus foetidissima*). Τα εμβολιασμένα μοσχεύματα θα χρησιμοποιηθούν για εμπλουτισμό του οικοτόπου προτεραιότητας *Juniperus foetidissima* στον Εθνικό Δρυμό Οίτης.

Στις 17 Μαρτίου οργανώθηκε η τέταρτη συνάντηση της Επιτροπής Ενδιαφερόμενων Μερών του έργου στη Λαμία. Η συνάντηση οργανώθηκε από την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας με μεγάλη επιτυχία. Συμμετείχαν όλοι οι εκπρόσωποι των ενδιαφερόμενων μερών και βγήκαν χρήσιμα συμπεράσματα για το έργο.

Το Σάββατο 29 Απριλίου η Εταιρία μας θα οργανώσει ημερήσια εκδρομή στο Καλλίδρομο. Τα μέλη που θα συμμετέχουν στην εκδρομή θα ξαναγίνουν στη χλωρίδα του Καλλίδρομου από την Δρ Ειρήνη Βαλλιανάτου, βιολόγο, Συστηματικό βοτανικό-φυτοκοινωνιολόγο και θα ενημερωθούν για τις δράσεις του έργου από τον Δρ Γιώργο Λυριντζή, Δασολόγο, Συνεργάτη Ερευνητή Ελληνικού Γεωργικού Οργανισμού «Δήμητρα».

Χρήστος Γεωργιάδης

Το έργο συγχρηματοδοτείται από το χρηματοδοτικό μέσο LIFE της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Ευχαριστούμε θερμά τη VODAFONE, υποστηρικτή του έργου LIFE11 NAT/GR/1014, «ForOpenForests».

Η υλοποίηση του έργου ICON συνεχίζεται με εντατικό ρυθμό και σύμφωνα με το προβλεπόμενο χρονοδιάγραμμα.

Στο διάστημα αυτό εφαρμόστηκε και την Ελλάδα το κοινό πρωτόκολλο παρακολούθησης των orchιδεών της Ελλάδας και της Τουρκίας. Συγκεκριμένα, επιλέχτηκε μια περιοχή στον Υμηττό, στην οποία στελέχη της Εταιρίας μας θα παρακολουθούν τη δυναμική των πληθυσμών των αυτοφύων orchιδεών.

Η ΕΕΠΦ σχεδίασε και ολοκλήρωσε αυτό το διάστημα υλικά περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα υλικά αυτά είναι κυρίως παιχνίδια με σκοπό να ευαισθητοποιήσουν τους μαθητές στην Ελλάδα και στην Τουρκία σχετικά με τις αυτοφυείς orchιδέες.

Ολοκληρώθηκε το ντοκιμαντέρ με θέμα τις αυτοφυείς orchιδέες της Ελλάδας και της Τουρκίας. Το ντοκιμαντέρ, διάρκειας 27 λεπτών, προβάλλει τα οικοσυστήματα της Ελλάδας και της Τουρκίας και ειδικό επιστήμονες από τις δύο χώρες αλλά και από την Ευρώπη μιλούν για την ομορφιά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, αλλά και τις απειλές που αντιμετωπίζουν οι orchιδέες στις δύο χώρες.

Στο διάστημα αυτό η έκθεση με τίτλο «Orchιδέες. Μικρές και πολύτιμες σαν τα παιδιά μας» ταξίδεψε από την Τουρκία στην Ελλάδα. Πρώτος σταθμός της

έκθεσης ήταν η Θεσσαλονίκη, και συγκεκριμένα το Γενί Τζαμί, όπου παρουσιάστηκε από τις 23 Ιανουαρίου ως τις 8 Φεβρουαρίου. Μετά συνέχισε το ταξίδι της στην Αθήνα, όπου παρουσιάστηκε στο Καφέ Μύρτιλλο από τις 1 Μαρτίου ως και τις 26 Απριλίου. Στις 31 Μαρτίου έγιναν τα εγκαίνια της έκθεσης, κατά την οποία μέλη και φίλοι της Εταιρίας μας ενημερώθηκαν για τις δράσεις του έργου και είχαν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν το ντοκιμαντέρ στην πρώτη προβολή του στην Ελλάδα. Σκοπός της έκθεσης είναι να ευαισθητοποιήσει μικρούς και μεγάλους σχετικά

με τις απειλές που αντιμετωπίζουν οι άγριες orchιδέες. Στις αρχές Μαΐου η έκθεση θα παρουσιαστεί στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης στο Ηράκλειο.

Στο διάστημα αυτό ολοκληρώθηκε η προετοιμασία του τελικού συνεδρίου του έργου που θα πραγματοποιηθεί στην Αττάλεια από τις 18 έως τις 21 Απριλίου. Στο συνέδριο θα παρουσιαστούν οι δράσεις και τα αποτελέσματα του έργου καθώς και θέματα προστασίας και διαχείρισης των άγριων orchιδεών της Ελλάδας και της Τουρκίας.

Χρήστος Γεωργιάδης
Νίκος Πέτρος

LIFE14/GIE/GR/000026

Η υλοποίηση του έργου LIFE της Εταιρίας μας, με κωδικό LIFE14/GIE/GR/000026 και ακρωνύμιο LIFE Natura Themis, συνεχίζεται κανονικά και σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα.

Στο διάστημα αυτό ολοκληρώθηκε η παραγωγή της εφαρμογής για έξυπνες συσκευές (smart phones) στο πλαίσιο της δράσης Β.3. Ο ανάδοχος ολοκλήρωσε την ιστοσελίδα διαχείρισης της εφαρμογής, που είναι πλέον διαθέσιμη για εγκατάσταση σε έξυπνες συσκευές και στις δύο πλατφόρμες (iOS και Android). Οι γραμμικοί κώδικες (QR codes) είναι έτοιμοι και για τις δύο πλατφόρμες και ήδη χρησιμοποιούνται στα υλικά δημοσιότητας του έργου. Η Εταιρία μας είναι υπεύθυνη για την κατασκευή της εφαρμογής, η διαχείριση της οποίας, μετά το τέλος του έργου, θα περάσει στο Συντονιστικό Γραφείο για την Αντιμετώπιση της Περιβαλλοντικής Ζημίας (ΣΥΓΑΠΕΖ) του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας.

Στο πλαίσιο της δράσης Β.6 ολοκληρώθηκε η επεξεργασία των ερωτηματολογίων από διάφορες ομάδες για τη διερεύνηση του επιπέδου γνώσης τους για τα σχετικά θέματα. Τα αποτελέσματα των ερωτηματολογίων θα επεξεργαστούν από στελέχη της Εταιρίας μας με στόχο ώστε να ληφθούν υπόψη για την ολοκλήρωση των οδηγιών που θα εκδοθούν στο πλαίσιο αυτής της δράσης.

Την Παρασκευή, 3 Μαρτίου 2017, πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνάντηση της Επιτροπής Συ-

ντονισμού Έργου (ΕΣΕ) και της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων Έργου (ΕΕΕ). Η συνάντηση, διάρκειας τριών ωρών, πραγματοποιήθηκε στα γραφεία του Συντονιστικού Γραφείου Αντιμετώπισης Περιβαλλοντικών Ζημιών (ΣΥΓΑΠΕΖ), στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ) στην Αθήνα. Στόχος της συνάντησης ήταν η γνωριμία των μελών των δύο επιτροπών μεταξύ τους, η ενημέρωση της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων Έργου για την εξέλιξη της υλοποίησης του προγράμματος, η αναζήτηση λύσεων στα προβλήματα υλοποίησης συγκεκριμένων δράσεων που προέκυψαν κατά τον πρώτο χρόνο εκτέλεσης του έργου, η ανταλλαγή απόψεων και πληροφοριών σχετικά με την εφαρμογή της Οδηγίας για την Περιβαλλοντική Ευθύνη στην Ελλάδα και η παροχή εκ μέρους της ΕΕΕ πιθανών συμβουλών για τη βελτίωση εκτέλεσης του έργου. Στη συνάντηση, εκτός των εκπροσώπων όλων των εταιρών και των μελών των δύο επιτροπών, συμμετείχαν και τρεις εκπρόσωποι του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΥΔΔΑΔ), οι οποίοι παρακολούθησαν τη συζήτηση, ενημερώθηκαν για θέματα αρμοδιότητάς τους και παρέλαβαν υπόμνημα που είχε συντάξει η ΕΣΕ για τη διευκόλυνση του έργου των δύο Παρατηρητηρίων Περιβαλλοντικού Δικαίου (Ανατολικής και Δυτικής Κρήτης) που λειτουργούν ήδη στο νησί, στο πλαίσιο του έργου.

Το Σάββατο 11 Μαρτίου 2017, το Πανεπιστήμιο Κρήτης

- Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης (ΜΦΙΚ) διοργάνωσε εκπαιδευτικό σεμινάριο «Περιβαλλοντικό Δίκαιο και Περιβαλλοντικές ΜΚΟ» στο Ηράκλειο. Στο σεμινάριο συμμετείχαν εξήντα συνολικά ενδιαφερόμενοι (δικαστές, δικηγόροι, μέλη περιβαλλοντικών μη κυβερνητικών οργάνωσης, βιολόγοι, φοιτητές και ιδιώτες). Το σεμινάριο είχε σκοπό να δώσει την ευκαιρία στους συμμετέχοντες να ενημερωθούν για την περιβαλλοντική νομοθεσία και τις δυνατότητες αποτελεσματικότερης εφαρμογής της μέσω των δράσεων που υλοποιούν, στην προσπάθειά τους να προστατεύσουν το περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους. Την Εταιρία μας εκπροσώπησαν ο γενικός γραμματέας κύριος Γεώργιος Πολίτης και ο γράφων.

Από τον Μάρτιο 2016 λειτουργεί η ιστοσελίδα του έργου στη διεύθυνση www.lifethemis.eu η οποία συνεχώς ανανεώνεται. Σας καλούμε να την επισκεφθείτε. Επίσης από τον Οκτώβριο 2016 το έργο έχει και παρουσία στο κοινωνικό δίκτυο Facebook μέσω του οποίου μπορείτε να ενημερώνεστε για την πορεία του.

Χρήστος Γεωργιάδης

Το έργο συγχρηματοδοτείται από το χρηματοδοτικό μέσο LIFE της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Εθνική Επιτροπή Κρίσεων 2017

Οι αιτήσεις υποψηφιότητας για τη βράβευση ακτών και μαρινών του Διεθνούς Προγράμματος «Γαλάζια Σημαία» για το 2017, υποβλήθηκαν έως τις αρχές Ιανουαρίου, όπως κάθε χρονιά. Οι αιτήσεις και το απαραίτητο φωτογραφικό υλικό ελέγχθηκαν για τυχόν ελλείψεις από τα στελέχη του Προγράμματος και, όπου κρίθηκε απαραίτητο, ζητήθηκε συμπληρωματικό υλικό, ούτως ώστε ο φάκελος υποψηφιότητας να είναι πλήρης.

Τα αποτελέσματα του προελέγχου παρουσιάστηκαν στην Εθνική Επιτροπή Κρίσεων η οποία επανεξέτασε, αξιολόγησε, και προώθησε στη Διεθνή Επιτροπή Κρίσεων, την πρότασή της για τις υποψήφιες για βράβευση ελληνικές ακτές και μαρίνες για το 2017. Για μια ακόμα φορά, παρατηρήθηκε βελτίωση του επιπέδου της ποιότητας των αιτήσεων, με μεγαλύτερη προσαρμογή στα αυστηρά κριτήρια του Προγράμματος και αύξηση του αριθμού των αιτήσεων υποψήφιων ακτών. Ιδιαίτερα θετικό γεγονός φέτος ήταν η αύξηση των υποψήφιων για βράβευση μαρινών, οι οποίες παρουσίαζαν ιδιαίτερα καλή εικόνα και πλήρη συμμόρφωση με τα κριτήρια του Προγράμματος.

Μετά την τελική αξιολόγηση των ακτών και μαρινών μας από τη Διεθνή Επιτροπή Κρίσεων θα πραγματοποιηθεί η εκδήλωση αναγγελίας βράβευσης των

ελληνικών ακτών και μαρινών με Γαλάζια Σημαία, στις 15 Μαΐου στο Glyfada Golf Gardens, σε συνεργασία με τον Δήμο Γλυφάδας. Η εκδήλωση φέτος θα έχει επετειακό χαρακτήρα, καθώς το 2017 συμπληρώνονται 30 χρόνια λειτουργίας του Προγράμματος.

Αμέσως μετά, θα ξεκινήσει η αποστολή του ειδικού υλικού βράβευσης προς τους διαχειριστές. Μέχρι τα μέσα Ιουνίου, οι διαχειριστές, αφού οργανώσουν τις ακτές/μαρίνες για τη νέα κολυμβητική περίοδο, οφείλουν να αποστείλουν στην ΕΕΠΦ το απαραίτητο φωτογραφικό υλικό που θα αποδεικνύει την άρτια οργάνωση αυτών.

Εφόσον επιβεβαιωθεί η άρτια συμμόρφωση των ακτών και μαρινών με τα κριτήρια του Προγράμματος, τότε και μόνο τότε, θα αποσταλεί η Γαλάζια Σημαία. Αντίθετα, οι ακτές ή μαρίνες που δεν θα στείλουν το αποδεικτικό φωτογραφικό υλικό θα αποσύρονται από το Πρόγραμμα για όλη τη χρονιά.

Σε περίπτωση προβλημάτων ή/και καταγγελιών κατά τη διάρκεια της προηγούμενης κολυμβητικής περιόδου, θα πραγματοποιηθεί επιτόπιος έλεγχος πριν την απόδοση της Γαλάζιας Σημαίας.

Παράλληλα, θα συνεχιστούν

Γαλάζια Σημαία

τα σεμινάρια σε όλη τη χώρα για την ενημέρωση υποψήφιων διαχειριστών για το Πρόγραμμα με στόχο την αύξηση των υποψήφιων για βράβευση ακτών και μαρινών.

Είμαστε βέβαιοι ότι και αυτή τη χρονιά η συνεργασία με τους διαχειριστές των ακτών και μαρινών θα είναι δημιουργική και με αυτούς τους όρους θα διατηρηθεί και θα ενισχυθεί περαιτέρω το υψηλό επίπεδο ποιότητας σε όλες τις βραβευμένες με τη Γαλάζια Σημαία ακτές και μαρίνες της χώρας.

Δαρεία-Νεφέλη Βουρδουμπά
Υπεύθυνη Συντονισμού
Προγράμματος «Γαλάζια Σημαία»

Το Πρόγραμμα απευθύνεται σε Δήμους και συνεργαζόμενους ιδιώτες φορείς που διαχειρίζονται οργανωμένες ακτές και μαρίνες σε 50 χώρες. Εθνικός χειριστής του Προγράμματος στην Ελλάδα είναι η ΕΕΠΦ. Για να απονεμηθεί η «Γαλάζια Σημαία», απαιτούνται καθαρή θάλασσα και ακτή, άρτια οργάνωση και καλές υπηρεσίες, ασφάλεια πλουσιμένων και επισκεπτών, περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και προστασία της ακτής και του παράκτιου χώρου.

Green Key

Διεθνής Συνάντηση Εθνικών Χειριστών GREEN KEY στην Αθήνα

Το GREEN KEY είναι το πλέον αναγνωρίσιμο και πρώτο σε συμμετοχές οικολογικό σήμα ποιότητας παγκοσμίως, με 2.608 βραβευμένες μονάδες σε 55 χώρες. Μάλιστα είναι πλέον αναγνωρισμένο και από το Συμβούλιο Αειφόρου Τουρισμού του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (Global Sustainable Tourism Council - UNWTO).

Σημαντικό στοιχείο του Προγράμματος είναι η συνάντηση των Εθνικών Χειριστών που φιλοξενείται κάθε χρόνο σε διαφορετική χώρα. Η συνάντηση αυτή αποτελεί αναγκαιότητα ενημέ-

ρωσης σε θέματα αειφορίας στον Τουρισμό σε διεθνές επίπεδο, είναι όμως, παράλληλα, και μια πολύ καλή ευκαιρία επικοινωνίας και ανταλλαγής απόψεων για τους χειριστές. Τη διοργάνωση ανέλαβε φέτος η Εταιρία μας, στην Αθήνα (για πρώτη φορά), το διάστημα 27-30 Μαρτίου.

Οι συναντήσεις εργασίας έγιναν στο ξενοδοχείο Electra Palace. Υποστηρικτές της συνάντησης ήταν ο FED HATTA, ο όμιλος Ξενοδοχείων Zante Hospitality Group και οι ξενοδοχειακές μονάδες Airotel Alexandros, Best Western Museum, Hilton, Athenaeum Intercontinental, Radisson Blue Park Athens Hotel και Zafolia Hotel ενώ τις μεταφορές ανέλαβε το AV Tours.

Στην επίσημη έναρξη των εργασιών, τη Δευτέρα 27 Μαρτίου, παρευρέθησαν τα Μέλη του ΔΣ και το προσωπικό της ΕΕΙΦ για να υποδεχτούν τους Εθνικούς Χειριστές. Μας τίμησαν με την παρουσία τους εκπρόσωποι του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (ΕΟΤ) και κλαδικών φορέων του Τουρισμού, καταδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο την αναγκαιότητα και τη σημασία προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και ευαισθη-

τοποίησης, όπως το GREEN KEY. Επίσης, παρευρέθησαν μέλη της Εθνικής Επιτροπής Κρίσεων και δημοσιογράφοι.

Εκτός από τους Εθνικούς Χειριστές από 41 χώρες, φιλοξενήσαμε 3 στελέχη του Ιδρύματος για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (FEE) καθώς και 8 εκπρόσωπους μεγάλων διεθνών εταιριών της τουριστικής βιομηχανίας που είναι στρατηγικοί συνεργάτες του FEE (Lucart Group, SGS, Safe Escape Concepts, Rezidor, Orbital Systems).

Την εκδήλωση άνοιξε ο κ. Νίκος Πέτρου, Πρόεδρος της ΕΕΙΦ και Μέλος του ΔΣ του FEE, που καλωσόρισε τους φιλοξενούμενους και αναφέρθηκε στη δυναμική και τις προοπτικές ανάπτυξης του GREEN KEY: «Αν και η ΕΕΙΦ άρχισε να εφαρμόζει το πρόγραμμα πιλοτικά μόλις το 2009, το 2016 η Ελλάδα ήταν 3η στην παγκόσμια κατάταξη με 246 βραβευμένες μονάδες –σχεδόν το 10% του συνόλου των 55 χωρών– ενώ για το 2017 εκτιμάται ότι ο αριθμός τους θα ξεπεράσει τις 300. Η Εταιρία μας είναι ένα από τα παλαιότερα μέλη του FEE, με πολύ ενεργή παρουσία. Χάρη στις προσπάθειές της η Ελλάδα βρίσκεται σταθερά στις πρώτες θέσεις της παγκόσμιας κατάταξης για το GREEN KEY και τη Γαλάζια Σημαία, ενώ έχουμε οργανώσει επανειλημμένα συναντήσεις Εθνικών Χειριστών, μεταξύ τους μάλιστα και την πρώτη, και μόνη ως τώρα, συνεχόμενη διοργάνωση για τα δύο προγράμματα, στην Κρήτη, το 2014. Οι δυνατότητες και το κύρος της Εταιρίας μας αναγνω-

Από αριστερά: Finn Bolding Thomsen, International Green Key Director, José Hendriksen, FEE Board of Director, Νίκος Πέτρου, Πρόεδρος ΔΣ της ΕΕΙΦ και μέλος ΔΣ του FEE και στο βήμα η Νατάσσα Αντωνοπούλου, Υπεύθυνη Συντονισμού Green Key

Παρουσίαση του προγράμματος καθώς και τον πλήρη κατάλογο των ξενοδοχειακών μονάδων που βραβεύονται με το σήμα οικολογικής ποιότητας Green Key θα βρείτε και στον ιστοχώρο του προγράμματος στη διεύθυνση <http://www.greenkey.gr>

ρίζονται ευρέως τόσο από τις χώρες-μέλη όσο και από το Διοικητικό Συμβούλιο του FEE».

Στη συνέχεια, απεύθυναν χαιρετισμούς ο κ. Δημήτρης Τρυφωνόπουλος, Γενικός Γραμματέας του ΕΟΤ, ο κ. Ανδρέας Μεταξάς, Αντιπρόεδρος του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδος (ΞΕΕ), ο κ. Ξενοφών Πετρόπουλος, εκπροσωπώντας τον Σύνδεσμο Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ), η κα Ελίζα Τσολάκου, εκ μέρους του Δήμου Αθηναίων και της Εταιρίας Ανάπτυξης και Τουριστικής Προβολής Αθηνών (ΕΑΤΑ) και ο κ. Γιώργος Παλιούρας από το σύνδεσμο FedHatta. Παραβρέθηκαν επίσης η κ. Αγγελή Χριστίδου από το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, ο κ. Νίκος Ζωϊτός από την Πανελλήνια Ομοσπονδία Ξενοδόχων, ο κ. Δημήτρης Κάκαρης από την Πανελλήνια Ομοσπονδία Διευθυντών Ξενοδοχείων και ο κ. Γιάννης Παππάς από το Global Sustainable Tourism Council.

Τις δύο επόμενες ημέρες πραγματοποιήθηκαν οι συνεδρίες των χειριστών μέσα από τις οποίες οι συμμετέχοντες

αντάλλαξαν εμπειρίες για τη χρονιά που πέρασε και παρουσίασαν προτάσεις για τη βελτίωση αλλά και την επέκταση του του προγράμματος. Οι προτάσεις αυτές θα μελετηθούν από το FEE και θα συνηυολογιστούν στο στρατηγικό προγραμματισμό για το GREEN KEY. Στόχος είναι η επίτευξη αειφορικής διαχείρισης μέσα από ένα δυναμικό πρόγραμμα υψηλής αξιοπιστίας

που συνδυάζει την προστασία του περιβάλλοντος με την ικανοποίηση των τουριστών, δημιουργία εμπειριών αλλά και τις ευρύτερες ανάγκες της τουριστικής αγοράς.

Οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία να πάρουν μια καλύτερη «γεύση» της Ελλάδας, καθώς η συνάντηση ολοκληρώθηκε με μια μονοήμερη κρουαζιέρα στα νησιά του Αργοσαρωνικού –

Πρώτη σειρά από αριστερά: Σταμάτης Σκαμπαρδώνης, Αντιπρόεδρος ΕΕΠΦ, Δημήτρης Τρυφωνόπουλος, Γενικός Γραμματέας ΕΟΤ, Ανδρέας Μεταξάς, Αντιπρόεδρος Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδος, Γιώργος Παλιούρας, μέλος ΔΣ του ΗΑΤΤΑ, Χριστίνα Τετράδη, Οικονομική Επόπτης ΞΕΕ και Πρόεδρος Ξενοδόχων Ζακύνθου, Ντάνη Σαράφογλου, Zante Hospitality Group

Στο βήμα ο Πάργος Παθιούρας, από το Σύνδεσμο FedHatta

Finn Bolding Thomsen, International Green Key Director

José Hendriksen, FEE Board of Director

Υδρα, Πόρο, Αίγινα.

Οι Εθνικοί Χειριστές αλλά και οι εκπρόσωποι του Διεθνούς Συντονιστή FEE έμειναν απόλυτα ικανοποιημένοι και επαίνεσαν επανειλημμένα την ποιότητα της διοργάνωσης και τη θερμή φιλοξενεία. Πολλοί μάλιστα ανέφεραν ότι είναι η καλύτερη συνάντηση Εθνικών Χειριστών του GREEN KEY που έχει γίνει ως τώρα. Ενδεικτικά είναι τα παρακάτω σχόλια και μηνύματα που λάβαμε με το πέρας της συνάντησης:

«Σας ευχαριστούμε πάρα πάρα πολύ για την καταπληκτική συνάντηση του Green Key που πραγματοποιήσατε. Απολαύσαμε πραγματικά όλες τις παρουσιάσεις κατά τη διάρκεια των 2 ημερών στην Αθήνα! Ευχαριστούμε πάρα πολύ ΕΕΠΦ για όλες τις προετοιμασίες - δημιουργήσατε το τέλειο κλίμα για τις συναντήσεις» – Διεθνείς Χειριστές Green Key.

«Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους φίλους μου από την ΕΕΠΦ, που οργάνωσαν μια άψογη συνάντηση. Ήταν μια μεγάλη δουλειά» – Riza EPIKMEN, Τουρκία.

«Ευχαριστώ πολύ την ΕΕΠΦ για την πρόσκληση, τη διευθέτηση και την τέλεια υλοποίηση» – Γαλλία.

«Ευχαριστώ την ΕΕΠΦ για τη διοργάνωση της τέλειας συνάντησης. Ήταν πραγματικά μεγάλη δουλειά» – Μαρόκο.

«Ένα μεγάλο ευχαριστώ ξανά στην ΕΕΠΦ που έκαναν δυνατή την πραγματοποίηση της συνάντησης και τα κατάφεραν» – Γερμανία.

«Θα ήθελα να ευχαριστήσω την ΕΕΠΦ για την εξαιρετική οργάνωση της συνάντησης, το καταπληκτικό φαγητό και το ωραίο ταξίδι στα νησιά» – Κροατία.

«Ευχαριστώ για τη συμμετοχή μου σε αυτό το άψογο ΝΟΜ. Ήταν πραγματικά ευχαρίστησή μου να παρευρεθώ εκεί και να δω όλους εσάς τους φίλους μου. Ευχαριστώ και πάλι για τον τέ-

λειο συντονισμό, τις αποδοτικές συνομιλίες και τις χρήσιμες πληροφορίες» – Φινλανδία.

«Δεν ήξερα τι ακριβώς να περιμένω, καθώς ήταν η πρώτη φορά που συμμετείχα σε ΝΟΜ. Αυτό που τελικά διαπίστωση ήταν μια ομάδα αφοσιωμένων και παθιασμένων ανθρώπων, που χρησιμοποίησαν όλες τους τις δυνατότητες, έχοντας τον ίδιο στόχο, ένα βιώσιμο τουρισμό. Η όλη μαγεία δημιουργήθηκε σίγουρα μέσα από την ομάδα της ΕΕΠΦ που έκανε ό, τι ήταν δυνατόν για να μας δώσει μια θαυμάσια γεύση του ελληνικού πολιτισμού. Σας ευχαριστώ όλους για μια εκπληκτική εμπειρία» – Μαυροβούνιο.

«Πραγματικά σας θαυμάζω για τη διοργάνωση της συνάντησης, ειδικά λαμβάνοντας υπόψη τη κρίση που αντιμετωπίζει αυτή τη στιγμή η Ελλάδα. Είναι ένα μάθημα για όλους μας! Αποτελεί ένα κίνητρο για όλους» – Βέλγιο.

Αντίστοιχες θερμές ευχαριστίες λάβαμε και από τις χώρες Νότια Κορέα, Ιαπωνία, Νότια Αφρική και Πουέρτο Ρίκο.

Για εμάς όλους στην ΕΕΠΦ σημαντικές δεν είναι μόνον οι συναντήσεις των χειριστών αλλά το ότι μας δίνεται η ευκαιρία να συναντηθούμε εκπρόσωποι διαφορετικών χωρών –πλέον των 50– με διαφορετικά ήθη, έθιμα και πολιτισμούς και όμως η ατμόσφαιρα ανάμεσά μας ήταν τέτοια που το αποτέλεσμα της είναι «αφοσιωμένοι, παθιασμένοι άνθρωποι να εργάζονται για τον ίδιο στόχο με εκπληκτικά αποτελέσματα».

Νατάσσα Αντωνοπούλου
Υπεύθυνη Συντονισμού
του Προγράμματος
(Φωτογραφίες Άρης Βιδάλης)

Από αριστερά:
ο Δημήτρης Τρυφωνόπουλος, Γενικός Γραμματέας ΕΟΤ, η Χριστίνα Πουτέτσι, Δημοσιογράφος «Το ΒΗΜΑ» και ο Νίκος Πέτρου, Πρόεδρος ΔΣ της ΕΕΠΦ και μέλος ΔΣ του FEE

Στο βήμα ο Δημήτρης Τρυφωνόπουλος, Γενικός Γραμματέας ΕΟΤ

Νίκος Πέτρου, Πρόεδρος ΔΣ της ΕΕΠΦ και μέλος ΔΣ του FEE

Οι συντονιστικές επιτροπές των προγραμμάτων της ΕΕΠΦ

Τον Ιανουάριο του 2017 το Υπουργείο Παιδείας ανανέωσε την λειτουργία των πέντε Δικτύων της ΕΕΠΦ για τρία χρόνια (τρία διεθνή, Οικολογικά Σχολεία, Μαθαίνω για τα Δάση, Νέοι Δημοσιογράφοι, και δύο εθνικά, Φύση Χωρίς Σκουπίδια και Πράσινες Γωνιές της Γειτονιάς μου), και έκανε συγχρόνως και την ανασυγκρότηση των Συντονιστικών Επιτροπών των Δικτύων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Πέρα όμως, από την τυπική διαδικασία υπάρχει και ουσιαστικό περιεχόμενο. Αφενός δείχνει την πολύ καλή συνεργασία με το ΥΠΕΘ και αφετέρου ανοίγει σημαντικές προοπτικές για την ανάπτυξη των δικτύων σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Τα τρία διεθνή δίκτυα είναι τα μεγαλύτερα δίκτυα Π.Ε. σε όλο τον κόσμο, με εκατομμύρια μαθητές και εκπαιδευτικούς σε πάνω από 64 χώρες σε όλο τον κόσμο. Διεθνής συντονιστής του Δικτύου είναι το Ίδρυμα για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (FEE - Foundation for Environmental Education)

Τα θεματικά δίκτυα έχουν ένα συμπληρωματικό και ουσιαστικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία. Δημιουργούν ένα ενιαίο πλαίσιο εφαρμογής της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, συνεργασίας ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς και μαθητές και ανταλλαγής εμπειρίας και καλών πρακτικών. Η ΕΕΠΦ μέσα από τα πέντε θεματικά δίκτυα τα οποία συντονίζει υποστηρίζει με εκπαιδευτικό υλικό και επιμορφωτικές δράσεις τους εκπαιδευτικούς που συμμετέχουν σε αυτά. Στόχος της ΕΕΠΦ είναι να αναπτύξει τα δίκτυα ακόμη περισσότερο και να ενδυναμώσει τις σχέσεις συνεργασίας ανάμεσα στα μέλη τους.

Σταμάτης Σκαμπαρδώνης

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Συντονιστικός φορέας: Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Β' Αθήνας
Τακτικά Μέλη της Συντονιστικής Επιτροπής του Διεθνούς Δικτύου:

1. Συντονιστική Επιτροπή με Τακτικά Μέλη:
1. Πρόεδρος Συντονιστικής Επιτροπής Δικτύου: Βαρβάρα Πετρίδου, Υπεύθυνη Π.Ε Β/θμιας Εκπ/σης Β' Αθήνας
2. Αντιπρόεδρος Συντονιστικής Επιτροπής: Σταμάτης Σκαμπαρδώνης, Αντιπρόεδρος της ΕΕΠΦ
3. Γραμματέας Συντονιστικής Επιτροπής Δικτύου: Αντιόπη Φραντζή, Διευθύντρια 70ου Δ.Σ Αθηνών
4. Ταμίας Συντονιστικής Επιτροπής: Βαρβάρα Βορούλλα, Υπεύθυνη Π.Ε Α/θμιας Εκπ/σης Ανατολικής Αττικής
5. Μέλος: Κατερίνα Μπαζιγού, Αν. Τμηματάρχης τμ. Δ' Π.Ε. της Δ/νσης Σπουδών Προγρ/των και Οργάνωσης Δ/θμιας Εκπαίδευσης του ΥΠ.Π.Ε.Θ.
6. Μέλος: Κώστας Καρτάλης, Αναπληρωτής καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών, Τμήμα Περιβάλλοντος
7. Μέλος: Μαρία Δημοπούλου, Υπεύθυνη Π.Ε Α/θμιας Εκπ/σης Α' Αθήνας
8. Μέλος: Αντώνης Ντάνης, Υπεύθυνος ΚΠΕ Μουζακίου
9. Μέλος: Χριστίνα Νομικού, Διευθύντρια 7ου Δ.Σ Αγίου Δημητρίου

ΜΑΘΑΙΝΩ ΓΙΑ ΤΑ ΔΑΣΗ

Συντονιστικός φορέας: Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Β' Αθήνας
Τακτικά Μέλη της Συντονιστικής Επιτροπής του Διεθνούς Δικτύου:

1. Πρόεδρος : Δημήτρης Γκότζος, Υπεύθυνος Π.Ε. Δ/νσης Πρωτοβάθμιας Εκπ/σης Β' Αθήνας
2. Αντιπρόεδρος: Σοφία Καινούργιου, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης
3. Γραμματέας: Παναγιώτης Μπεγέτης Υπεύθυνος Λειτουργίας του ΚΠΕ Ελευσίνας
4. Ταμίας: Μαριάννα Χατζημιχαήλ, Διευθύντρια 13ου Δ.Σ. Χαλανδρίου
5. Μέλος: Παπαγεωργίου Μαρίνα, Εκπ/κός αποσπασμένη στο τμήμα Δ' Π.Ε. της Δ/νσης Σπουδών Προγρ/των και Οργάνωσης Δ/θμιας Εκπαίδευσης του ΥΠ.Π.Ε.Θ.
6. Μέλος: Σταμάτης Σκαμπαρδώνης, Δάσκαλος, 8ο Δημοτικό Σχολείο Γλυφάδας
7. Μέλος: Σοφία Περδικάρη, Σχολική Σύμβουλος

51ης Εκπ .Περ. Προσχολικής Αγωγής
8. Μέλος: Βαρβάρα Πετρίδου, Υπεύθυνη Π.Ε. Δ/
νσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Β΄ Αθήνας
9. Μέλος: Αλεξάνδρα Κοσκολού, Νηπιαγωγός, 1ο
Νηπιαγωγείο Μελισσίων.

ΝΕΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΙ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Συντονιστικός φορέας: Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Αχαΐας

Τακτικά Μέλη της Συντονιστικής Επιτροπής του Διεθνούς Δικτύου:

1. Πρόεδρος Συντονιστικής Επιτροπής Δικτύου: Ιωάννα Παπαιωάννου, Υπεύθυνη Π.Ε. Δ/νσης Δευτεροβάθμιας Εκ/σης Αχαΐας.
2. Αντιπρόεδρος Συντονιστικής Επιτροπής Δικτύου: Πηνελόπη Σακοβέλη, Υπεύθυνη Π.Ε. Α/θμιας Εκπ/σης Αχαΐας.
3. Γραμματέας Συντονιστικής Επιτροπής Δικτύου: Ευαγγελία Μανούσου, Διευθύντρια 3ου Δ.Σ. Αγίου Δημητρίου.
4. Ταμίας Συντονιστικής Επιτροπής: Βαρέλη Σοφία, Αναπληρώτρια Υπεύθυνη ΚΠΕ Κέρκυρας.
5. Μέλος: Νάση Αικατερίνη, Εκπ/κός αποσπασμένη στο τμήμα Δ΄ Π.Ε. της Δ/νσης Σπουδών Προγρ/των και Οργάνωσης Δ/θμιας Εκπαίδευσης του ΥΠ.Π.Ε.Θ.
6. Μέλος: Νεκτάριος Κολετζάκης, Εκπ/κος Πολιτικών ΑΣΕΤΕΜ, 1ο επαλ Αθηνών.
7. Μέλος: Πέτρος Γαβράς, Υπεύθυνος ΚΠΕ Κρεστώνων.
8. Μέλος: Κωνσταντίνα Παναρίτου, Υπεύθυνη Σχολικών Δραστηριοτήτων Διεύθυνση Β/θμιας Εκπ/σης Λευκάδας.
9. Μέλος: Αλεξία Νικηφοράκη, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης..

ΦΥΣΗ ΧΩΡΙΣ ΣΚΟΥΠΙΔΙΑ

Συντονιστικός φορέας: Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Αττικής

Τακτικά Μέλη της Συντονιστικής Επιτροπής του Δικτύου:

1. Πρόεδρος Συντονιστικής Επιτροπής Δικτύου: Αλεξάνδρα Τσίγκου, Υπεύθυνη Π.Ε Α/Θμιας Εκπ/σης Δυτικής Αττικής
2. Αντιπρόεδρος Συντονιστικής Επιτροπής :Μαρία Ρουσομουστακάκη, μέλος της ΕΕΠΦ
3. Γραμματέας Συντονιστικής Επιτροπής Δικτύου: Χριστίνα Παπαζήση, Σχολική Σύμβουλος ΠΕ04 Β/Θμιας Εκπ/σης Γ΄ Αθήνας
4. Ταμίας Συντονιστικής Επιτροπής: Σταυρούλα Τριανταφύλλου, Υπεύθυνη ΚΠΕ Δραπετσώνας
5. Μέλος: Μπάκα Χρυσούλα, Εκπ/κός ΠΕ 70 αποσπασμένη της Δ/νσης Σπουδών Προγρ/των και Οργάνωσης Α/θμιας Εκπαίδευσης

του ΥΠ.Π.Ε.Θ.

6. Μέλος: Αλεξάνδρα Αγγέλη, καθηγήτρια Τεχνολογίας, 3ο Γυμνάσιο Γέρακα.
7. Μέλος: Παύλος Κοσμίδης, Διευθυντής 3ου Γυμνασίου Γέρακα
8. Μέλος: Ντίνου Ιωάννα, Υπεύθυνη Π.Ε Β/Θμιας Εκπ/σης Γ΄ Αθήνας
9. Μέλος: Παναγούλα Σιόλα, δασκάλα, 4ο Δ.Σ Πετρούπολης

ΠΡΑΣΙΝΕΣ ΓΩΝΙΕΣ ΤΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ ΜΟΥ

Συντονιστικός φορέας: Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Α΄ ΑΘΗΝΑΣ

Συντονιστική Επιτροπή με Τακτικά Μέλη:

1. Πρόεδρος Συντονιστικής Επιτροπής Δικτύου: Δάφνη Γαβρίλη, Υπεύθυνη Π.Ε. Β/θμιας Εκ/σης Α΄ Αθήνας.
2. Αντιπρόεδρος Συντονιστικής Επιτροπής: Μαρία Ρουσομουστακάκη, μέλος της ΕΕΠΦ.
3. Γραμματέας Συντονιστικής Επιτροπής Δικτύου: Σοφία Καινούργιου, μέλος του Δ.Σ. της ΕΕΠΦ
4. Ταμίας Συντονιστικής Επιτροπής: Σταυρούλα Τριανταφύλλου, Υπεύθυνη του ΚΠΕ Δραπετσώνας.
5. Μέλος: Πανωραία Νικολακοπούλου, Εκπ/κός αποσπασμένη στο τμήμα Δ΄ Π.Ε. της Δ/νσης Σπουδών Προγρ/των και Οργάνωσης Δ/θμιας Εκπαίδευσης του ΥΠ.Π.Ε.Θ.
6. Μέλος: Δήμητρα Μπία, Υπεύθυνη του ΚΠΕ Λαυρίου.
7. Μέλος: Θεμιστοκλής Σμπαρούνης, Αναπληρωτής Υπεύθυνος του ΚΠΕ Αργυρούπολης.
8. Μέλος: Χριστίνα Παπαζήση, Σχολική Σύμβουλος ΠΕ04 Β/θμιας Εκπ/σης Γ΄ Αθήνας.
9. Μέλος: Βαγγέλης Μπαλιούσης, Υπεύθυνος Π.Ε. Β/θμιας Εκπ/σης Ανατολικής Αττικής.

ΜΑΘΑΙΝΩ ΓΙΑ ΤΑ ΔΑΣΗ

Επιμορφωτικό σεμινάριο «Βιωματικές Δραστηριότητες για το Δάσος» στο 13ο Δ.Σ. Χαλανδρίου.

Περίπου 40 εκπαιδευτικοί από τις Διευθύνσεις Π.Ε. και Δ.Ε. Β' Αθήνας, Πειραιά, Αν. και Δυτ. Αττικής παρακολούθησαν το βιωματικό επιμορφωτικό σεμινάριο με θέμα «Βιωματικές Δραστηριότητες για το Δάσος» που διοργανώθηκε στο πλαίσιο του Διεθνούς Θεματικού Δικτύου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης «Μαθαίνω για τα Δάση», το οποίο συντονίζουν η Δ.Π.Ε. Β' Αθήνας και η ΕΕΠΦ. Το σεμινάριο διεξήχθη την Τετάρτη 8 Μαρτίου 2017 στο 13ο Δ.Σ. Χαλανδρίου (σχολική μονάδα ενταγμένη στο Δίκτυο), το οποίο και ευχαριστούμε για την άριστη φιλοξενία.

Τους/τις εκπαιδευτικούς καλωσόρισαν ο Πρόεδρος της Συντονιστικής Επιτροπής του Δικτύου κ. Δημήτριος Γκότζος, Υπεύθυνος Περιβαλλοντικής Εκ-

παίδευσης της Δ.Π.Ε. Β' Αθήνας και η Αντιπρόεδρος της Σ.Ε. του Δικτύου κ. Σοφία Καινουργίου (μέλος του Δ.Σ. της ΕΕΠΦ) και τους έδωσαν πληροφορίες σχετικά με τη διαδικασία ένταξης μια σχολικής μονάδας στο Δίκτυο καθώς και τη διαδικασία υλοποίησης ενός προγράμματος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο πλαίσιο αυτού.

Στη συνέχεια ακολούθησαν δύο παράλληλα βιωματικά εργαστήρια με δραστηριότητες για το δάσος:

■ Το πρώτο εργαστήριο με θέμα: «Σχεδιάζοντας το παιχνίδι του κρυμμένου θησαυρού» συντόνισαν οι εκπαιδευτικοί κ. Αλεξάνδρα Κοσκολού (μέλος της Σ.Ε. του Δικτύου) και κ. Αγγελική Τζιατζιά. Εγινε σύντομη παρουσίαση του παιχνιδιού ως μεθοδολογικού εργαλείου που προάγει τη βιωματική μάθηση, τις ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες, την παρατήρηση στο πεδίο και την ανακάλυψη. Στη συνέχεια οι εκπαιδευτικοί, αφού χωρίστηκαν σε ομάδες, μετέβησαν στο πεδίο του συγκεκριμένου εργαστηρίου, τη σχολική αυλή, όπου και ενεπλάκησαν σε δραστηριότητες σχετικές με τους 4 σταθμούς του κρυμμένου θησαυρού (προσανατολισμός, χλωρίδα, πανίδα και ανθρώπινες δραστηριότητες). Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες/-ουσες εκπαιδευτικοί δημιούργησαν ένα παιχνίδι κρυμμένου θησαυρού με τη χρήση ημιδομημένου υλικού. Το εργαστήριο έκλεισε με την αξιολόγηση της παραπάνω μεθόδου.

■ Το δεύτερο εργαστήριο με θέμα «Παραμύθια του Δάσους»

συντόνισαν οι Διευθύντριες του 13ου Δ.Σ. Χαλανδρίου κ. Μαριάννα Χατζημιχαήλ (μέλος της Σ.Ε. του Δικτύου) και του 70ου Δ.Σ. Αθηνών κ. Αντιόπη Φραντζή (αναπληρωματικό μέλος του ΔΣ της ΕΕΠΦ). Στο πλαίσιο αυτού του εργαστηρίου οι συμμετέχοντες/-ουσες εκπαιδευτικοί χωρισμένοι σε ομάδες επεξεργάστηκαν το βιβλίο της Αντιόπης Φραντζή «Πίσω στο Δάσος», μια ιστορία για το δικαίωμα στην ελευθερία, για το δικαίωμα των ζώων να ζουν και να απολαμβάνουν το φυσικό τους περιβάλλον, για την αξία της αλληλεγγύης και της ομαδικότητας. Μέσω της ιστοριογραφικής, που ήταν εμπνευσμένη από το βιβλίο, οι εκπαιδευτικοί συζητήσαν, κατασκεύασαν το ζωολογικό κήπο, διερεύνησαν αξίες, ταξίδεψαν στις σκέψεις και τα συναισθήματα των ζώων και του ήρωα του έργου του Ιάσονα, επέλεξαν και σχεδίασαν τον τρόπο δράσης τους, εμβαθύνοντας έτσι σε θέματα που αφορούν όχι μόνον το δάσος, αλλά και τα δικαιώματα κάθε ζωντανού όντος.

Την εκδήλωση τίμησαν με την παρουσία τους επίσης το μέλος της Σ.Ε. του Δικτύου κ. Βαρβάρα Πετρίδου (που συμμετείχε και στη διοργάνωση ως Υπεύθυνη Π.Ε. της Δ.Δ.Ε. Β' Αθήνας), η Υπεύθυνη Π.Ε. της Δ.Π.Ε. Ανατολικής Αττικής κ. Βέρα Βορούλα, καθώς και η Υπεύθυνη Πολιτιστικών Θεμάτων της Δ.Π.Ε. Β' Αθήνας κ. Ελένη Κατσούφη.

Δημήτριος Γκότζος

Πρόεδρος της συντονιστικής επιτροπής του Δικτύου

Το «Μαθαίνω για τα Δάση» είναι ένα Διεθνές Δίκτυο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που έχει στόχο να ενθαρρύνει σχολεία και εκπαιδευτικούς, ώστε να συμπεριλάβουν τα δάση στις εκπαιδευτικές τους δραστηριότητες, να τα πλησιάσουν οι μαθητές και να μάθουν από αυτά. Χορηγός του Δικτύου είναι το **ΙΔΡΥΜΑ ΛΕΒΕΝΤΗ**, το οποίο και ευχαριστούμε θερμά για την υποστήριξή του.

Πρόσκληση εκπαιδευτικών για συμμετοχή στη «Φωλιά Ιδεών» για το περιβάλλον

Η Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης και η Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Αττικής, μέσα από το Εθνικό Δίκτυο Π.Ε. «Φύση χωρίς Σκουπίδια», προσκαλούν τους Δασκάλους όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης να συμμετάσχουν στη «Φωλιά Ιδεών».

Η «Φωλιά Ιδεών» είναι μια φωλιά κατάθεσης, ένα σπίτι φιλοξενίας, αλλά και επώασης, ανάπτυξης ιδεών και υλοποίησης δράσεων, ένα δίκτυο συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητικών ομάδων.

Σκοπός της συγκεκριμένης δράσης είναι η διέγερση ενδιαφέροντος εκπαιδευτικών και μαθητών για νέες προτάσεις, ιδέες, καινοτόμες δράσεις από και προς εκπαιδευτικούς και μαθητές και η υποστήριξη των εκπαιδευτικών και των σχολικών ομάδων που δραστηριοποιούνται ή επιθυμούν να δραστηριοποιηθούν στους τομείς της Προστασίας του Περιβάλλοντος, της Βιώσιμης Διαχείρισης των Φυσικών Πόρων, των Ανθρώπινων Αξιών και της Αξιοπρεπούς Διαβίωσης σε ένα υγιές περιβάλλον.

Μέσα από αυτή τη δράση επιδιώκεται η συνεργασία σχολικών ομάδων με τις Τοπικές Αρχές και την τοπική κοινωνία για την υποστήριξη σχεδίων δράσης, καθώς και οι διασχολικές συνεργασίες. Δάσκαλοι και μαθητές Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που επιθυμούν να αναπτύξουν τις ιδέες τους, να αλληλεπιδράσουν, να συνεργαστούν με άλλες σχολικές ομάδες και να πάρουν πρωτοβουλίες σε σχέση με τις ανθρώπινες αξίες και το πε-

Φύση χωρίς Σκουπίδια

«Άλλοι πετούν, άλλοι πεινούν»

ριβάλλον, αποτελούν την ομάδα στην οποία απευθύνεται η συγκεκριμένη πρόσκληση.

Ειδικότερα η Ιδέα, ο σκοπός και οι στόχοι της, μαζί με ένα σχεδίο δράσης, θα υποβάλλονται στην Συντονιστική Επιτροπή του Δικτύου «Φύση χωρίς Σκουπίδια», θα αξιολογούνται από την Παιδαγωγική Ομάδα του Δικτύου και θα καταθέτονται στη «Φωλιά Ιδεών», που θα λειτουργεί στο διαδικτυακό ιστότοπο της ΕΕΠΦ. Ο καταθέτης θα διατηρεί την πατρότητα της Ιδέας και, ταυτόχρονα, με βάση τις δεσμεύσεις της «Φωλιάς Ιδεών» που θα έχει αποδεχθεί, θα επιτρέπει την προώθηση της ιδέας του και τη διάχυσή της ως καλή πρακτική.

Μετά την κατάθεση της «Ιδέας» ο δημιουργός της θα είναι ανοικτός σε συνεργασίες με άλλες εκπαιδευτικές ομάδες, θα αποδεχθεί – με τη σύμφωνη γνώμη του – προτεινόμενες συνεργασίες, ή/και θα προσπαθήσει να τη διαδώσει, να βρει και άλλους «εταίρους» που θα υλοποιήσουν την «Ιδέα». Έτσι, θα δημιουργηθούν δίκτυα σχολικών ομάδων που υλοποιούν παράλληλα την ίδια «Ιδέα», την εξελίσσουν, την αναπτύσσουν, την προσαρμόζουν στο τοπικό τους περιβάλλον. Κάθε σχολική ομάδα που υλοποιεί μια «Ιδέα» θα στέλνει στην ΕΕΠΦ μια περίληψη της δράσης της όπου θα αναφέρεται υποχρεωτικά ο τίτλος της ιδέας, το σχολείο και η ομάδα-δημιουργός και καταθέτης, για να την αναρτά η ΕΕΠΦ στην ειδική σελίδα της «Φωλιάς». Μπορεί βεβαίως να αναρτά τις σχετικές δράσεις – με τους ίδιους περιορισμούς – και στην ιστοσελίδα/ιστολόγιο του σχολείου της.

Ξεκινώντας από τη φετινή χρονιά 2017, αλλά στοχεύοντας στο μέλλον, θα αναπτυχθεί η «Φωλιά Ιδεών» ως ένα σπίτι φιλοξενίας, αλλά και επώασης, ανάπτυξης ιδεών και υλοποίησης δράσεων, ένα δίκτυο συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητικών ομάδων.

Ξεκινώντας από τη φετινή χρονιά 2017, αλλά στοχεύοντας στο μέλλον, θα αναπτυχθεί η «Φωλιά Ιδεών» ως ένα σπίτι φιλοξενίας, αλλά και επώασης, ανάπτυξης ιδεών και υλοποίησης δράσεων, ένα δίκτυο συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητικών ομάδων.

Χορηγός του Δικτύου «Φύση χωρίς Σκουπίδια» είναι η **ALPHA BANK**, την οποία ευχαριστούμε θερμά.

Επιλεγμένες προτάσεις – ιδέες θα ανακοινωθούν σε ειδική εκδήλωση που θα διοργανωθεί στο πρώτο τρίμηνο της σχολικής χρονιάς 2017-2018. Κάθε ιδέα θα παρουσιαστεί από τους εκπαιδευτικούς και τους εκπροσώπους της σχολικής ομάδας που τη δημιούργησε καθώς και το δίκτυο των ομάδων που την υλοποίησε.

Η κατάθεση Ιδεών θα γίνεται ηλεκτρονικά στη φόρμα <https://goo.gl/forms/ieWJQV57Z3Smti0n2>.

Συμπληρώνετε τα απαραίτητα στοιχεία και πατάτε submit.

Στη συνέχεια αποστέλλετε την ιδέα σας με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο στη διεύθυνση education@eepf.gr της Ελλη-

νικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης, σε έγγραφο (doc) με μέγιστο αριθμό 600 λέξεων. Θα περιλαμβάνει: τον Τίτλο της Ιδέας, το Σχολείο, τους Δημιουργούς της, τον Σκοπό, τους παιδαγωγικούς της Στόχους, το Σχέδιο Δράσης στη σχολική και τοπική κοινότητα και τον τρόπο Αξιολόγησής της. Κριτήρια για την αξιολόγηση της “Ιδέας”, την καταχώρησή της στη “Φωλιά” και τη διασφάλιση της πατρότητας, θα είναι: η πρωτοτυπία της, η εφαρμοσιμότητά της, η σαφήνεια των στόχων της, ο βαθμός συμμετοχής των μαθητών, ο βαθμός εμπλοκής της τοπικής κοινωνίας για την υλοποίησή της, ο βαθμός συνεργασιών που αναπτύσσονται με άλλες ομάδες.

Περισσότερες πληροφορίες στα τηλέφωνα: ΕΕΠΦ, κα Θεοδώρα Πολυζωίδου, 210 3224944 εσωτερικό 113, Μαρία Ρουσομουστακάκη 210- 6081742 & 6944452313, Αλεξάνδρα Τσίγκου 2131600830 & 6937280948.

Για τη σχολική χρονιά 2016-2017 η κατάθεση ιδεών ξεκινά τον Απρίλιο 2017 και θα ολοκληρωθεί στις 30 Μαΐου 2017. Η ανεύρεση “εταίρων” και η υλοποίηση των ιδεών μπορεί να ξεκινήσει είτε από την ώρα της δημοσιοποίησης της ιδέας είτε με την έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς.

Μαρία Ρουσομουστακάκη

Στη μνήμη της Pauline Boufis

Η ΕΕΠΦ ευχαριστεί θερμά την οικογένεια της αξέχαστης φίλης –για όλους τους εκδρομείς– Pauline Boufis, γιατί δώρισε στην Εταιρία μας το χρηματικό ποσό που συγκέντρωσε, αντί στεφάνων.

Η οικογένεια της Pauline

εξέφρασε την επιθυμία να φυτεψει ένα δέντρο στη μνήμη της, στο τόπο που έζησε, στον Ωρωπό.

Έτσι, μετά από άδεια που μας δόθηκε από το Δήμο Ωρωπού, την Κυριακή 12/3/17 μια ομάδα μελών της ΕΕΠΦ και φίλων της Pauline συναντηθήκαμε

στην Πλατεία Δαβάκη της Σκάλας Ωρωπού για να φυτέψουμε μια Ακακία Κωνσταντινουπόλεως στη μνήμη της, με την υποσχηση να τη φροντίζουμε και να την καμαρώνουμε να προκόβει και να ανθοφορεί.

Μαρίνα Δεδάκη

Σεμινάριο εκπαιδευτικών στο Μουσείο Τσαλαπάτα στο Βόλο

Η Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης σε συνεργασία με τον Υπεύθυνο Καινοτόμων Δραστηριοτήτων κ. Αντώνη Αντωνίου πραγματοποίησε με επιτυχία επιμορφωτικό σεμινάριο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης με θέμα «Γνωριμία με τα Δίκτυα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της ΕΕΠΦ» το Σάββατο 4 Μαρτίου 2017 στο Βόλο.

Το σεμινάριο έγινε στο υπέροχο θεματικό Μουσείο Πληνθοκεραμοποιίας Τσαλαπάτα της Τράπεζας Πειραιώς.

25 εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Νηπιαγωγοί και δάσκαλοι) από το νομό Μαγνησίας παρακολούθησαν το σεμινάριο και πήραν μέρος στα βιωματικά εργαστήρια του Δικτύου «Μαθαίνω για τα δάση» τα οποία οργάνωσαν και συντόνισαν η γράφουσα και η Αλεξάνδρα Κοσκολού, μέλη της συντονιστικής επιτροπής του Δικτύου.

Στον κήπο του Μουσείου οι εκπαιδευτικοί είχαν την ευκαιρία να βιώσουν ένα «Παιχνίδι Κρυμμένου Θησαυρού» με συντονίστρια την κ. Αλεξάνδρα Κοσκολού, ενώ σε αίθουσα του Μουσείου μία άλλη ομάδα εκπαιδευτικών δημιούργησε περιβαλλοντικά παιχνίδια με εμψυχώτρια τη γράφουσα.

Το σεμινάριο άφησε τις καλύτερες εντυπώσεις και ώθησε τους εκπαιδευτικούς να γραφτούν στα εκπαιδευτικά δίκτυα της Εταιρίας.

Σοφία Καινούργιου

Αντιπρόεδρος του Δικτύου

«Μαθαίνω για τα δάση», μέλος του Δ.Σ της ΕΕΠΦ

Από το σεμινάριο των εκπαιδευτικών στο Μουσείο Τσαλαπάτα

«Παιχνίδι Κρυμμένου Θησαυρού» στους Κήπους του Μουσείου

Εξόρμηση στη Λιμνοθάλασσα Μουστού

Προορισμό μονοήμερης εκδρομής της ομάδας της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης αποτέλεσε, το Σάββατο 25.02.2017, ο υγρότοπος Μουστού, ως μια περιοχή ιδιαίτερα σημαντική, για τη διαχείριση και τη μετανάστευση υδρόβιων, αρπακτικών και στρουθιόμορφων πτηνών, στις ανατολικές ακτές της ηπειρωτικής Ελλάδας. Τα στελέχη του Φορέα Διαχείρισης όρους Πάρνωνα και υγροτόπου Μουστού καλωσόρισαν, το πρωί, τα 50 περίπου μέλη της ΕΕΠΦ στο Μουστό, με εκτενή ενημέρωση γύρω από το πολύτιμο οικοσύστημα της παράκτιας λιμνοθάλασσας, τις αξίες, και τις λειτουργίες που επιτελούνται σε αυτό, τις απειλές που δέχεται από εξωγενείς παράγοντες αλλά και το καθεστώς προστασίας που το διέπει. Στη συνέχεια, τα μέλη της ομάδας ακολούθησαν την ομαλή πεζοπορική διαδρομή προς την εκβολή του Βαυαρικού Καναλιού, με προορισμό το λόφο του Χερωνησίου, μέσω πεζοπορίας, νότια, κατά μήκος της ακτής με εξαιρετική θέα προς τον Αργολικό Κόλπο. Καθ' όλη τη διάρκεια της τριώρης περιήγησης στην περιοχή του υγροτόπου, τα στελέχη και ο ειδικός εξοπλισμός παρακολούθησης (κιάλια, τηλεσκόπια, κ.ά.) του Φορέα Διαχείρισης ήταν στη διάθεση των επισκεπτών. Μετά την κάθοδο της ομάδας από το Χερωνήσι ακολούθησε μια σύντομη επίσκεψη στα Κούτρουφα προ-

κειμένου να θαυμάσουν οι επισκέπτες την υπερανωβία ελιά στην κεντρική πλατεία του οικισμού.

Η επίσκεψη ολοκληρώθηκε στις εγκαταστάσεις του Κέντρου Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης του Άστρους όπου, μετά τη σύντομη στάση στην αίθουσα ερμηνείας περιβάλλοντος του Κέντρου, τα μέλη της ομάδας παρακολούθησαν θεματική παρουσίαση αναφορικά με την προστατευόμενη περιοχή όρους Πάρνωνα και υγροτόπου Μουστού αλλά και τις δράσεις/έργα του Φορέα Διαχείρισης τα οποία έχουν υλοποιηθεί σε αυτή μέχρι σήμερα. Επίσης παρέλαβαν τα ενημερωτικά έντυπα (χάρτες, εγχειρίδια, φυλλάδια, κ.λπ.) του Φορέα Διαχείρισης αναφορικά με την προστατευόμενη περιοχή.

Τα μέλη της ΕΕΠΦ έφυγαν με τις καλύτερες των εντυπώσεων από τη λιμνοθάλασσα Μουστού και το Κέντρο Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης του Άστρους, παραδίδοντας στα στελέχη του ΦΔ, μέσω της αρχηγού της μονοήμερης εκδρομής, κυρίας Δεδάκη, ορισμένες εκδόσεις από το αρχείο της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης, για τον εμπλουτισμό της βιβλιοθήκης του Φορέα Διαχείρισης.

Αναδημοσίευση από την ιστοσελίδα του Φ.Δ. όρους Πάρνωνα & υγροτόπου Μουστού.

Ανάβρα - Λίμνη Κάρλας - Κερασιά

Η εκδρομή είχε σχεδιαστεί για να μην αφήσει κανένα παραπονεμένο. Ευαίσθητοι περιβαλλοντολόγοι, ανήσυχοι φωτογράφοι, ακούραστοι περιπατητές, ρομαντικοί παρατηρητές πουλιών, ανιχνευτές ορχιδεών, αρχαιολάτρες, τοιπουροπότες και καλοφαγάδες βρήκαν πλήρη ικανοποίηση στις απαιτήσεις τους ακόμη και οι πιο δύσκολοι.

Πρώτος σταθμός η Ανάβρα στην καταπράσινη δυτική πλευρά του όρους Όθρυς (παλαιότερα Όρθρυς) το μυθολογικό βουνό των Τιτάνων και αρχικό βόρειο σύνορο της τότε (1882) μικρής Ελλάδας. Η Ανάβρα, με υψηλότατο επίπεδο διαβίωσης για τα Ελληνικά δεδομένα, ξεχωριστό βαθμό ανάπτυξης στην κτηνοτροφία, μηδενική ανεργία, συνεχή πληθυσμιακή αύξηση, πλήρη ενεργειακή αυτάρκεια από ΑΠΕ, καλή εκπαιδευτική υποδομή, νοικοκυρεμένη οικιστική και πολεοδομική ανάπτυξη, αλλά και δημοτική ιστορία. Η επίσκεψη ξεκινά με μια λεπτομερέστατη ενημέρωση των κοινοτικών δράσεων από τον πρώην Πρόεδρο της Κοινότητας κ. Δ.Τσουκαλά, βασικό συντελεστή αυτής της επιτυχημένης πορείας, και ακολουθεί μια γρήγορη επίσκεψη στα πλούσια εκθέματα του Λαογραφικού Μουσείου Κτηνοτροφικής Ζωής για να θυμηθούμε πώς ζούσαν οι κάτοικοι στα χωριά τον περασμένο αιώνα.

Πιο κάτω βρίσκονται οι πηγές του ποταμού Ενιπέα που όχι μόνο ποτίζει το όμορφο φυσικό, αλλά και καλοσυντηρημένο Πολιτιστικό πάρκο της Γούρας, αλλά ταυτόχρονα κινεί και τη νεροτριβή (ντριστελά) που λειτουργεί για να δώσει ξεχωριστή ζωή στα υφαντά των νοικοκυράδων του χωριού.

Στον σύντομο, αλλά απολαυστικό περίπατο στο καλά οργανωμένο μονοπάτι κατά μήκος του ποταμού απολαμβάνουμε το κελάρυσμα του νερού

κάτω από τη σκιά των δένδρων που αρχίζουν να ξυπνούν και να «φυλλιάζουν» για να υποδεχθούν την Άνοιξη και ενημερωνόμαστε για τα φυτά της περιοχής από τις επεξηγηματικές πινακίδες.

Το απόγεμα της ίδιας ημέρας μας φιλοξενεί το εντυπωσιακό διατηρητέο κτίριο του Λυκείου των Ελληνίδων στον Βόλο όπου και θα διανυκτερεύσουμε και παρακολουθούμε μια πληρέστατη σε πλούτο στοιχείων και οπτικό υλικό ενημέρωση για την πολύπαθη λίμνη Κάρλα που θα επισκεφθούμε την επομένη από τον Γιώργο Κατσαδωράκη, ειδικό και ταλαντούχο βιολόγο σε θέματα ορνιθοπανίδας, υγροβιοτόπων κ.λπ. Η ημέρα φυσικά τελειώνει με τοιπουροποσία.

Η επόμενη ημέρα είναι αφιερωμένη στην παρατήρηση πουλιών με τη βοήθεια των βιολόγων του Φορέα Διαχείρισης της περιοχής Κάρλας, όπου καθώς πλησιάζουμε, μας υποδέχονται οι πελαργοί που αποτελούν το εποχιακό κτίσιμο των τεράστιων φωλιών τους στις κορυφές στύλων ή καμπαριών.

Η λίμνη Κάρλα (με την αρχαϊκή ονομασία Βοιβής ή Βοίβη) για πολλές δεκαετίες αποτέλεσε το αντικείμενο πόθου, διαμάχης, αντιπαραθέσεων, αλλά και αποτυχημένων περιβαλλοντικών παρεμβάσεων πολλών και αλληλοαναιρουμένων κρατικών και μη φορέων. Δημιουργήθηκε από ένα τεκτονικό βύθισμα της τεταρτογενούς περιόδου και χαρακτηρίζει την ευρύτερη περιοχή καλύπτοντας μια επιφάνεια περίπου 200.000 στρεμμάτων με μέσο βάθος 4-6 μέτρα, είχε μεγάλη και κερδοφόρα ιχθυοπαραγωγή, πλην όμως κατά διαστήματα πλημμύριζε, κατέστρεφε καλλιέργειες και συντηρούσε τη μάστιγα της εποχής, την ελονοσία. Κατόπιν πολλών πιέσεων το 1962 αποφασίζεται η

συνολική αποξήρανση της χωρίς να μελετηθούν λεπτομερώς οι επιπτώσεις στο περιβάλλον, την κοινωνία, τη γεωργία, την ιχθυοπαραγωγή κ.λπ. που απέδωσε μεν 80.000 στρέμματα καλλιεργήσιμης αλλά εδαφολογικά προβληματικής γης. Και τούτο διότι το έργο δεν ολοκληρώθηκε κατά την αρχική μελέτη ώστε να συμβάλει με αρδευτικές διώρυγες στην άρδευση των αποκτηθεισών εκτάσεων. Σε μια αναθεώρηση του αρχικού σχεδίου αποφασίστηκε η επαναδημιουργία της λίμνης σε τελική επιφάνεια 38.000 στρ. (!) αλλά η εισροή υδάτων από τον παραρέοντα Πηνειό δεν είναι επαρκής με αποτέλεσμα σήμερα η λίμνη να καταλαμβάνει πολύ μικρότερη επιφάνεια με πολύ μικρό μέσο βάθος νερού – γύρω στα 0,60 μ. μόνον. Παρόλα αυτά η

Κάρλα επειδή βρίσκεται επάνω στη διαδρομή των αποδημητικών πουλιών αποτελεί σημείο ανάπαυσης αλλά και φωλιάσματος για μερικά είδη όπως ο αργυροπελεκάνος και ο ροδοπελεκάνος που τα τελευταία 3-4 χρόνια συνεχώς αυξάνουν την παρουσία τους.

Μετά από πολύωρη παρατήρηση και περίπατο με ανοιξιάτικη λιακάδα στις όχθες και το τεχνητό ανάχωμα της Λίμνης φεύγουμε για το μοναδικό βυζαντινό ναό του Αγίου Νικολάου στα Κανάλια (12ος αιών) που έχει αναστυλωθεί λαμπρά μετά από πολύμοχθη προσπάθεια των Βυζαντινολόγων. Μια γλαφυρότατη και πληρέστατη ξενάγηση μάς περιμένει από τον πολύτεκνο ιερέα του ναού που μας κάνει ένα σύντομο και μεστό νοερό ταξίδι μερικούς αιώνες πίσω. Συνεχίζουμε για να πορευθούμε και να ζήσουμε νοερά σε ακόμη παλαιότερους, προϊστορικούς χρόνους.

Ο κ. Γιώργος Δούλος, ο προθυμότερος αρχαιοφύλακας της περιοχής του οικισμού Παλιόσκαλας Αγιάς, (μια μαγούλα κατά την τοπική διάλεκτο δηλαδή αρχαιολογική τοποθεσία σε μια έξαρση εδάφους με μικρό ύψος) μας ενημερώνει για το μνημειώδες αυτό οικιστικό συγκρότημα της παλαιολιθικής εποχής με διάφορες χρονικές περιόδους κατοίκησης και δραστηριότητας από τη Νεολιθική έως την πρώιμη Εποχή του Χαλκού (6500 π.Χ. έως 1700 π.Χ.). Ο οικισμός ήλθε στην επιφάνεια με ανασκαφές που έγιναν κατά την κατασκευή του Συλλεκτήρα Σ3 των έργων για την αποκατάσταση της Λίμνης. Τα πλούσια ευρήματα δείχνουν τη μεγάλη δραστηριότητα των οικιστών στην υφαντική, αγγειοπλαστική, γεωργία κλπ. Πλήθος τάφων ενηλίκων και βρεφών, διαφόρων σχημάτων και μεγεθών έδωσαν μεγάλο αριθμό κτερισμάτων. Με την επίσκεψη αυτή συμπληρώσαμε τις γνώσεις μας για την προϊστορία που είχαμε αποκτήσει από προηγούμενη εκδρομή στο Διμήνι και στο Σέσκλο.

Φυσικά στην επιστροφή θα περάσουμε από το Στεφανοβίκιο, κεφαλοχώρι της περιοχής, όπου στις στέγες των σπιτιών βρίσκει θέσεις για να φωλιάσει το κερκινέζι και στους τρούλους της εκκλησιάς κάνουν φωλιές οι πελαργοί.

Επιστροφή στο Βόλο για ανάπαυση, φαγητό και φυσικά τσίπουρο μετά ή άνευ γλυκάνισου.

Η τρίτη και τελευταία ημέρα ήλθε επιτέλους και είναι αφιερωμένη στους περιπατητές, τους φωτογράφους και τους χλωριδόφιλους. Μια γρήγορη αλλά πληρέστατη ενημέρωση στο χωριό Κερασιά στο φιλόξενο Κέντρο αυτοφυών ορχιδεών Βορείου Πηλίου για την οικογένεια των ορχοειδών και τα μέτρα προστασίας και καταγραφής των τοπικών ειδών της.

Επίσκεψη στην Κάτω Γούρα του Ανατολικού Πηλίου και μια ονειρεμένη πορεία στο Δάσος της Οξιιάς μέσα στην πρωινή δροσιά και τα αρώματα της Άνοιξης. Από την κορυφή βλέπουμε στα πόδια μας το Αιγαίο και τις σπηλιές όπου φωλιάζουν οι φώκιες. Κατά την κατάβαση έχουμε την ευκαιρία να απολαύσουμε τη συνολική έκταση της αρχικής λίμνης όπου σήμερα βόσκουν το πράσινο γρασίδι κοπάδια τρισευτυχημένων αγελάδων, αλλά και να διαπιστώσουμε ποια θα ήταν η εικόνα του τοπίου εάν υπήρχε η αρχική λίμνη και όχι το σημερινό υπόλοιπό της.

Συνεχίζουμε και με αγροτικά αυτοκίνητα (δηλαδή στις κάρτσες τους... κατάχαμα) μεταφερόμαστε στην Άνω Κερασιά από όπου θα αρχίσει μια πορεία και προσπάθεια να βρούμε τις μικροσκο-

πικές ορχιδέες (τα τρισαρτιωμένα «μελισσόκια») αλλά κυρίως την επικρατούσα στην περιοχή *Orchis italica*. Πρόσκοπος και οδηγός στην αναζήτηση ο Δημήτρης Οικονομίδης μαζί με τη δυναμική του σύζυγο, που έχουν καταγράψει κάθε σημείο που κρύβονται αυτά και τελικά βρίσκουμε μια μεγάλη αποικία που μόνο εκείνος ξέρει και που είναι καλά κρυμμένη στις παρυφές του χωριού πάνω από το τοξωτό γεφύρι της Κερασιάς.

Μετά από αρκετή πεζοπορία που μας αποξημίωσε απόλυτα, επιστροφή στο δροσερό μπαλκόνι του χωριού για φαγητό. Σε λίγο θα ξεκινήσει η επιστροφή και η επάνοδος στην καθημερινή τύρβη.

Γιάννης Σπανιδάκης

Γεωπόνος

(κείμενο και φωτογραφίες)

N. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ – ΧΡ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΑΔΗΣ Α.Ε.

Η εταιρία **N. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ – ΧΡ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΑΔΗΣ Α.Ε.** ιδρύθηκε το 1935 και αποτελεί ένα από τα παλαιότερα ιδιωτικά ασφαλιστικά συγκροτήματα στην Ελλάδα. Στη μακρά πορεία των 80 χρόνων μέχρι σήμερα εκπροσώπησε στην Ελλάδα διεθνείς ασφαλιστικούς οργανισμούς [BALOISE, AMERICAN INTERNATIONAL GROUP (AIG), ALICO AIG Life], με πολλούς από τους οποίους συνέπραξε και συμπράττει μετοχικά.

Το 2004, η **ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ-ΑΔΑΜΑΝΤΙΑΔΗΣ Α.Ε.** μετατρέπεται σε Εταιρία Συμμετοχών, τροποποιεί τους καταστατικούς σκοπούς της και διατηρώντας στο ακέραιο τη βασική ασφαλιστική δραστηριότητά της, αναπτύσσει ποικίλο επενδυτικό ενδιαφέρον σε ανερχόμενους κλάδους της ελληνικής οικονομίας.

Στο διάστημα των 80 αυτών χρόνων το Συγκρότημα **ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ-ΑΔΑΜΑΝΤΙΑΔΗΣ Α.Ε.** παρέμεινε στο επίκεντρο των ασφαλιστικών εξελίξεων στην Ελλάδα και στον ευρωπαϊκό ασφαλιστικό χώρο, διατηρώντας τις διεθνείς και τοπικές επαφές της στο βιομηχανικό, ναυτιλιακό και εμπορικό τομέα, με βασικούς άξονες ανάπτυξης τη φερεγγυότητα, τον αξιοπιστία, τον επαγγελματισμό, συνδεδεμένα με την παράλληλη αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού του.

**Ευχαριστούμε θερμά την εταιρία N. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ – ΧΡ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΑΔΗΣ Α.Ε.
για την ευγενική χορηγία της ασφάλισης των γραφείων μας.**

Πρόγραμμα Εκδρομών - Ομιλιών

Το πρόγραμμα υπόκειται σε αλλαγές! Παρακαλούμε ελέγξτε την ιστοσελίδα μας για ενημερωμένες πληροφορίες, τα αναλυτικά προγράμματα, το κόστος και τους όρους συμμετοχής στις εκδρομές: www.eepf.gr/el/trips

Σάββατο - Τρίτη 3-6 Ιουνίου	Σκιάθος. Τετραήμερη εκδρομή στο νησί του Παπαδιαμάντη. Πεζοπορίες σε μονοπάτια στο βιότοπο των Κουκουναριών, στη Μονή Κεχριάς, στη Μονή Ευαγγελίστριας, στον Ασέλινο. Επισκέψεις σε τόπους περιβαλλοντικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Παιχνίδι Κρυμμένου Θησαυρού στη Χώρα. Αρχηγός: Σοφία Καινούριου. ▶ Διπλώσεις συμμετοχής από Τετάρτη 3 Μαΐου στο MEMNON TRAVEL , τηλ. 210 3240036 & 210 3245604, ώρες 9.00-17.00.
Σάββατο - Κυριακή 9-10 Σεπτεμβρίου	Βουραϊκός - Καλάβρυτα - Λίμνη Τσιβλού. Πεζοπορία στη Λίμνη Τσιβλού & στο Εθνικό Πάρκο Χελμού-Βουραϊκού. Επίσκεψη στον Φορέα Διαχείρισης & ενημέρωση για το Εθνικό Πάρκο & το Παγκόσμιο Γεωπάρκο Χελμού-Βουραϊκού της UNESCO. Κατάβαση του Βουραϊκού έως τα Νιάματα & επιστροφή με τον Οδοντόωτο, Ιερά Μονή Αγίας Λαύρας κ.ά. Αρχηγός: Μαριάννα Δεδάκη. ▶ Διπλώσεις συμμετοχής μόνον τηλεφωνικά από την Τετάρτη 9 Αυγούστου στο MEMNON TRAVEL , τηλ. 210 3240036 & 210 3245604, ώρες 9.00-17.00.
Σάββατο 22 Σεπτεμβρίου	Σοφικό - Κόρφος Κορινθίας. Ένα όμορφο μονοπάτι 11 χλμ., που περνά από πευκοδάση και, με πανοραμική θέα, θα μας οδηγήσει από το Σοφικό στον παράλιο Κόρφο για κολύμπι και φαγητό. Αρχηγός: Χρήστος Κατσαρός. ▶ Διπλώσεις συμμετοχής από Τετάρτη 23 Αυγούστου στην ΕΕΦΦ, τηλ. 210 3224944, εσωτ. 114, και κάθε Τετάρτη & Παρασκευή, ώρες: 10.00-12.00.
Παρασκευή - Κυριακή 6-8 Οκτωβρίου	Μονεμβασιά & Ανατολική Λακωνία. Ξεναγήσεις & πεζοπορίες στην Καστροπολιτεία της Μονεμβασιάς έως την αναστυλωμένη Άνω Πόλη. Διαδρομές σε Βιγκλάφια, Λίμνη Στρογγύλη, Νεάπολη Βιοιών, Σπήλαιο Καστανιάς, Απολιθωμένο Δάσος Αγίου Νικολάου, Φαράγγι Ταλάντων, Λιμάνι Γέρακα, Αρχαιολογικό Χώρο Ζάρακα κ.ά. Αρχηγός: Μαριάννα Δεδάκη. ▶ Διπλώσεις συμμετοχής μόνον τηλεφωνικά από την Τετάρτη 6 Σεπτεμβρίου στο MEMNON TRAVEL , τηλ. 210 3240036 & 210 3245604, ώρες 9.00-17.00. Την Τετάρτη 30/8 θα προηγηθούν οι διπλώσεις όσων είχαν κράτηση για την εκδρομή του Ιανουαρίου 2017.
Δευτέρα 16 Οκτωβρίου	Ομιλία με θέμα: « LIFE NATURA THEMIS: Δίωξη εγκλημάτων κατά της άγριας ζωής σε περιοχές Natura 2000 στην Κρήτη. » Ομιλήτης: Γιώργος Πολίτης , Γενικός Γραμματέας ΕΕΦΦ, Δικηγόρος Μ.Δ.Ε. Στις 19.00 στα γραφεία της ΕΕΦΦ.
Σάββατο 21 Οκτωβρίου	Παύλιαν Φθιώπιδας - Αισθητικό Πάρκο. Μια απολαυστική πεζοπορική τριώρη βόλτα σε πανέμορφο πυκνό δάσος με τρεχούμενα νερά, δεντρόσπιτα, τραμπολίνο, τσουλιθρές, αιώρες και πολλά άλλα. Ξεναγωγή στη κλωρίδα του Δρυμού από στελέχη του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού της Οίτης. Αρχηγός: Μαριάννα Δεδάκη. ▶ Διπλώσεις συμμετοχής από Πέμπτη 21 Σεπτεμβρίου στην ΕΕΦΦ, τηλ. 210 3224944, εσωτ. 114, και κάθε Τετάρτη & Παρασκευή, ώρες: 10.00-12.00.
Σάββατο - Κυριακή 4-5 Νοεμβρίου	Γραμμένη Οξιά. Με ορμητήριο το Γαρδίκι Ομιλαίων Φθιώπιδας, πεζοπορία στο όρος Οξιά, που φιλοξενεί το νοτιότερο δάσος οξιάς της Ελλάδας. Απολαμβάνουμε τα φθινοπωρινά χρώματα και τα μανιτάρια και πραγματοποιούμε ανάβαση στην κορυφή Σαράνταινα με θέα στα Δυτικά Βαρδουσία και όλη την ορεινή Ναυσακτία. Αρχηγός: Μίλτος Γκλέτσος. ▶ Διπλώσεις συμμετοχής μόνον τηλεφωνικά από την Τετάρτη 4 Οκτωβρίου στο MEMNON TRAVEL , τηλ. 210 3240036 & 210 3245604, ώρες 9.00-17.00.
Δευτέρα 13 Νοεμβρίου	Ομιλία με θέμα: « Προστασία των άγριων ορνιθιών στην Ελλάδα και Τουρκία. » Ομιλήτης: Χρήστος Γεωργιάδης , Γεωπόνος με μεταπτυχιακές σπουδές στην «Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών», Συντονιστής Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων ΕΕΦΦ. Στις 19.00 στα γραφεία της ΕΕΦΦ.
Σάββατο 18 Νοεμβρίου	Menalon Trail: Ελάτη - Βυτίνα. Συνεχίζουμε τις πεζοπορίες μας στο Μαϊνάλο με το τμήμα Νο 4 του Menalon Trail: Ξεκινάμε από την Ελάτη, περνάμε κάτω από το αρχαίο Μεθύδιρο, διατρέχουμε το παρόχθιο μονοπάτι του Μυλόνοτα ποταμού με ερείπια νερόμυλων και καταλήγουμε στη Βυτίνα. Αρχηγός: Μαριάννα Δεδάκη. ▶ Διπλώσεις συμμετοχής από Τετάρτη 18 Οκτωβρίου στην ΕΕΦΦ, τηλ. 210 3224944, εσωτ. 114, και κάθε Τετάρτη & Παρασκευή, ώρες: 10.00-12.00.

▶ Για οποιαδήποτε πληροφορία, διευκρίνιση, συμμετοχή ή ακύρωση, εκτός των καθορισμένων ημερομηνιών δήλωσης συμμετοχής των μονοήμερων εκδρομών, παρακαλούμε τηλεφωνείτε κάθε Τετάρτη & Παρασκευή, ώρες 10.00-12.00, εσωτ. 114.

▶ Τα μέλη και οι φίλοι της ΕΕΦΦ μπορούν να εγγραφούν στις εκδρομές, ανεξαρτήτως του χρόνου δημοσίευσης των προγραμμάτων, ένα μήνα πριν από την εκάστοτε ημερομηνία εκδρομής με δήλωσή τους για τις **πολυήμερες στο ταξιδιωτικό γραφείο MEMNON TRAVEL**, Πανεπιστημίου 67, Αθήνα, τηλ. 210 324 0036 & 210 324 5604, ώρες 9.00-17.00 και για τις **μονοήμερες εκδρομές στη Γραμματεία της ΕΕΦΦ**, τηλ. 210 322 4944 (εσωτ. 114) κάθε Τετάρτη & Παρασκευή 10.00-12.00 και τις ημέρες έναρξης δήλωσης συμμετοχής 10.00 -12.00.

▶ Στις πολυήμερες εκδρομές οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να δηλώσουν 1 άτομο για κράτηση μονόκλινο δωμάτιο, έως 2 άτομα για δίκλινο και έως 3 άτομα για τρίκλινο δωμάτιο. ▶ Στις μονοήμερες εκδρομές οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να δηλώσουν έως 4 άτομα. ▶ Για την επικύρωση της κράτησης των πολυήμερων εκδρομών η ελάχιστη προκαταβολή προσδιορίζεται σε 20€/διανυκτέρευση και κατατίθεται εντός 5 ημερών από την έναρξη των δηλώσεων.

▶ Η **εξόφληση του τιμήματος των πολυήμερων εκδρομών** γίνεται το αργότερο **15 ημέρες** πριν την αναχώρησή τους.

MEMNON TRAVEL, ΚΑΤΑΘΕΣΗ ΧΡΗΜΑΤΩΝ ΣΤΙΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ:

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΑΡ. ΛΟΓ/ΣΜΟΥ 155/345655-26 - IBAN: GR5401 101 5500 0001 5534 5655 26 (ΓΟΥΝΑΡΑΣ Δ.- ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥ.)

ALPHA BANK ΑΡ. ΛΟΓ/ΣΜΟΥ 101 00 2310 213310 - IBAN: GR82 0140 1010 1010 0231 0213 310 (ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥ.)

EUROBANK ΑΡ. ΛΟΓ/ΣΜΟΥ 0026.0062.19.0201281775 - IBAN: GR42 0260 0620 0001 9020 1281 775 (ΓΟΥΝΑΡΑΣ Δ.)

ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΑΡ. ΛΟΓ/ΣΜΟΥ 5029 08257 3697 - IBAN: GR15 0172 0290 0050 2908 2573 697 (ΓΟΥΝΑΡΑΣ ΔΗΜ.)

▶ Η **εξόφληση του τιμήματος των μονοήμερων εκδρομών** γίνεται το αργότερο **15 ημέρες** πριν την αναχώρησή τους στους τραπεζικούς λογαριασμούς της **ΕΕΦΦ**, που αναφέρονται στη σελίδα 63.

▶ Σε περίπτωση ακύρωσης 15 ημέρες πριν από την αναχώρηση γίνεται παρακράτηση της προκαταβολής και 14 έως 0 ημέρες γίνεται παρακράτηση της συνολικής αξίας συμμετοχής, εκτός αν η θέση καλυφθεί σε εύλογο χρόνο, από τυχόν λίστα αναμονής.

▶ Για τα μέλη μας που, για οποιονδήποτε λόγο, συμμετέχουν στις μονοήμερες εκδρομές με δικό τους μέσο, θα ορίζεται κατά περίπτωση ποσό συμμετοχής για την κάλυψη των γραμματειακών εξόδων και των παρεχόμενων εξυπηρετήσεων.

▶ Τα μέλη & οι φίλοι, που συμμετέχουν σε εκδρομές που περιλαμβάνουν πεζοπορία, ιδίως με κάποιο βαθμό δυσκολίας, οφείλουν να σταθμίζουν τις δυνάμεις τους και να απέχουν οικειοθελώς από αυτήν. Για λόγους ασφαλείας, ο υπεύθυνος αρχηγός έχει το δικαίωμα και την υποχρέωση να κρίνει και να αποτρέψει τη συμμετοχή σε πεζοπορία ατόμων που δεν διαθέτουν την αναγκαία δυνατότητα, ή δεν έχουν τον κατάλληλο ρουχισμό και εξοπλισμό.

Εγγραφές - Συνδρομές

Οι τιμές των συνδρομών στην Εταιρία μας διαμορφώνονται ως εξής:

Τακτικό μέλος . . . . . € 25	Νέος (έως 24 ετών) . . . € 5 (με αποστολή περιοδικού μέσω email)
Αρωγό μέλος . . . . . € 75	Εκπαιδευτικός . . . . . € 5 (με αποστολή περιοδικού μέσω email)
Μέλος εξωτερικού . . . € 50	Εταιρικό μέλος . . . € 1.000

Νέα Μέλη: Αν η θεματολογία και η ποιότητα του Περιοδικού μας σας ικανοποίησε και θέλετε να βοηθήσετε την Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης στο έργο της, **γίνετε σήμερα μέλος ή γράψτε κάποιον γνωστό σας**, συμπληρώνοντας την παρακάτω αίτηση και στέλνοντάς τη στα γραφεία μας, μαζί με τη συνδρομή. Θα λαμβάνετε τότε δωρεάν το περιοδικό κάθε τρίμηνο και θα έχετε έκπτωση στις εκδρομές και σε ορισμένες εκδόσεις μας.

Θέλω να εγγραφώ μέλος της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης

Τακτικό μέλος Νέος (έως 24) Εκπαιδευτικός Μέλος εξωτερικού Αρωγό μέλος Εταιρικό μέλος

Όνομα: . . . . . Επώνυμο: . . . . .

Επάγγελμα / Ιδιότητα: . . . . .

Διεύθυνση: . . . . .

T.K.: . . . . . Πόλη: . . . . . Χώρα: . . . . .

Τηλέφωνο κατοικίας: . . . . . Τηλέφωνο εργασίας: . . . . .

Fax: . . . . . E-mail: . . . . .

Σας στέλνω τη συνδρομή μου με:

ALPHA BANK λογ/σμός **GR63 0140 1200 1200 0200 2011 678** . . . . Κατάθεση Πάγια Εντολή

EUROBANK λογ/σμός **GR50 0260 0030 0000 6020 0910 148** . . . . Κατάθεση Πάγια Εντολή

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ λογ/σμός **GR56 0110 1040 0000 1042 9666 620** . . Κατάθεση Πάγια Εντολή

ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ λογ/σμός **GR78 0172 0490 0050 4907 2975 500** . Κατάθεση Πάγια Εντολή

Στην περίπτωση που επιλέξετε την πάγια εντολή θα πρέπει να συμπληρώσετε το έντυπο Πάγιας Εντολής Σταθερού Ποσού σε οποιοδήποτε κατάστημα των παραπάνω τραπεζών, σημειώνοντας το ονοματεπώνυμό σας στην «Αιτιολογία».

Τραπεζική επιταγή στο όνομα της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης

Ταχυδρομική επιταγή **Πιστωτική/χρεωστική κάρτα** (στα γραφεία της Εταιρίας)

Μπορείτε να κάνετε την αίτηση και online στη διεύθυνση: <http://www.eepf.gr/aitisi>

Παλαιά Μέλη: Μπορείτε και σεις να εξοφλήσετε τη συνδρομή σας με έναν από τους παραπάνω τρόπους. Θα σας εξυπηρετούσε, ίσως, να χρησιμοποιήσετε τη μέθοδο της Πάγιας Εντολής. Ειδοποιήστε μας αν κάποια στοιχεία σας έχουν αλλάξει.

Σημείωση: Η ημερομηνία οφειλής της συνδρομής των μελών αναγράφεται σε κάθε ετικέτα αποστολής του περιοδικού. Παρακαλούμε σημειώστε την.

Σας ενημερώνουμε ότι υπάρχει πλέον και δυνατότητα εξόφλησης των συναλλαγών σας (συνδρομές, δωρεές, αγορές) μέσω **πιστωτικής/χρεωστικής κάρτας** στα γραφεία της Εταιρίας.

Δωρεές

Δεχόμαστε ευχαρίστως δωρεές που ενισχύουν τις διάφορες δραστηριότητες της ΕΕΠΦ. Μπορείτε να καταθέσετε τη δωρεά σας στους τραπεζικούς λογαριασμούς που εμφανίζονται παραπάνω **ειδοποιώντας μας**, ή να μας τη στείλετε με όποιο τρόπο επιθυμείτε. Σε κάθε περίπτωση θα σας δοθεί το νόμιμο παραστατικό, για φορολογική χρήση.

Στη μνήμη

Δωρεά στη μνήμη της Pauline Boufis: **Κοντογιάννη Αθηνά**, 160 ευρώ

Ευχαριστούμε θερμά τους δωρητές.

ΕΝΤΥΠΟ
ΚΛΕΙΣΤΟ
ΑΡ. ΔΕΛΤΙΑΣ
1164/97
Κ.Ε.Μ.Π.Α.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
Τοκ. Γραμμένο
Κ.Ε.Μ.Π.ΑΘ.
Αριθμός Δελτίου
2126

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ**
Νίκης 20, 105 57 Αθήνα

Αρχαίο θέατρο Δωδώνης, 1990 (φωτ. Γιώργος Πολίτης)